

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI
ENDÜSTRİ VE ÖRGÜT PSİKOLOJİSİ PROGRAMI

ÇALIŞAN ENGELLİLERİN SAHİP OLDUKLARI DENETİM
ODAĞIYLA İŞ HAYATINDA YAŞADIKLARI STRES VE
ANKSİYETE İLE BAŞA ÇIKMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
PINAR TALASLIOĞLU

091107115

İstanbul, Ekim 2011

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI
ENDÜSTRİ VE ÖRGÜT PSİKOLOJİSİ PROGRAMI

ÇALIŞAN ENGELLİLERİN SAHİP OLDUKLARI DENETİM
ODAĞIYLA İŞ HAYATINDA YAŞADIKLARI STRES VE
ANKSİYETE İLE BAŞA ÇIKMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
PINAR TALASLIOĞLU

091107115

Danışman Öğretim Üyesi:
Prof. Dr. Nursel TELMAN

İstanbul, Ekim 2011

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

03.11.2011 tarihinde tezinin savunmasını yapan Pınar TALASLIOĞLU'na ait "Çalışan Engellilerin Sahip Oldukları Denetim Odağıyla İş Hayatında Yaşadıkları Stres ve Anksiyete ile Başa Çıkmaları Arasındaki İlişki" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Endüstri ve Örgüt Psikolojisi Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak Oy Birliği/Oy Çokluğu İle Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Nursel TELMAN
Jüri Başkanı
(Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Figen KARADAYI
(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Mürşide ÖZGELDİ
(Üye)

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; çalışan engellilerin sahip olduğu denetim odağının, iş hayatında yaşadıkları stres ve anksiyete düzeyine nasıl bir etki ettiğini incelemektir.

Araştırmanın örnekleminin, İstanbul il sınırları içerisinde Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı çeşitli ilçe kurumlarında, Milli Eğitim'e bağlı çeşitli kurumlarda, devlet hastanesi, devlet bankası ve benzeri kamu kurumlarında çalışan 12 işitme, 12 görme ve 46 ortopedik engelli olarak toplam 70 engelli oluşturmaktadır.

Araştırma verilerinin elde edilmesinde; Rotter tarafından geliştirilen (1966) Rotter İç ve Dış Denetim Odağı Ölçeği, Cohen ve Williams tarafından geliştirilen (1998) Algılanan İş Stresi Anketi, Spielberger tarafından geliştirilen (1964) Spielberger Kendini Değerlendirme Anketi ve demografik özellikleri belirlemek için araştırmacı tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Verilerin çözümlenmesinde; Mann Whitney-U Testi, Non-Parametrik testlerden ise Kruskal Wallis H-Testi kullanılmış ve korelasyon analizleri yapılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre, içten denetimli engelli çalışanların iş hayatındaki stres ve anksiyete ile başa çıkma seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engelli Çalışan, Denetim Odağı, Stres, Anksiyete

ABSTRACT

The aim of this research is to find out in which direction the locus of control effects job stress and anxiety in disabled people's work life.

This research is taken place in Istanbul. The sample of 12 hearing disabled, 12 visual disabled and 46 orthopedic disable total 70 disabled people who were working Istanbul Municipality, Ministry of National Education, republic hospital, republic bank and similar republic departments.

In acquiring the research data, Rotter's Internal-External Locus of Control Scale advanced by Rotter (1966), The Perceived Stress Scale advanced by Cohen & Williamson (1998), State-Trait Anxiety Scale advanced by (1964) Spielberger and Personal Information Form for demographic variables have been used.

Mann Whitney-U Test, Kruskal Wallis Test of Non-Parametric Test and correlation analyses have been used for the evaluation of data.

According to the results, disabled people with internal locus of control have high level of stress and anxiety.

Key words: Disabled People, Locus of Control, Stress, Anxiety.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Engellilik Kavramı	9
1.1.1. Engellilik ile İlgili Kavramlar	9
1.1.1.1. Engelli, Özürlü, Sakat Tanımlamaları	9
1.1.2. Çeşitli Kurumların Engellilik Tanımlamaları..	11
1.1.2.1. Dünya Sağlık Örgütü Engellilik Tanımı..	11
1.1.2.2. Birleşmiş Milletler Engellilik Tanımı....	15
1.1.2.3. Uluslararası Çalışma Örgütü Engellilik Tanımı	16
1.1.2.4. Amerika Birleşik Devletleri Engellilik Tanımı	17
1.1.2.5. Devlet İstatistik Enstitüsü Engellilik Tanımı	17
1.1.2.6. 5378 Sayılı Kanun'a Göre Engellilik Tanımı.....	17
1.1.3. Türkiye'de Kavramların Kullanımı.....	18
1.2. Engelliliğin Nedenleri ve Gruplandırılması	19
1.2.1. Engelliliğin Nedenleri	19
1.2.1.1. Doğum Öncesinde Oluşan Nedenler	19

1.2.1.2. Doğum Sırasında Oluşan Nedenler	20
1.2.1.3. Doğum Sonrasında Oluşan Nedenler	20
1.2.2. Engelliliğin Gruplandırılması	21
1.2.2.1 Ortopedik Engelli Grubu	21
1.2.2.2. Görme Engelli Grubu	22
1.2.2.3. İşitme Engelli Grubu.....	22
1.2.2.4. Dil ve Konuşma Engelli Grubu.....	23
1.2.2.5. Zihinsel Engelli Grubu.....	24
1.2.2.6. Diğer Engelli Grubu.....	24
1.3. Engelliliğin Tarihçesi ve Engellilik ile İlgili Yasalar.....	25
1.3.1. Engelliliğin Tarihçesi ve Engellilik Modelleri.....	25
1.3.2. Engellilik ile İlgili Yasalar.....	30
1.3.2.1. Birleşmiş Milletler'in Engellilik Alanındaki Yasaları.....	31
1.3.2.2.Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Engellilik Alanındaki Yasaları	33
1.3.2.3.Amerika Birleşik Devletleri'nin Engellilik Alanındaki Yasaları	33
1.3.2.4. İngiltere'nin Engellilik Alanındaki Yasaları.....	34
1.3.2.5. Avrupa Birliği'nin Engellilik Alanındaki Yasaları.....	34
1.3.2.6. Türkiye'nin Engellilik Alanındaki Yasaları.....	34
1.4. Engellilik ve İş Hayatı.....	36
1.4.1. Engelli Bireyin İş Gücüne Katılımı.....	38
1.4.2. Engelli Bireyin İş Gücüne Katılımında Yaşadığı Sorunlar.....	46
1.5. Denetim Odağı.....	49
1.5.1. Denetim Odağı Tanımı.....	50
1.5.1.1. İç ve Dış Denetim Odağı Tanımı.....	51
1.6. Stres.....	57

1.6.1. Stres Kavramı.....	58
1.6.2. Stres Çeşitleri.....	60
1.6.2.1. İş Hayatında Yaşanan Stres.....	61
1.6.2.2. Bireyin Kişilik Yapısının Ortaya Çıkardığı Stres.....	63
1.6.2.3. Sosyal Faktörlerden Kaynaklanan Stres.....	63
1.6.3. Stres Faktörleri.....	64
1.6.4. Stresle Baş Etme Yöntemleri.....	65
1.7. Anksiyete.....	66
1.7.1. Anksiyete Kavramı.....	66
1.7.2. Anksiyete Belirtileri ve Çeşitleri.....	67
1.7.3. Anksiyeteyi Etkileyen Faktörler.....	71
1.7.4. Denetim Odağı, Stres, Anksiyete ve Engellilik Arasındaki İlişki.....	72
1.8. Araştırmanın Amacı	75
1.8.1. Araştırmanın Hipotezi.....	76
1.8.2. Diğer Araştırma Soruları.....	76
1.9. Araştırmanın Önemi.....	77
İKİNCİ BÖLÜM.....	80
YÖNTEM.....	80
2.1. Evren ve Örneklem	80
2.2. Veri Toplama Araçları.....	81
2.2.1. Kişisel Bilgi Formu.....	81
2.2.2. Algılanan İş Stresi Anketi.....	82
2.2.3. Spielberger Durumluluk - Süreklilik Anksiyete Ölçeği.....	83
2.2.4. Rotter Denetim Odağı Algısı Ölçeği.....	83
2.3. İşlem	84

2.4. Verilerin İstatistiksel Analizi	85
2.5. Örneklem Grubunun Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	86
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	110
BULGULAR	110
3.1. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları.....	110
3.2. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Demografik Özelliklere Göre Farklılaşması.....	113
3.3. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Aralarındaki İlişkilerin Korelasyon Analizi ile İncelenmesi.....	125
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	128
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	128
4.1. Sonuç ve Tartışma.....	127
4.2. Çalışan Engellilerin İş Hayatındaki Stres Durumuna Göre Sonuç ve Tartışma.....	127
4.3. Çalışan Engellilerin İş Hayatındaki Anksiyete Durumuna Göre Sonuç ve Tartışma.....	131
4.4. Çalışan Engellilerin İş Hayatında Sahip Olduğunu Denetim Odağına Göre Sonuç ve Tartışma.....	132

4.5. Çalışan Engellilerin İş Hayatında Sahip Olduğu Denetim Odağı, Stres ve Anksiyete Arasındaki İlişkilere Yönelik Sonuç ve Tartışma.....	136
4.6. Sosyo-Demografik Özellikler ile Yapılan Diğer Araştırmalar Arasındaki İlişkiye Göre Sonuç ve Tartışma.....	138
4.6.1. Engel Türü, Yaş, Cinsiyet, Medeni Durum ve Engelin Oluşma Zamanı ile Yapılan Diğer Araştırmalar Arasındaki İlişkiye Göre Sonuç ve Tartışma.....	138
4.6.2. Eğitim, Çalışılan Pozisyon, Çalışma Süresi ve Hizmet İçi Eğitim ile Yapılan Diğer Araştırmalar Arasındaki İlişkiye Göre Sonuç ve Tartışma..	141
4.6.3. Ulaşım, Günlük Yaşamda Karşılaşılan Sorunlar ve Engelli Dernekleri Hakkında Düşünceler ile Yapılan Diğer Araştırmalar Arasındaki İlişkiye Göre Sonuç ve Tartışma.....	143
4.7. Öneriler.....	145
5. KAYNAKLAR	148
6. EKLER.....	163
7. ÖZGEÇMİŞ.....	171

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1.Uluslararası Fonksiyon, Özürlülük ve Sağlık Sınıflandırması (ICF) Kategorileri.....	14
Tablo 1.2. Sakatlık Modelleri.....	29
Tablo 1.3. İş Gücü Araştırması.....	39
Tablo 1.4. Özürlülerin İşe Yerleştirilme Durumları (2000-2008).....	41
Tablo 1.5. İşgücü Durumuna Göre Özürlü Nüfus Oranı.....	43
Tablo 1.6. İstihdam Edilen Özürlü Memurların Özur Grupları, Özur Oranları.....	44
Tablo 1.7. Anksiyete Bozukluklarının Güncel Sınıflandırılması.....	69
Tablo 1.8. Yaygın Anksiyete Bozukluğu Tanı Kriteri (DSM IV).....	70
Tablo 2.1. Örneklem Grubunun Yaşlarına Göre Dağılımı.....	86
Tablo 2.2. Örneklem Grubunun Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	88
Tablo 2.3. Örneklem Grubunun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.....	89
Tablo 2.4. Örneklem Grubunun Medeni Durumlarına Göre Dağılımı.....	90
Tablo 2.5. Örneklem Grubunun Engel Türlerine Göre Dağılımı.....	91
Tablo 2.6. Örneklem Grubunun Engellerinin Oluşma Nedenlerine Göre Dağılımı.....	92
Tablo 2.7. Örneklem Grubunun Çalıştığı Yerlere Göre Dağılımı.....	93
Tablo 2.8. Örneklem Grubunun Çalıştığı İşteki Pozisyonlarına Göre Dağılımı.....	94
Tablo 2.9.Örneklem Grubunun Meslekleri ile İlgili Herhangi Bir Eğitim Alıp Almadığı Durumlarına Göre Dağılımı.....	95
Tablo 2.10. Örneklem Grubunun Toplam Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı.....	96
Tablo 2.11.Örneklem Grubunun Şu Anki İşindeki Çalışma Süresine Göre Dağılımı.....	97
Tablo 2.12. Örneklem Grubunun İşteki Çalışma Şekillerine Göre Dağılımı.....	98

Tablo 2.13.Örneklem Grubunun Haftada Çalıştığı Gün Sayılarına Göre Dağılımı.....	99
Tablo 2.14. Örneklem Grubunun Günlük Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı.....	100
Tablo 2.15. Örneklem Grubunun Gelir Durumlarına Göre Dağılımı.....	101
Tablo 2.16.Örneklem Grubunun Zaman Baskısı ve Sınırlamalar Karşısında Zor Durumda Kalıp Kalmama Durumuna Göre Dağılımı.....	102
Tablo 2.17.Örneklem Grubunun Ailesinde Başka Engelli Birey Olup Olma Durumuna Göre Dağılımı.....	103
Tablo 2.18.Örneklem Grubunun Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre Dağılımı.....	104
Tablo 2.19. Örneklem Grubunun Engelleri Nedeniyle Gündelik Hayatlarında Karşılaştığı Zorlukların Olup Olmama Durumuna Göre Dağılımı.....	105
Tablo 2.20. Örneklem Grubunun Birlikte Yaşadığı Bireylere Göre Dağılımı.....	106
Tablo 2.21.Örneklem Grubunun İşlerine Ulaşmakta Zorluk Yaşayıp Yaşamama Durumuna Göre Dağılımı.....	107
Tablo 2.22. Örneklem Grubunun “Türkiye'deki engelli vakıflarının/ derneklerinin çalışmalarını nasıl buluyorsunuz?” Sorusuna Verdiği Cevaplara Göre Dağılımı.....	108
Tablo 2.23. Örneklem Grubunun Bir Engelli Vakfına ya da Derneğine Üye Olup Olmama Durumuna Göre Dağılımı.....	109
Tablo 3.1. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi Puanı Ortalaması.....	110
Tablo 3.2 Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatındaki Anksiyete Düzeylerinin Ortalamaları.....	111
Tablo 3.3. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatındaki Denetim Odağı Puanlarının Ortalaması.....	112
Tablo 3.4. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Farklılaşması.....	113
Tablo 3.5. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşması.....	115
Tablo 3.6. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşması.....	117

Tablo 3.7. Araştırmaya Katılan alışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Medeni Durumu Değişkenine Göre Farklılaşması.....	119
Tablo 3.8. Araştırmaya Katılan alışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Engel Türü Değişkenine Göre Farklılaşması.....	121
Tablo 3.9. Araştırmaya Katılan alışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Engel Oluşma Nedeni Değişkenine Göre Farklılaşması.....	123
Tablo 3.10. Araştırmaya Katılan alışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Aralarındaki İlişkilerin Korelasyon Analizi ile İncelenmesi.....	125

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Chartbook on Work and Disability.....	40
Şekil 1.2. İş Stresi Modeli.....	61
Şekil 1.3. Stresi Ortaya Çıkaran Faktörler ve İş Hayatındaki Yansımaları.....	64
Şekil 2.1. Örneklem Grubunun Yaşlara Göre Dağılımı.....	87
Şekil 2.2. Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı.....	88
Şekil 2.3. Örneklem Grubunun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.....	89
Şekil 2.4. Örneklem Grubunun Medeni Durumlarına Göre Dağılımı.....	90
Şekil 2.5. Örneklem Grubunun Engel Türlerine Göre Dağılımı.....	91
Şekil 2.6. Örneklem Grubunun Engellerinin Oluşma Nedenlerine Göre Dağılımı.....	92
Şekil 2.7. Örneklem Grubunun Çalıştığı Yerlere Göre Dağılımı.....	93
Şekil 2.8. Örneklem Grubunun Çalıştığı İşteki Pozisyonlarına Göre Dağılımı.....	94
Şekil 2.9. Örneklem Grubunun Meslekleri ile İlgili Herhangi Bir Eğitim Alıp Almadığı Durumlarına Göre Dağılımı.....	95
Şekil 2.10. Örneklem Grubunun Toplam Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı.....	96
Şekil 2.11. Örneklem Grubunun Şu Anki İşindeki Çalışma Süresine Göre Dağılımı.....	97
Şekil 2.12. Örneklem Grubunun İşteki Çalışma Şekillerine Göre Dağılımı.....	98
Şekil 2.13. Örneklem Grubunun Haftada Çalıştığı Gün Sayılarına Göre Dağılımı.....	99
Şekil 2.14. Örneklem Grubunun Günlük Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı.....	100
Şekil 2.15. Örneklem Grubunun Gelir Durumlarına Göre Dağılımı.....	101
Şekil 2.16. Örneklem Grubunun Zaman Baskısı ve Sınırlamalar Karşısında Zor Durumda Kalıp Kalmama Durumuna Göre Dağılımı.....	102

Şekil 2.17. Örneklem Grubunun Ailesinde Başka Engelli Birey Olup Olma Durumuna Göre Dağılımı.....	103
Şekil 2.18. Örneklem Grubunun Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre Dağılımı..	104
Şekil 2.19. Örneklem Grubunun Engelleri Nedeniyle Gündelik Hayatlarında Karşılaştığı Zorlukların Olup Olmama Durumuna Göre Dağılımı.....	105
Şekil 2.20. Örneklem Grubunun Birlikte Yaşadığı Bireylere Göre Dağılımı.....	106
Şekil 2.21. Örneklem Grubunun İşlerine Ulaşmakta Zorluk Yaşayıp Yaşamama Durumuna Göre Dağılımı.....	107
Şekil 2.22. Örneklem Grubunun “ <i>Türkiye'deki engelli vakıflarının/ derneklerinin çalışmalarını nasıl buluyorsunuz?</i> ” Sorusuna Verdiği Cevaplara Göre Dağılımı.....	108
Şekil 2.23. Örneklem Grubunun Bir Engelli Vakfına ya da Derneğine Üye Olup Olmama Durumuna Göre Dağılımı.....	109
Şekil 3.1. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi Puanı Ortalaması.....	110
Şekil 3.2. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatındaki Anksiyete Düzeylerinin Ortalamaları.....	111
Şekil 3.3. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatındaki Denetim Odağı Puanlarının Ortalaması.....	112

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Kitapçıkları'nın engellilik ile ilgili bölümünde belirtildiği üzere (2007); tüm dünyada yaklaşık 650 milyon engelli birey bulunmakta ve bu rakam dünya nüfusunun yaklaşık %10'una denk gelmektedir. Birleşmiş Milletler aynı kitapçığın devamında (2007); engelli bireylerin %20'sinin gelişmiş ülkelerde, %80'inin ise gelişmekte olan ülkelerde yaşamlarını sürdürdüğünü belirtmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün engellilik ve sağlık bağlantılı verileri (2009), dünyada her 10 kişiden birinin engelli olduğu vurgulamaktadır. Aynı verilerin devamına göre (2009), nüfus artışı ve yaşlanma süreci engelliliği arttırmaktadır. Yine Dünya Sağlık Örgütü'nün engellilik ve sağlık bağlantılı verilerinin aktarımıyla (2009); Dünya Bankası (1999), tüm dünyadaki en yoksul kesimin %20'sinin engelli bireylerden oluştuğunu belirtmektedir.

Oliver'in ideoloji ve engellilik ilişkisini ele aldığı çalışmasındaki aktarımıyla (1999); bir araştırma (Coleridge, 1993) yetersiz beslenmelerin, erken doğumların, kazaların ve zayıf bağışıklık sisteminin engelliliği oluşturan sebeplerden olduğunu belirtmiştir. Oliver aynı çalışmasında (1999); ekonomik krizlerin ve ayrımcılığın yoksulluğu, yoksulluğun da engelliliği ortaya çıkardığını ileri sürmüştür.

Erdugan yoksulluğu ve engelliliği ele aldığı araştırmasında (2010), yoksulluk ile engellilik arasındaki ilişkinin tarihsel ve toplumsal süreç ile beraber ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Aynı araştırmasında Erdugan; her dönemde, toplumun engelliliğe yönelik algısının ve engelli bireyin toplumsal yaşamdaki konumunun farklılaştığını belirtmektedir. Bu bakımdan Erdugan araştırmasında (2010); engelli bireyin dönem dönem kendisini siyasal, kültürel ve sosyal açıdan etkileyen dışlanmayla karşı karşıya kaldığının altını çizmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün benzer bulguları da (2008); engellilik durumunun yaygın düşünce nedeniyle toplumsal yaşama katılımı zorluk oluşturduğunu göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün aynı bulguları doğrultusunda; aslında şartları zorlaştıran engellilik durumu değil, engelli bireylerin toplumsal yaşamda karşı karşıya kaldığı sosyal koşullar ve sınırlandırmalar olmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü bulguların devamında (2008); engel türü, cinsiyet ve yaş faktörü gibi sosyo-demografik özelliklerin engelli bireyin damgalanmasına ya da sosyal ve ekonomik yönden başkalarına bağımlı olmasına sebep olduğunu belirtmektedir.

Baybora'nın özürsüzlük ve ayrımcılık ile ilgili araştırmasına göre (2006), engelli bireyin iş hayatına katılımı modern sosyal politikalarda ele alınmaktadır. Baybora'nın aynı araştırması; modern sosyal politikalarda engelli bireyin üretken ve verimli olması üzerinde durulduğunu belirtmektedir. Baybora araştırmasının devamında; iş hayatına katılan engelli bireyin başkalarına bağımlı olmayacağını vurgulanmaktadır.

Engelliler ve iş yaşamına ilişkin bir araştırmada (Ergün, 2005) belirtildiği üzere; çalışma, bireyi hem ekonomik yönden hem de kişisel doyum ve sosyal ilişkiler yönünden etkilemektedir. Ergün'ün aynı araştırmasındaki belirlemelerine göre; iş hayatına katılım, bireyin kendini güvende hissetmesine yardımcı olmaktadır. Beraberinde Ergün araştırmasında (2005); engelli bireyin kendini güvende hissetmesi ve sosyal hayata katılımı açısından, iş hayatının önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 3 Aralık Raporu'na göre (2007a), tüm dünyada yaklaşık 470 milyon engelli birey çalışma yaşındadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün bu raporundaki belirlemelere göre, engelli bireylerin birçoğu işsizlik ve yoksulluk gibi sorunlarla baş etmeye çalışmaktadır.

Benzer bir çalışma (Commitment ve Russel, 2003), yoksulluğun hem sebeplerinden hem de sonuçlarından biri olarak engelliliği göstermektedir. Karataş ise araştırmasında (2008), özellikle gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından birinin engellilik olduğunu söylemektedir. Çünkü 21. yüzyılla birlikte, dünyadaki toplam nüfusun beşte dördünü geliştirmekte olan ülkeler tarafından oluşmaktadır. Bu bakımdan, geliştirmekte olan ülkelerde özellikle iş hayatı ile ilgili birçok sosyal sorun ortaya çıkmaktadır (aktaran Subaşıoğlu, 2008).

The Washington Times (2005), gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çalışma yaşındaki engellilerin yaklaşık %80'inin ya da %90'ının işsiz olduğunu ortaya koymuştur. Gazetenin aynı makalesi, endüstri ülkelerinde engelli bireylerdeki işsizlik oranının %50 ile %70 arasında olduğunu belirtmektedir. Uluslararası İşçi rgt'ne göre (2002); Asya'da ve Pasifik'te yaşayan 37 milyon engelli bireyin yaklaşık 238 milyonu çalışma yaşındadır (aktaran Birleşmiş Milletler, 2007).

Dünya Bankası'nın engellilik bulguları (2006); özellikle bazı Latin Amerika lkelerinde engelliliğin ve iş göremezliğin birlikte ele alındığından bahsetmektedir. Bulgularda rnek olarak (2006); bazı Latin Amerika lkelerinde engelli bireyin aynı zamanda iş göremez olarak grldği belirtilmektedir. Dünya Bankası aynı bulgularının devamında; genellikle tüm dünyada engelli bireyler kısıtlı iş imkanlarından yararlanabildiğini ve düşük ücretlerle çalıştırıldığını ne sürmektedir.

Rutgers niversitesi tarafından yapılan bir araştırmaya göre (2003); Amerika'da zihinsel ve fiziksel engele sahip bireyler, iş hayatının dışında bırakılmaktadır. Amerika'da yapılan bir başka çalışmaya göre (2003), iş yeri sahiplerinin %73'n iş hayatında engelli bireylere uygun koşullar sağlanmasının gerekli olmadığını düşünmektedir. Avrupa Komisyonu'na göre (1998), Avrupa'da bulunan 40 milyon engelli bireyin yaklaşık %54' çalışma yaşındadır. Aynı örgütün bir diğer belirlemesine göre (2007); Türkiye İş Kurumu 2006 yılında işsiz kesimin %7'sinin engelli bireylerden oluştuğunu aktarmaktadır (aktaran Birlemiş Milletler, 2007).

Türkiye'deki engelli nüfusunu belirlemek amacıyla; Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü işbirliğiyle, Türkiye Özürlüler Araştırması (2002a) yapılmıştır. Bu araştırmadaki amaç, ülkedeki engellilik ile ilgili bilgi eksikliğini gidermektir. Araştırma, engelli nüfusun toplam nüfusa oranının %12.29 olduğunu ortaya koymuştur. Yine araştırmaya göre; toplam 8 milyon 431 bin 937 engelli bireyin, %1,25'i ortopedik, %48'i zihinsel, % 37'si işitme, %38'si dil ve konuşma, %6'sı görme engellidir. Araştırma; toplam engelli nüfusunun %9.7'sinin de süregen hastalığa sahip olduğunu belirtmektedir. Yine araştırma, işgücüne katılan engelli nüfusun %22.19 olduğunu belirtmektedir. Araştırmaya göre; ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli nüfus içinde işgücüne katılım oranı % 21.71 iken, işgücüne dahil olmayan özürlü nüfus oranı % 78.29'dur. Beraberinde araştırmaya göre; süregen hastalığı olanlarda ise işgücüne katılım oranı %22.87 iken, işgücüne dahil olmayanların oranı % 77.13'tür. Araştırmada diğer bir ifadeyle, engelli olan her beş kişiden biri işgücüne katılmaktadır.

Yılmaz'ın belirlemelerine göre (2004); engelli birey, yalnızca yasal zorluklar sebebiyle işe alındığında çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Belirlemelerin devamı; bu sorunlardan en önemlisinin engelli bireye yetenekleri doğrultusunda bir iş verilmemesi olduğunu söylemektedir. Beraberinde çalışma; engelli bireyin yeteneğine ve becerilerine uygun bir işte çalışmadığı için, kendisini verimsiz hissederek stres yaşayabileceğini aktarmaktadır. Aynı zamanda çalışmada; iş hayatındaki şartların, engelli bireyin stres ve anksiyete düzeyini etkilediğini belirtilmektedir.

Bir araştırmaya göre (Muhonen ve Torkelson, 2004); bireyler yaşadıkları olayların nedenlerini ve sonuçlarını kendilerine ya da kendileri dışındaki faktörlere bağlayarak genellemeler yapmaktadır. Aynı araştırma; yapılan genellemeleri kendine veya kendi dışındaki faktörlere bağlamanın ise, içten ya da dıştan denetim odağına sahip olmayı anlattığını belirtmektedir. Beraberinde araştırma; stres ve anksiyete düzeyinin de, bireyin sahip olduğu denetim odağına göre değişebildiğini aktarmaktadır.

İş stresi üzerine yapılan bir çalışmaya göre (Spector, 1998/2002); iş yaşamında koşullardan ve ortamdaki kaynaklanan durumların stres ve anksiyete oluşturabildiğini belirtmektedir. Aynı çalışmaya göre, içten ya da dıştan denetimli olmak ise algılanılan stres düzeyini etkilemektedir.

şahin'in belirlemelerine göre (2004); toplumun engelliliğe karşı önyargısı, eğitimli ve meslek sahibi olan engelli bireyin azlığı, işyerinde uygun ortamın yaratılmaması ve işverenlerin yasal zorunlulukları yerine getirmemesi; engelli bireylerin iş hayatına katılımının düşük olmasının en önemli sebeplerindendir.

Thornton'un ve Lunt'un (1995/2008) makalesine göre; engelli bireylerin iş yaşamına katılma gerekliliği ekonomik ve sosyal nedenler, birey, devlet, toplum temelli görüşlerdeki değişiklikler sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Gregory'e göre (1996), engelliliği anlamada psikolojik ve sosyal faktörler ön plana çıkmaktadır. Beraberinde Gregory'nin araştırmasındaki aktaramıyla; Foucault 1970'li ve 1980'li yıllarda yaptığı çalışmalarda, dönemler boyunca medikal alanın yükselişinin bireyleri kategorilere ayırdığını ve bunun da engellilik kavramını ortaya çıkardığını söylemektedir (aktaran Burcu, 2006).

Engellilik ile ilgili yapılan araştırmaları kıyaslayabilmek için yeterli bilimsel çalışma yoktur. Bunun en önemli sebebi ise, konunun uzun bir süre gündeme getirilmek istenmemesidir. Son yıllarda ise Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, engellilik konusu ön plana çıkmaktadır. Beraberinde, alan ile ilgili bilimsel çalışmalar artmaktadır. Günümüzde bu alanda yapılacak araştırmalar bir yandan özgün verilerin ortaya çıkarılmasına yardımcı olurken, diğer yandan yeteri kadar kaynak bulunmaması nedeniyle zor bir aşama oluşturmaktadır. Bu bakımdan, engellilik konusunun bilimsel araştırmalarda yer alması önem taşımaktadır (Dalbay, 2009).

Alanda yayınlanmış araştırmalar incelendiğinde, özellikle engelli bireyin iş hayatı ile ilgili kısıtlı bir literatüre rastlanabilmektedir. Bu araştırma; engelli bireyin iş hayatına odaklanarak yaşadığı stres ve anksiyete düzeyinin denetim odağıyla olan ilişkisini ortaya koyma amacı taşımaktadır.

Engellilik ile ilgili kavramlar; her kuruluşun, kurumun ya da yasanın kendi çalışma amacı doğrultusunda genel, teknik ya da sınırlı tanımlamalar oluşturulmaktadır. Sakat ve özürlü kavramlarının kapsamı, engelli kavramına göre daha sınırlıdır. Engelli kavramı; fiziksel bir yetersizliğin dışında sosyal, ekonomik, kültürel ya da psikolojik bir nedene bağlı olarak sınırlandırılmayı da ifade etmektedir (Dalbay, 2009).

Bu bakımdan; belirtilen nedenlerden dolayı bu araştırma, bireyin sınırlandırılmasına dikkat çekmek amacıyla “engelli” kelimesini tercih etmektedir.

1.1. Engellilik

Ürker'in araştırmasına göre (2010); engellilik ile ilgili kavramlar dünyada son otuz yıldır, Türkiye'de de son on yıldır artmaya başlamıştır. Ürker aynı araştırmada, engelli haklarının yükselişinin bu durumun temelinde olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda araştırma; engelliliğin, yalnızca bireyin sorunu olmadığını ifade etmektedir. Çünkü Ürker'in araştırması (2010); engelliliğin önemli bir konu olduğunu ve konunun anlaşılmasında kullanılan dilin ve terminolojinin etkisinin büyük olduğunu belirtmektedir.

1.1.1. Engellilik ile İlgili Kavramlar

Yapılan bir başka çalışma (Karataş, 2002), çoğu dilde engellilik ile ilgili birden çok kelime kullanıldığını ifade etmektedir. Aynı çalışma, engellilik ile ilgili farklı anlama gelmesine rağmen aynı anlamda kullanılan birçok kelimenin kavram karmaşası yarattığını vurgulamıştır. Beraberinde çalışma; kavram karmaşası yaratan bu sözcüklere örnek olarak sakat, özürlü, engelli, topal, kör, sağır gibi kelimeleri göstermiştir.

Barnes'ın, Mercer'in ve Shakesper'in yaptığı araştırma (1999), birçok ülkede engelliliği ifade etmek için kullanılan bazı kelimelerin engelli bireylerin kişisel özellikleriyle bağlatırıldığını göstermektedir. Topal (cripple), kör (blind), sağır (deaf), sakat (impaired), spastik (spastic), mongol (mongol) gibi kelimelerle bireylerin engellilik durumları nitelendirilmektedir. Aynı zamanda bu gibi kelimeler aşğılayıcı ifadelerde de yer alabilmektedir (aktaran Ürker, 2010).

1.1.1.1. Engelli, Sakat, Özürlü Tanımlamaları

Yapılan iki ayrı çalışma (Dünya Sağlık Örgütü, 1980; Livneh ile Antonak, 1997); literatürde engelli, sakat ve özürlü kelimelerinin çeşitli işlevsel yetersizlikleri tanımlamada birbirleri yerine kullanıldığını belirtmektedir. Beraberindeki aynı çalışmalara göre, öncelikle engellilik ile ilgili kelimelerin tanımlamalarını yapmak gerekmektedir (aktaran Jadwisienczak, 2008).

Davis'e göre (2002); sakatlık fiziksel bir durum, engellilik ise sosyal bir yapıdır. Davis'in çalışmasında (2002); sakatlık fiziksel ya da bilişsel bir yetersizlik veya duyu yetimi olarak tanımlanmaktadır. Beraberinde çalışma, çevresel koşullar nedeniyle sakatlığın engelliliğe dönüştüğünü belirtmektedir.

Yapılan bir başka çalışmaya göre (Dalbay, 2009), özürlü ve engelli kavramları da birbiriyle karıştırılmaktadır. Aynı çalışma; engelli kavramının özürlü kavramına göre daha geniş bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. Beraberinde çalışma; engelli kavramının yalnızca fiziksel bir yoksunluk durumunu belirtmediğini, aynı zamanda sosyal, ekonomik, kültürel veya psikolojik faktörler nedeniyle oluşan durumları da ifade ettiğini söylemektedir. Yine çalışmaya göre; engellilik kavramı ise, belirtilen çeşitli faktörler nedeniyle bir sınırlandırılma durumunun oluşmasına işaret etmektedir.

Ürker'e göre (2010); yabancı literatürde; sakatlık, özürlülük ve engellilik kelimeleri impairment, disability ve handicap kelimelerine karşılık gelmektedir. Aynı çalışmaya göre; handicap kelimesi, dilencilik yapan kişileri tanımlamak için eskiden kullanılan handy in cap kelimesine benzediği için günümüzde eleştirilmekte ve disability kelimesi ön plana çıkmaktadır.

Jenkins'in aktarımıyla (1991); Harris (1971), en yaygın tanımlamaların sakatlık, özürlülük ve engellilik kavramları arasındaki farklar ile ilgili olduğunu ifade etmektedir. Aynı aktarımda Harris'e göre (1971); sakatlık, vücudun herhangi bir organının, uzvunun kaybı, eksikliği ya da fiziksel, duyuşsal, zihinsel eksikliklerden en az birini kapsayan vücut mekanizmasına sahip olma şeklinde tanımlanmaktadır.

Özürllük kavramı; vücudun herhangi bir yerindeki fonksiyon kaybına, işlev azalmasına ya da sakatlık sebebiyle becerilerin eksilmesine işaret etmektedir. Engellilik ise, özürllükten dolayı dezavantajlı bir konumda bulunma, kısıtlanma ya da sınırlandırılma ile açıklanmaktadır (aktaran Jenkins, 1991).

1.1.2. Çeşitli Kurumların Engellilik Tanımları

Yapılan bir çalışma (Murat, 2009), engellilik kavramını anlamlandırmak için ulusal ve uluslararası örgütlerin tanımlamalarına bakılması gerektiğini vurgulamaktadır.

1.1.2.1. Dünya Sağlık Örgütü Engellilik Tanımı

Bir araştırma raporuna göre (Koca, 2010); Dünya Sağlık Örgütü'nün engellilik tanımlamaları medikal bir yaklaşımla hastalık ve sağlık kavramlarını ön plana çıkarmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün ilk belirlemelerine göre (1980); engellilik kavramı yetersizlik (impairment), özürllük/ sakatlık (disability) ve engellilik (handicap) olarak üç şekilde ele alınabilmektedir. Bu bakımdan yetersizlik; sağlık açısından fizyolojik veya psikolojik yapıdaki işlevlerin kalıcı ya da geçici olarak dengesizliğini işaret etmektedir. Özürllük/ sakatlık, sağlık açısından bir yetersizlik sebebiyle oluşan ve kişinin performansında sınırlanma ya da kısıtlanma oluşturan durumu anlatmaktadır. Bu bakımdan; özürllük/ sakatlık, bireyin günlük yaşam becerilerindeki kısıtlanmayı ifade ederken, yetersizlik bedeninin bir parçası ya da bir işlevi ile ilgili durumu göstermektedir. Engellilik ise, sağlık açısından bir yetersizlik veya sakatlık sebebiyle bireyin becerilerini kısıtlayan, dezavantajlı bir konumu işaret etmektedir (aktaran Subaşıoğlu, 2008).

Barnes'in yaptığı çalışma (1998); Dünya Sağlık Örgütü'nün engellilik ile ilgili ilk belirlemelerinin (1980), Uluslararası Engelliler Örgütü (Disabled Peoples' International) ve 1980 yılında kurulan İngiliz Konseyi Özürlü İnsanlar Organizasyonu (British Council of Organisations of Disabled People) tarafından eleştirildiğini belirtmektedir. Aynı çalışmada; bu kuruluşlara göre, Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımlamasında yetersizlikler eksik ifade edilmekte ve durumun temeli olan sosyal faktörler ele alınmamaktadır. Yine çalışmanın aktarımıyla; bu kuruluşlar sakatlık (impairment) ve özürlülük (disability) kavramlarının ayrı ayrı ele alınması gerektiğini söylemektedir. Beraberinde çalışmaya göre, Dünya Sağlık Örgütü engellilik ile ilgili tanımlamasını 1994 yılından itibaren bu yaklaşımı temel olarak oluşturmaktadır (aktaran Burcu, 2006).

Sağlık alanındaki bilgilerin kodlanması amacıyla 1980 yılından beri Dünya Sağlık Örgütü tarafından; Uluslararası Yetersizlik, Özürlülük ve Engellilik Sınıflaması (International Classification of Impairment, Disability and Handicap, ICIDH) adlı sistem kullanılmaktadır. 2001 yılında ise bu sistem yine Dünya Sağlık Örgütü tarafından; Uluslararası Fonksiyon, Özürlülük ve Sağlık Sınıflandırması (International Classification of Functioning, Disability and Health, ICF) olarak düzenlenmiştir (National Center for Health Statistics, 2011).

Yapılan bir araştırmaya göre (Başaran, Güzel ve Sarpel, 2005); Uluslararası Yetersizlik, Özürlülük ve Engellilik Sınıflaması'nda nedensellik ön plandadır. Yine aynı araştırmaya göre; hastalık yetersizliği, yetersizlik özürlülüğü, özürlülük ise engelliliği ortaya çıkarmaktadır.

Fakat bireyin sağlığının, psikolojik durumunun ve sosyal, çevresel ilişkilerinin ortaya koyulduğu yaşam kalitesi bu tanımlama içerisinde yeterince yer almamaktadır. Çünkü yaşam kalitesindeki bozulmayı yalnızca bu tanımlama ile açıklamak yetersiz olmaktadır. Bu sebeple Dünya Sağlık Örgütü (2001) Uluslararası Fonksiyon, Özürlülük ve Sağlık Sınıflandırması'nı (International Classification of Functioning, Disability and Health, ICF) oluşturmuştur. Bu sistemde nedensel bağlantıların yerine sağlık kavramları ön plana çıkmıştır (Başaran, Güzel ve Sarpel, 2005).

Uluslararası Fonksiyon, Özürlülük ve Sağlık Sınıflandırması, engellilik kavramına kişisel ve çevresel faktörleri de göz önünde bulundurarak bio-psiko-sosyal açıdan yaklaşılmaya çalışmıştır (Dahl, 2002).

Sistem; fonksiyon (functioning) görme gibi beden fonksiyonlarını ve aktivitelerini, özürlülük (disability) yetersizliği (impairment) ve aktivite sınırlandırılmasını (activity limitation) kapsamaktadır. Özürlülük ve engellilik kelimeleri yerine ise aktivite ve katılım kelimeleri kullanılmaya başlanmıştır (Küçükdeveci, 2001).

Uluslararası Fonksiyon, Özürlülük ve Sağlık Sınıflandırması kategorileri Tablo 1.1'de görülmektedir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Başkanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü, 2004a).

Tablo 1.1. Uluslararası Fonksiyon, Özürlülük ve Sağlık Sınıflandırması (ICF) Kategorileri

Kategoriler	1. Bölüm: Fonksiyonlar ve Özürlülük		2. Bölüm: Bağlamsal Faktörler	
	Vücut Fonksiyonları ve Yapısı	Aktiviteler ve Katılım	Çevresel Faktörler	Kişisel Faktörler
Alanlar	Vücut fonksiyonları ve vücut yapıları	Yaşam alanı içerisinde yerine getirilmesi gereken görev ve davranışlar	Fonksiyon ve özürlülüğü etkileyen dışsal etkenler	Fonksiyon ve özürlülüğü etkileyen bireysel/kişisel etkenler
Yapılar	Vücut fonksiyonlarının değişmesi (fizyolojik) Vücut fonksiyonlarının değişmesi (anatomik)	Standart bir çevrede görevlerin yürütülmesi Mevcut çevrede görevleri yerine getirmeye yönelik performans	Fiziksel, sosyal ve tutumlar dünyasının özellikleri üzerinde kolaylaştırıcı veya engelleyici etki	Kişinin atıflarının etkisi
Olumlu yönler	Fonksiyonel ve yapısal bütünlük Fonksiyon gösterme	Aktiviteler Katılım	Kolaylaştırıcılar	Uygulanamaz
Olumsuz yönler	Yetersizlik/bozukluk	Aktivitelerin sınıflılığı Katılım Kısıtlılık	Engeller	Uygulamaz
	Özürlülük			

Kaynak: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü (2004a). *İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması Sistemi*. 12 Ağustos 2011'de <http://www.ozida.gov.tr/default.aspx?menu=siniflandirma&sayfa=icf> adresinden indirildi.

İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması Sistemi Türkiye’de de (2004) uygulanmaya başlanmıştır. 2006 yılında sınıflandırılma sistemi temel alınarak engellilik ölçütü, sınıflandırılması ve engellilere verilecek sağlık kurulu raporları hakkında yönetmelik hazırlanmıştır. Beraberinde İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması Sistemi’nin Uyarlanmasında Eğiticilerin Eğitimi (2008) adlı bir proje çalışması yapılmıştır. Buna göre; sistemde ortak bir dil yaratarak sistematik bir kodlama sağlanması ve hizmetlerin geliştirilmesi temel alınmaktadır. Sistem hem tedavi temelli hem de bireylerin çevrelerine ve deneyimlerine göre ihtiyaçlarını bulmaya yönelik bir yöntem sunma amacındadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü, 2008a).

Eleştirel bir yaklaşıma göre; İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması Sistemi engelliliği medikal bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu nedenle de, konunun siyasal yönü geri plana itilmektedir. Aynı zamanda bu sistem, engelli bireylerde yetiyitiminin sebebini çevresel faktörlere bağlı olarak açıklamada yetersiz kalmaktadır (Barnes, 2003).

1.1.2.2. Birleşmiş Milletler Engellilik Tanımı

Murat’ın aktarımıyla (2009); Küçükkaraca (2008), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu engelli tanımının 1975 yılında İnsan Hakları Bildirgesi’nde ek 3447 numaralı Engelli Kişilerin Hakları Bildirgesi 1. maddesinde yer aldığını belirtmektedir.

Murat'ın aynı aktarımda; Küçükkaraca (2008), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu engelli tanımını, bireyin sosyal veya bireysel hayatında kendi kendisine yapması gereken işleri, fiziksel ya da bilişsel olarak doğuştan olan ya da sonradan oluşan bir yetersizlik sonucu yerine getirememesi durumu olarak açıklamaktadır.

Türkiye'de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu'na göre (Akdağ, Tanay, Özgül, Birer, ve Kara, 2011); Birleşmiş Milletler'in Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmesi (2006), tanımlamaları ve açıklamaları olabildiğince ayrıntılı sunmaktadır. Raporun devamında; Birleşmiş Milletler'in engelliliğe sosyal açıdan yaklaşırken, medikal boyutunu da göz önünde bulundurduğundan bahsetmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi'ne göre (2006), *“Engelli kavramı diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir”* (s. 2).

1.1.2.3. Uluslararası Çalışma Örgütü Engellilik Tanımı

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 159 Sayılı Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Sözleşmesi'nin 1. Maddesi'ne göre (1983) sakat kavramı kullanılmaktadır. Bu sözleşmeye göre sakat kavramı; kendisine uygun bir iş bulma, işte çalışma ve yükselebileme konusunda beklentileri, zihinsel ya da fiziksel bir engel nedeniyle büyük oranda azalmış birey olarak tanımlanmaktadır (aktaran Dalbay, 2009).

1.1.2.4. Amerika Birleşik Devletleri Engellilik Tanımı

Engelli Amerikalılar Yasası'na (The Americans with Disabilities Act) göre (1990) engellilik; bireyin bir ya da birden fazla yaşamsal faaliyetini büyük ölçüde kısıtlayan fiziksel veya zihinsel yetersizliği ve bu yetersizlikleri olduğu kabul edilen bireyleri ifade etmektedir (Çakmak, 2006).

1.1.2.5. Devlet İstatistik Enstitüsü Engellilik Tanımı

Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre (2002a) özürlü tanımı; doğuştan olan ya da sonradan oluşan bir hastalık veya kaza nedeniyle fiziksel, zihinsel, duyuşsal, ruhsal ve sosyal yetilerin çeşitli derecelerde azalmasına işaret etmektedir.

1.1.2.6. 5378 Sayılı Özürlüler Kanun'a Göre Engellilik Tanımı

Özürlü kelimesini temel alan, 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2005) tanımlaması şu şekildedir:

“Özürlü: Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiyi ifade etmektedir” (s.1).

Türkiye’de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu’nda belirtildiği üzere (Akdağ, Tanay, Özgül, Birer, ve Kara; 2011); 5378 Sayılı Kanun, engelliliği bakıma muhtaç, ağır ve hafif olarak üç farklı şekilde tanımlanmaktadır. Beraberinde aynı rapora göre; rehabilitasyon hizmeti, engelli bireyin kendisine ve topluma yeterli olabilmesi, toplum içinde yer edinebilmesi olarak açıklanmaktadır. Yine rapora göre; yalnızca engelli bireye yönelik olan bu hizmet yetersiz kalmakta, rehabilitasyonun toplumsal bir olgu olarak görülmesinin gerekliliğine de önem verilmemektedir. Raporun devamında; rehabilitasyonun engelli bir bireye tek başına yaşamakla ilgili eğitim verse bile, fiziki ve mekansal düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle bireyin öğrendiğini uygulayabilmesinin mümkün olmadığı aktarılmaktadır.

1.1.3. Türkiye’de Kavramların Kullanımı

Dalbay’a göre (2009); Türkiye’de engellilik ile ilgili kullanılan ilk terimlerden biri sakat olmaktadır. Aynı çalışmaya göre; günümüzde, artık olumsuz bir anlam taşımaya başlayan sakat kelimesi yerine özürlü kelimesi, yine olumsuz bir anlam yüklenen özürlü kelimesi yerine de engelli kelimesi kullanılmaktadır.

Yapılan bir başka araştırmaya göre (Kerimoğlu, 2004); maluliyet kelimesi de Türkiye’de engellilik alanında yasalarda kullanılmaktadır. Aynı araştırmada; maluliyet, sakatlık kavramın içeriğinden daha geniş bir kavram olarak ele alınmakta ve %60 oranında sürekli bir iş göremezliği ifade etmektedir.

Maluliyet, sakat ve özürlü kavramları gibi tartışılan bir kavram olmaktadır. Malul ve engelli ifadesi, Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu'nun (1963) ve Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun (2002) içeriğinde yer almaktadır. 1981 Anayasası 61.maddede sakat kelimesi, devletin sakatları koruması gerektiği yönünde bir ibare olarak yer almaktadır. Özürlü kavramı ilk olarak 4216 sayılı Yetki Kanunu'nda (1996) ele alınmaktadır. 2006 yılından itibaren ise, engelli kelimesinin kullanımı teşvik edilmektedir. Örneğin; Vakıflar Yönetmeliği'nin 74'üncü maddesinde (2008) engellilerin özrünü belirten sağlık raporundan bahsedilmektedir. Yine de, özürlü sağlık raporu ya da özür oranı gibi ifadelerin kullanımı devam etmektedir. Beraberinde Başbakanlık da, engelli yerine özürlü kelimesini tercih etmektedir (Ürker, 2010).

1.2. Engelliliğin Nedenleri ve Gruplandırılması

1.2.1.Engelliliğin Nedenleri

Yapılan bir araştırma göre (Beşer, Atasoylu, Akgör, Ergin ve Çullu 2006); engellilik nedenleri doğum öncesinde, doğum sırasında ve doğum sonrasında oluşan nedenlere bağlı olarak üç gruba ayrılabilir. Engellilik nedenleri doğum öncesinde, doğum sırasında ve doğum sonrasında oluşan nedenlere bağlı olarak üç gruba ayrılabilir.

1.2.1.1. Doğum Öncesi Oluşan Nedenler

Güler'in çalışmasına göre (2005), genetik sorunlar ve hamilelik sırasında yaşanan sorunlar doğum öncesi engellilik durumunu oluşturan nedenlerdendir. Güler'in aynı çalışmasında aktarımıyla; Neyzi ve Koç (1983), genetik sorunların zihinsel engelliliğe neden olabileceğini ve bu grup içerisinde en sık görülenin ise Down Sendromu olduğunu söylemektedir.

Kalıtımsallık ve anne ile baba arasında kan uyuşmazlığı olması da doğum öncesi nedenlerdir. Hamilelik sırasında ise; annenin bulaşıcı hastalık geçirmesi, yetersiz beslenmesi, sağlığa zararlı maddeler kullanması ya da doktora sormadan ilaç kullanması engelliliğin sebeplerinden olmaktadır. Beraberinde; hamileliğin doktor tarafından düzenli olarak kontrol edilmemesi ve testlerin yapılmaması da engellilik durumunu oluşturabilmektedir (Baran, 2009).

1.2.1.2. Doğum Sırasında Oluşan Nedenler

Yapılan bir araştırmaya göre (Beşer, Atasoylu, Akgör, Ergin ve Çullu 2006); engelliliğin nedenleri doğum sırasında yaşanan sorunlardan da kaynaklanabilmektedir.

Doğum sırasında oluşan nedenler arasında, bebeğin erken doğması, oksijensiz kalması veya travmaya maruz kalması, doğumun sağlık elemanlarınca yapılamaması gibi durumlar yer almaktadır (Baran, 2009).

1.2.1.3. Doğum Sonrasında Oluşan Nedenler

Yapılan bir araştırmaya göre (Beşer, Atasoylu, Akgör, Ergin ve Çullu, 2006); doğum sonrasında oluşan nedenler arasında; aşıların düzenli yapılmaması, geçirilen bulaşıcı hastalıklar, beslenme bozukluğu, kazalar, doğal afetler, terör gibi durumlar yer almaktadır.

Güler (2005); doğum sonrasında oluşan nedenlerin (2005) alt grubu olarak iş kazalarını gösterilebilmektedir. Güler'in aktarımıyla; T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü (1999), Türkiye'de iş kazaları nedeniyle günde 4 kişinin öldüğünü, 8 kişinin ise engelli kaldığını belirtmektedir.

1.2.2. Engelliliğin Gruplandırılması

Timur, Ege ve Bakış (2006) yaptıkları çalışmada; engelliliğin gruplandırılmasının uluslararası sınıflandırılmaların temel alınarak yapıldığını belirtmektedir.

1.2.2.1. Ortopedik Engelli Grubu

Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre (Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002a); ortopedik engellilik, iskelet ve kas sisteminde işlev kaybı ya da yetersizlik olarak açıklanmaktadır. Araştırmaya göre; omurgada, kolda, elde, bacakta veya parmakta hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, yetersizlik, felçler, kemik hastalıkları, Serebral Palsi ve spina bifida bu gruba girmektedir.

Akgün'e göre (2001); ortopedik engellilik, bireyin fiziksel çevre ile iletişim kurma ve hareket etme becerilerini sınırlayan veya tamamen ortadan kaldıran bir durumdur. Beraberinde; tek bir uzuv kaybı ya da hareket kısıtlılığı olabileceği gibi birden fazla uzuvun kaybı veya hareket kısıtlılığı da olabilmektedir (aktaran Ersoy, 2005).

1.2.2.2. Görme Engelli Grubu

Okan ve Okan yaptıkları çalışmada (2006); görme duyusunun bir kısmını ya da tamamının, çevresel veya organik nedenler dolayısıyla yitirilmesiyle bağımsız hareketleri kısıtlanan, çevreyi algılamakta zorlanan, dış dünyadan yazılı bilgi almakta zorlanan bireylerin bu gruba girdiğini belirtmektedir. Beraberinde; Özgür'ün belirlemelerine göre (2005), halk arasında görme engelliler için kör, ama gibi kelimelerin kullanıldığı görülmektedir. Yine Özgür'e göre; bu kelimeler görme engelliliğin tümünü kapsamamaktadır. Örneğin kör kelimesi, gözün görme gücünün 10'da birine ya da daha azına sahip olan ve görme açısı 20 dereceyi aşmayan bireyleri ifade etmek için kullanılmaktadır (aktaran Baran, 2009).

Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre (Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002a); tek ya da iki gözünde tümüyle veya kısmi görme kaybı ya da bozukluğu olan bireyler görme engelli grubuna girmektedir.

Avrupa ülkelerinin belirlemelerine göre (1998) ise; görme engellilik, görme gücünün ve görüş açısının kaybına işaret etmektedir (aktaran Timur, Ege ve Bakış, 2006).

1.2.2.3. İşitme Engelli Grubu

Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre (Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002a); tek ya da iki kulağında kısmi veya tam işitme kaybı olan bireyler bu gruba girmektedir.

Okan ve Okan yaptıkları çalışmada (2006); 0-15 desibel işitme duyarlılığına sahip olmanın tüm sesleri algılayabilmeyi belirttiğini söylemektedir. 1 ve 25 arası desibel arasında bir işitme kaybı ise çok hafif derecede işitme kaybı olarak, dikkat gerektiren işlerde ve iletişimin ön plana çıktığı ortamlarda zorluk yaratmaktadır. Hafif derecede işitme kaybı 26 ve 40 arası desibel kaybı olarak, gürültüde azalma ve uzaktan gelen sesleri duymada zorluk olarak ortaya çıkmaktadır. Orta derecede işitme kaybı 41 ile 65 desibel arasında bir işitme kaybı olarak, işitme ve anlama da zorluk yaşama olarak görülmektedir. Bu grup, işitme cihazından en iyi faydalanabilen gruptur. İleri derecede işitme kaybı 66 ve 95 desibel arasında işitme kaybı olarak, kulağa çok yakın veya bağırarak iletişim kurmayı, işitme cihazı kullanmayı gerektirmektedir. Çok ileri derecede işitme kaybı 66 ve 95 desibel arası işitme kaybı olarak işitme cihazının düzenli kullanımını gerektirmektedir (aktaran Baran, 2009).

1.2.2.4. Dil ve Konuşma Engelli Grubu

Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre (Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002a); konuşmasının hızında ya da ses ve ifadesinde bozukluk olan ya da belli bir nedenden dolayı konuşamayan bireylerdir. Araştırma; işittiği halde konuşamayan, konuşmak için alet kullananlar, gırtlığı alınanlar, dil-damak-dudak-çene yapısında bozukluk olanların bu gruba girdiğini belirtmektedir.

Baran'a göre (2009); konuşmanın anlaşılır olmaması ya da konuşmanın duyulmasındaki yetersizlik, çıkarılan sesin ritminin ve vurgusunun bozuk olması, kelime darlığının yetersiz olması, konuşmanın bireyin yaşına ve fiziksel yapısına uygunsuzluğu bu durumu oluşturan nedenlerdendir.

1.2.2.5. Zihinsel Engelli Grubu

Zihinsel engellilik; doğum öncesindeki, sırasındaki ya da sonrasındaki süreçte; bireyin gelişimde ve işlevlerinde sürekli bir gerileme veya duraklama olmasıdır (Timur, Ege ve Bakış, 2006).

Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre (Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002a); hafif, orta, ağır gibi çeşitli derecelerden zihinsel yetersizliği olan bireyler bu gruba girmektedir.

Okan ve Okan yaptıkları araştırmada (2006); Stanford-Binet Testi'nin ve Wechsler Çocuklar için Zeka Ölçeği'nin zeka düzeyini ölçtüğünü ve bu derecelendirmeleri belirlediğini ifade etmektedir (aktaran Baran, 2009).

1.2.2.6. Diğer Engelli Grubu

Timur'un, Ege'nin ve Bakış'ın yaptıkları araştırmaya göre (2006); kalıcı rahatsızlıkları olan ve sürekli tedavi ve bakıma ihtiyacı olan kişiler bu grupta yer almaktadır.

Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre (Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002a); bireyin yaşamsal işlevlerini ve çalışma kapasitesini kısıtlayan ve sürekli tedavi ya da bakım ihtiyacı gerektiren hastalıklara sahip olan bireylerdir. Araştırmaya göre; cilt ve deri, kan, solunum sistemi hastalıkları gibi hastalıklar, süreğen hastalık grubuna girmektedir.

Berberinde araştırma, süreğen hastalıklar grubunu engellilik gruplandırılması altında başlık olarak ele alınmaktadır. Yine araştırma; süreğen engelliliğin Türkiye'deki toplam engelli oranı içerisinde ele aldığı, fakat niteliksel olarak engelli gruplandırmalarından ayrıldığını belirtmektedir.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü tarafından yapılan Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor Araştırması'nda (2009), toplam 4 bin 144 katılımcının yarısından fazlası, yani %59.3'ü, kronik hastalığı engelli tanımı içerisinde görmemektedir.

1.3. Engelliliğin Tarihçesi ve Engellilik ile İlgili Yasalar

1.3.1. Engelliliğin Tarihçesi ve Engellilik Modelleri

Kolat'ın belirlemelerine göre (2007); engelliler özellikle bazı dönemlerde katı ve ırkçı ideolojiler çerçevesinde ötekileştirilmiştir. Aynı çalışmaya göre; tarihte bunun örnekleri Antik Yunan'da ve Ortaçağ'da görülebilmektedir.

Garland (1995); Antik Yunan ve Roma'da savaşların sıklığının, hastalıkların yaygınlığının, anne ve çocuk sağlığı hizmetlerinin yetersizliğinin, gıdasızlığın, ağır çalışma şartlarının bireylerde deformasyon ve sakatlık oluşturduğunu belirtmektedir. Beraberinde Garland; dönemde oluşan kölelik sisteminin, ezici güce sahip olan bir topluluk yarattığından ve soylu sınıf anlayışı oluşmasına sebep olduğundan bahsetmektedir (aktaran Braddock ve Parish, 2001).

Beraberinde Garland çalışmasında; bu tip olaylara maruz kalan kişilerden bazılarının tıbbi yardımlardan yoksun kaldığını ve özellikle ekonomik olarak yardıma muhtaç duruma düşürüldüğünü ifade etmektedir (aktaran Braddock ve Parish, 2001).

Benzer bir çalışma (Alexander ve Selecnick, 1964); Ortaçağ'da zihinsel engelliliğin, epilepsinin ya da sağırlığın sebebinin dini inançlar ve şeytan ile bağdaştırıldığını göstermektedir. Bununla bağlantılı olarak Bilgin (2003); özellikle kiliselerin bu konuda çok katı tutumlar sergilediğini belirtmektedir. Aynı çalışma; bu dönemde katı tutumların yanı sıra olumlu gelişmelerin olduğunu da söylemektedir. Buna göre araştırma; 14. yüzyılda İngiltere'de istihdama yönelik yasalar çıkarılmaya başlandığından, 16. yüzyılda da Juan Luis Vibes'in engelli bireylerin çalışma yaşamına katılarak korunması konusu üzerinde durduğundan bahsetmektedir (aktaran Karademir, 2008).

Berlin çalışmasında (1968); 18.yüzyılında Aydınlanma Çağı ile birlikte aklın, bilimin ve bireyselliğin ön plana çıktığından, varolan inanışların sorgulandığından ve toplumsal gelişimin önemi üzerinde durulduğundan bahsetmektedir. Berlin'e göre; Aydınlanma düşüncesinde, insan ile makine ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Yine Berlin; beden, denetim altına alınan akılla birlikte, kapitalizmin ortaya koyduğu makineye benzetildiğini vurgulamaktadır. Berlin'in çalışması; özellikle fiziksel ve bilişsel yetersizliklerin tıpkı bozulan bir makine parçaları gibi görüldüğünü belirtmektedir (aktaran Doğan, 2008).

Yapılan bir çalışmaya göre (Kayacı, 2007); engellilik ve engelli birey tanımlamalarının, 19. yüzyılda sosyal politikalarda yer edinmeye başladığından bahsetmektedir. Yine Kayacı'nın aynı belirlemelerine göre, bu çalışmalar üç dönem içerisinde incelenebilmektedir. Kayacı'nın çalışması (2007); ilk dönem olan I. Dünya Savaşı öncesinde eğitim ön plana çıktığından ve bu dönemde yapılan çalışmaların engelli bireyin temel ve özel eğitim hizmetlerinden faydalanmasına yönelik olduğundan bahsetmektedir. Beraberinde çalışma; I. Dünya Savaşı ile birlikte eğitim hizmetinin yanında tıbbi ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerine başlandığını ve II. Dünya Savaşı sonrasında ise engelli bireyin istihdamına yönelik çalışmalar yapıldığını belirtmektedir.

Scull'un çalışmasında (1984), Sosyal Darwinizm ve Öjenik anlayışının 19. ve 20. yüzyılda ön plana çıktığını vurgulanmaktadır. Scull; bu düşünceye göre, fiziksel ya da bilişsel olarak herhangi bir yetersizliği olan bireyin Batı toplumu için tehdit oluşturduğunu eklemektedir. Burleigh (1987) ve Gallagher (1990); 1930'lu ve 1940'lı yıllarda bu anlayış nedeniyle, Nazi kamplarında birçok engelli bireyin sistematik olarak öldürüldüğünü belirtmektedir (aktaran Barnes, 1997).

Engelliliğin tarihçesi aşamalı olarak gelişen teorik yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Medikal model ve sosyal model ise, öne çıkan iki temel yaklaşım olarak görülmektedir. Dönemlerdeki gelişmeler ve ilerlemelerle birlikte, engellilik modelleri değişerek çok yönlü olmaktadır. Fakat modellerin temel görüşleri aynı kalmaktadır (Clapton ve Fitzgerald, 2011).

Yapılan bir çalışmada (Okur ve Erdugan, 2010), medikal modelin ana hatlarının ilk olarak sanayileşme süreci ve kapitalist üretimle oluşmaya başladığı belirtmektedir. Aynı çalışma; Barnes'ın belirlemesi olan (1998), dönemin tarımsal üretimin fabrikalara geçişiyle ve kitlesel bir pazarın oluşumuyla engellilerin toplum dışına itildiğini aktarmaktadır.

Okur ve Erdugan (2010) yine çalışmasında; engelli bireyin, kitlesel üretimin rekabetçi koşullarına uyum sağlamada yeterli kapasiteye sahip olamadığı düşüncesinin ön plana çıktığını vurgulamaktadır. Beraberinde aynı çalışmada, ekonomik yapıdaki değişimin bilimsel alanda da gelişmeler oluşmasına zemin hazırlandığı ve tıptaki ilerlemelerin ise, engelliliğin bu alana dahil edildiği belirtilmektedir.

Eichhorn'a göre (2002), medikal model engelliliği bireysel ve tıbbi bir sorun olarak ele almakta, duruma bireysel ve tıbbi çözümler üretmektedir. Aynı araştırmaya göre, sağlam ve sağlam olmayan gibi kategorilerin oluşturulduğu belirtilmektedir. Jaeger ve Bowman ise çalışmalarında (2005), fizyolojik fonksiyonların sorunun kaynağı olarak görüldüğünü aktarmaktadır. Bu bakımdan; medikal model ile ilgili yapılan araştırmalarda (Crossley; 2004, Eichhorn; 2002, Johnson; 2003, Jaeger ve Bowman; 2005), engelliliğin merkezinde bireyin temel alındığı görülmektedir. Rovner ise çalışmasında (2004), engelli bireylerin yetersizlik ve bağımlılık ile ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Bununla bağlantı olarak Eichhorn (2002), engelliliğin üstesinden gelinmesi gereken bir durum olarak görüldüğünü vurgulamaktadır (aktaran Areheart, 2008).

Şentürk'ün çalışmasına göre (2010), engelli birey içinde bulunduğu toplumdan beklentilerini ifade ederken aktif bir konumda bulunmak istemektedir. Aynı çalışma; bu gelişmeler sonucunda bireyin yetersizliğine odaklanan medikal model yerine, toplumsal faktörlerini ele alan sosyal modelin temellerinin atıldığını aktarmaktadır. Şentürk belirlemelerine, İngiltere'de 1970'li yıllardan itibaren Oliver'in ve Finkelstein'in sosyal modelin ortaya çıkışında en etkili kişiler olduğunu ifade ederek devam etmektedir. Beraberinde Şentürk aynı çalışmasında; Oliver'in (2009), engelliliği bireyin çevresinden kaynaklı bir durum olarak ortaya koyduğunu aktarmaktadır. Oliver'in aynı belirlemeleri Tablo 1.2'de Şentürk'ün aynı araştırmasında aktarılmaktadır.

Tablo 1.2 : Sakatlık Modelleri

Bireysel Model	Sosyal Model
Kişisel trajedi teorisi	Toplumsal baskı teorisi
Kişisel sorun	Toplumsal sorun
Bireysel tedavi	Toplumsal eylem
Tıbbileştirme	Öz-müdahale (<i>self-help</i>)
Profesyonel egemenlik	Bireysel ve kolektif sorumluluk
Uzmanlık	Deneyim

Kaynak: Şentürk, Y. (2010, Eylül 2). *Sakatlık ve Sosyal Teori: Toplumbilim Kuramlarındaki 'Normal' Özneyi Yeniden Düşünmek*. Bildiri 2010 yılında Karaburun Kongresi'nde sunuldu. 15 Ağustos 2011'de http://www.kongrekaraburun.org/eski/tam_metinler_2010/b_2/01_Yildirim_Senturk.pdf adresinden indirildi.

Sosyal model; çevresel, sosyal ve davranışsal durumlara yönelmektedir. Bu bakımdan, engellilik durumu medikal modeldeki gibi bireyin yetersizliği ya da fonksiyon kaybı ile bir tutulmamaktadır. Bunun yerine, engellilik doğrudan ya da dolaylı olarak yapılan ayrımcılık nedeniyle fırsatların kısıtlanması, kaybedilmesi olarak görülmektedir. Bu yöndeki ayrımcılığı ve önyargıyı ortadan kaldıracabilecek olan ise sosyal değişimler olmaktadır (Crow, 1996).

1.3.2. Engellilik ile İlgili Yasalar

Winter'e göre (2003/2004), medikal model sağlam kavramını ön plana çıkarırken engelli bireyin toplumdaki dışlanmasına sebep olmaktadır. Winter belirlemelerinin devamında; medikal modele eleştiri olarak gelişen sosyal modelle birlikte, engelliler ile ilgili yasaların oluşmaya başladığını belirtmektedir.

Yapılan bir çalışmaya göre (Gökmen, 2007); insan haklarının temeli 17. ve 18. yüzyıllara dayanmaktadır. Aynı çalışmaya göre; ikinci kuşak haklar olarak sosyal eşitliği ön plana çıkaran sağlık, beslenme, sosyal güvenlik ve çalışma hakları 19. yüzyılla birlikte gelişim göstermektedir. Gökmen'in aynı çalışmasında aktarımıyla; Uşan (2002), insan haklarının engelliler için farklı bir boyut oluşturduğunu belirtmektedir. Yine aynı aktarım; engelli birey için fiziki çevrenin kısıtlanmamasının ve bu bakımdan engelli bireyin yaşamını bağımsız bir biçimde sürdürebilmesinin insan haklarının gelişimine bağlı olduğunu ifade etmektedir.

1.3.2.1. Birleşmiş Milletler'in Engellilik Alanındaki Yasaları

Gümüş'ün aktarımıyla (2009); Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (1948) ilk maddesi, bütün insanların özgür ve haklar bakımından da eşit olduğunu söylemektedir. Yine Gümüş'ün aynı aktarımıyla; bildirgenin devamında yer alan 9 Aralık 1975 tarihli Sakat Hakları Bildirisi, engelli bireyin topluma üretken olarak katılması konusunda olduğu kadar, toplumun da engelli bireye karşı yükümlülüklerinin olduğunu saptamaktır.

1950 yılındaki Birleşmiş Milletler Cenova Konferansı; engelli bireyin sosyal ve mesleki rehabilitasyon, eğitim ve istihdam alanlarındaki gereksinimlerini gidermeye yönelik bir yapılanma oluşturmanın temelini atmaktadır. 1952 yılında Birleşmiş Milletler, engellilerin eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini geliştirici bir programa Dünya Sağlık Örgütü ve Uluslararası Çalışma Örgütü gibi organizasyonları da dahil etmektedir. 1989 yılında ise; engelli bireyin iş gücünde yer alabilmesinin önünü açan ve mesleki istihdamı ön plana çıkaran, Özürlüler Alanında İnsan Kaynakları Geliştirme Eylem Planı ele alınmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü, 2002).

Ünsal'ın, Babacan'ın ve Ateşoğlu'nun aktarımıyla (2006); Birleşmiş Milletler 3 Kasım 1981'de yayınladığı Dünya Eylem Planı'nda, engelli bireye yönelik rehabilitasyonun, fırsat eşitliğinin ve engelli bireyin sosyal, ekonomik hayata katılımının önemi vurgulanmaktadır. Aynı çalışmanın aktarımıyla; Birleşmiş Milletler Planı engellilik kavramını insan hakları bakımından ön plana çıkarmaktadır.

I.Özürölüler Őurasi'na göre (1999); 1983 ile 1992 yılları arasındaki on yıl, Birleşmiş Milletler tarafından Dünya Sakatlar On Yılı olarak belirlenmektedir. Yine açıklamalara göre; bu dönemde engelli bireyler için eşitlik ve toplumsal yaşama katılım ön plana çıkmaktadır. Beraberinde açıklamalar, 1993 yılında Sakatlar için Fırsatlık Eşitlikleri Hakkında Standart Kurallar'ın kabul edildiğini belirtmektedir (aktaran Gökmen, 2007).

Sakatlar için Fırsatlık Eşitlikleri Hakkında Standart Kurallar'ın 7'incisi istihdam ile ilgilidir. Bu bakımdan; devlet engelli bireyin istihdam etmesini desteklemeli ve istihdam fırsatları yaratmalıdır. Yine kural çerçevesinde; devlet, kamu sektöründe işveren konumunda olduğu için özel sektördeki iş koşullarını iyileştiremeye yönelik çalışmalar yapmalıdır (Kayacı, 2007).

Birleşmiş Milletler verilerine göre (2006); yakın döneme ait sözleşme, 13 Aralık 2006 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Uluslararası Sözleşmesi'dir. Birleşmiş Milletler'in aynı verilerine göre; bu sözleşmede de, engelli birey ve iş hayatı ön plana çıkmaktadır. Yine sözleşmeye göre; engelli bireyin, iş hayatına katılımının önündeki sınırlandırılmaların kaldırılması ve hem kamuya hem özel sektöre istihdamı vurgulanmaktadır.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Başkanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü (2008b); Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Uluslararası Sözleşmesi'nin 2008 yılında Türkiye'de de onaylandığını belirtmektedir.

1.3.2.2. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Engellilik Alanındaki Yasaları

Uluslararası Çalışma Örgütü 1955 yılındaki Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu'nda; mesleki rehabilitasyon, mesleki eğitim, işe alım, işe devam süreçlerini takip edecek kurumların önemini vurgulamaktadır. Beraberinde belirlemelere göre; yetkili kurumlar mesleki rehabilitasyon sürecinden, engelli bireyin işe girmesinden, işe devam etmesinden, işte yükselmesinden ve bunlarla ilgili hizmetlerin takip edilmesinden sorumlu olmalıdır (Kayacı, 2007).

Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu'ndan sonra (1955), İnsan Kaynaklarını Geliştirme Tavsiye Kararında yer alan Uluslararası Standartları'nın oluşumu (1977) ve Birleşmiş Milletler tarafından 1981 yılının Tam Eşitlik ilkesi ile Uluslararası Sakatlar Yılı olarak ilan edilmesiyle, Uluslararası Çalışma Örgütü mesleki eğitim ve istihdamı ön plana çıkaran Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Sözleşmesi'ni (1983) imzalamıştır (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2011).

1.3.2.3. Amerika Birleşik Devletleri'nin Engellilik Alanındaki Yasaları

Amerika Birleşik Devletleri'nde; 1973 tarihli Rehabilitasyon Yasası (Rehabilitation Act- RA) ve 1990 tarihli Engelli Amerikalılar Yasası (Americans with Disability Act-ADA) engellilik açısından oldukça önemlidir. Özellikle Engelli Amerikalılar Yasası; ayrımcılık, çalışma, devlet hizmetleri ve ulaşım gibi alanlarda engelli birey için eşitlik ilkesini ön plana çıkarmaktadır. (Çakmak,2006).

1.3.2.4. İngiltere'nin Engellilik Alanındaki Yasaları

İngiltere'nin 1995 yılında çıkardığı Engelliler Ayrımcılık Yasası (Disability Discrimination Act-DDA) 8 bölümden oluşmaktadır. Yasanın ilk bölümde engelliliğin tanımı yer almaktadır. Yasanın ikinci bölümü ise; iş hayatında engellilere yönelik yapılan ayrımcılığa karşı yapılabilecekler odaklanmaktadır. Bu noktada; sendikaların engelli bireye yönelik ayrımcılığı ve sigorta ile emeklilik konuları ön plana çıkmaktadır (Ünsal, Babacan ve Ateşoğlu, 2006).

1.3.2.5. Avrupa Birliği'nin Engellilik Alanındaki Yasaları

Ayrımcılığa karşı oluşturulan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000), cinsiyet, ırk, etnik, köken, düşünce temelindeki bütün tüm ayrımcılıkla mücadele etmektedir. Bu noktada oluşturulan, İstihdam ve İş Konusunda Eşit Muamele İçin Bir Genel Çerçeve Oluşturulmasına İlişkin Konsey Direktifi (2000) mesleki rehberlik, istihdam ve iş koşullarının uygunluğu, işçi ve işveren örgütlerine üyelik gibi konuları kapsamaktadır (Kolat, 2007).

1.3.2.6. Türkiye'nin Engellilik Alanındaki Yasaları

Yapılan bir çalışmaya göre (Gökmen, 2007); Türkiye'de engellilik ile ilgili sürdürülen hizmetler 1950'li yıllara kadar genellikle bakım ve yardım alanı ile ilgili olmaktadır. Çalışma devamında; Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra özel eğitim temelinin oluşmaya başladığını belirtmektedir. Gökmen aynı çalışmasında; 1961 Anayasası'nda engelli bireylerin özel eğitim alması ve üretken olması yönünde bir anlayış olduğunu belirtmektedir. Yine Gökmen'in belirlemelerine göre; 1982 Anayasası'nda da engelliliğe yönelik eşitlik ilkesi benimsenmektedir.

1967 yılında işyerlerinde engelli ve eski hükümlü çalıştırmaya ilişkin ilk defa kabul edilen kanun, günümüzde yeniden düzenlemiştir. Buna göre; kabul edilen 4857 Sayılı engelli ve eski hükümlü çalıştırmaya ilişkin yeni kanun (2003), terör mağdurlarını da kapsamaktadır. Kanuna göre; 50 ya da daha fazla işçi çalışan kamu yerleri % 4, özel sektör ise % 3 oranında engelli bireyi ve % 2 oranında eski hükümlüyü çalıştırmak zorundadır. Çalışacak işçi, Türkiye İş Kurumu aracılığıyla belirlenmektedir. Beraberinde; kişinin nitelikleri, işin gerektirdikleri, bireyin işe ve işin bireye uygunluğu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belirlenmektedir (Manav, 2006).

2005 yılında yürürlüğe giren 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ise; engellilerin işe alımında korumalı ve kotalı iş yerleri tanımlamalarını yapmaktadır Buna göre; kota yöntemi hem kamuda hem de özel sektörde %3 oranında engelli birey çalıştırma zorunluluğu olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu (1965), engel gruplarının dikkate alınarak bireylere uygun sınav sorusu hazırlanması ve bireylerin mesleklerine uygun kadrolara atanması içindir. Engelli bireyin işe alınma şartlarından, nasıl bir işte çalışacağına dair tüm belirlemeler Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Engelliler Dairesi Başkanlığı ve Devlet Personel Başkanlığı aracılığıyla belirlenmektedir. Kurumlar, personel kadrosunda %3 oranında engelli birey çalıştırmak zorundadır. Beraberinde; çalıştırılan ya da işten ayrılan engelli personel sayısı üç ayda bir Devlet Personel Başkanlığı'na bildirilmektedir (Eren, 2010).

Özürünün Yasal Hakları kitapçığına göre (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Özürlüler Müdürlüğü, 2009); iş arayan engelli birey, öncelikle Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları hakkındaki yönetmeliğe göre hangi işlerde çalıştırılıp çalıştırılmayacağına dair devlet hastanelerinden sağlık kurulu raporu almalıdır. Beraberinde kitapçığın aynı belirlemesine göre, engelli bireyin bu rapor ile Türkiye İş Kurumu (2009) memurluğa alınma şartları 657 sayılı Devlet Memurları kanununa bağlanmaktadır. Kitapçıkta aynı belirlemelere ek olarak; belirli bir mesleği olan engelli bireylerin meslekleri ile ilgili işlerinde çalıştırılması, belirli bir mesleği olmayan engelli bireylerin ise becerilerine ve engel durumuna uygun işlerde çalıştırılması gerekliliğinin üzerinde durulmaktadır. Aynı kitapçık (2009); en az ortaöğretim mezunu ve çalışma gücünün en az % 40'ından yoksun olan bireylerin merkezi sınav sistemi ile kamu personeliğine başvurabileceğini belirtmektedir.

1.4. Engellilik ve İş Hayatı

Bir araştırmaya göre (Kapız, 2004); bireyin bir iş doğrultusunda bilgisi, yeteneği ve becerisi olması benliğini geliştirmektedir. Bu bakımdan Kapız'a göre (2004); çalışma bireyin fizyolojik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını doyurarak kimlik duygusu oluşturmasında büyük rol oynamaktadır. Yine Kapız'ın aynı çalışmasına göre; çalışma, bireyin barınma ve korunma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olmaktadır. Benzer bir araştırma da (Algan, 2001); engelli bireyin iş yaşamına katılımının önemli olduğunu söylemektedir. Aynı araştırmaya göre; çalışma engelli bireyin toplum dışına itilmesini önlemektedir (aktaran Ersoy, 2005).

Yapılan bir başka araştırmaya göre (Vezina, 2004), çalışmak aynı zamanda bireyin sosyal ağlar, dernekler ya da gruplarla etkileşime girmesine yardımcı olmaktadır (aktaran Ersoy, 2005).

Hablemitoğlu sosyal haklar temalı bildirisinde (2009), bireyin kendisinden farklı gereksinimleri olan diğer bireye empati geliştirebileceğinden bahsetmiştir. Aynı bildiri de, empatinin yalnızca yardımseverlik düzeyinde kaldığı sürece merhamet ve acıma duygularına bağımlı yaşamlar oluşturabileceğini ifade edilmiştir. Hablemitoğlu çalışmasının devamında, engelli bireylere sağlık, eğitim, iş bulma gibi alanlarda hizmet sağlanırken de bu gibi durumların yaşanabileceği ve bu nedenle dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Yapılan bir araştırmaya göre (Aycan, 2004); engelli bireyin iş yaşamına katılımı psikolojik açıdan yaşamı anlamlandırma, kişisel gelişim açısından sürekli bilgi alımı ve öğrenme, toplumsal yaşam açısından kendini katkı sağlamış hissetme, ekonomik açıdan bağımsızlık sağlama gibi faktörleri içermektedir.

Uluslararası alışma rgt İşyerinde Engellilik adlı araştırmasında (2010); kurumların ve kuruluşların engelli bireyi işe almasının gerekliliğini, insan kaynakları açısından aşağıdaki maddeler üzerinden açıklamaktadır:

- Engel türü ve derecesi nedeniyle engelli birey genellikle iş hayatı dışında tutulmaktadır. Bu bakımdan; özellikle gelişmekte olan ülkelerde engelli bireylerin gelir düzeyleri düşük olabilmektedir.

- Engelli çalışan iş hayatında güvenilir bir eleman olabilmektedir. Bu bakımdan; kurumun iş gücü ve engelli birey arasında üretkenlik, işi kaybetmeme ve düşük kaza riski oranları karşılaştırabilir ve olumlu sonuçlar görülebilir.
- Engelli birey, yeteneklerini uygun bir işte kullanabilme açısından yüksek becerilere sahip olabilmektedir. Aynı zamanda; engelli birey günlük yaşam becerilerini karşılamada ve problem çözme becerilerinde de farklı tekniklere başvurduğu için engelli bireyin yeteneklerini kullanabilme kabiliyeti yüksek olabilmektedir.
- Aynı zamanda engelli bireyin işe alımı çeşitliliğe, yaratıcılığa, işyeri etiğine ve kurumun imajına katkıda bulunabilmektedir.

(Uluslararası Çalışma Örgütü, 2010).

Engellilik ve iş hayatı ile ilgili yapılan bir araştırmaya göre (Trades Union Congress, 2011); çalışmak ve üretmek engelli birey açısından kendine güven, yaşam kalitesi ve toplum hayatına katılım bakımından önemli olmaktadır.

1.4.1. Engelli Bireyin İş Gücüne Katılımı

Yapılan bir çalışmaya göre (Greve, 2009); tüm dünyada engelli bireyin iş hayatı ile ilgili veriler ayrıntısız, kısıtlı sayıda ve genellikle güncel olamamaktadır. Yine aynı çalışmaya göre; bunun en önemli nedenlerinden biri alana yeterince önem verilememesidir. Aynı çalışmanın aktarımıyla; bu alanda eksikleri gidermek adına yapılan bir araştırmanın (Applica & Cesep & Alphametrics, 2007) ortaya koyduğu veriler Tablo 1.3 'de gösterilmektedir.

Tablo 1.3. İş Gücü Araştırması

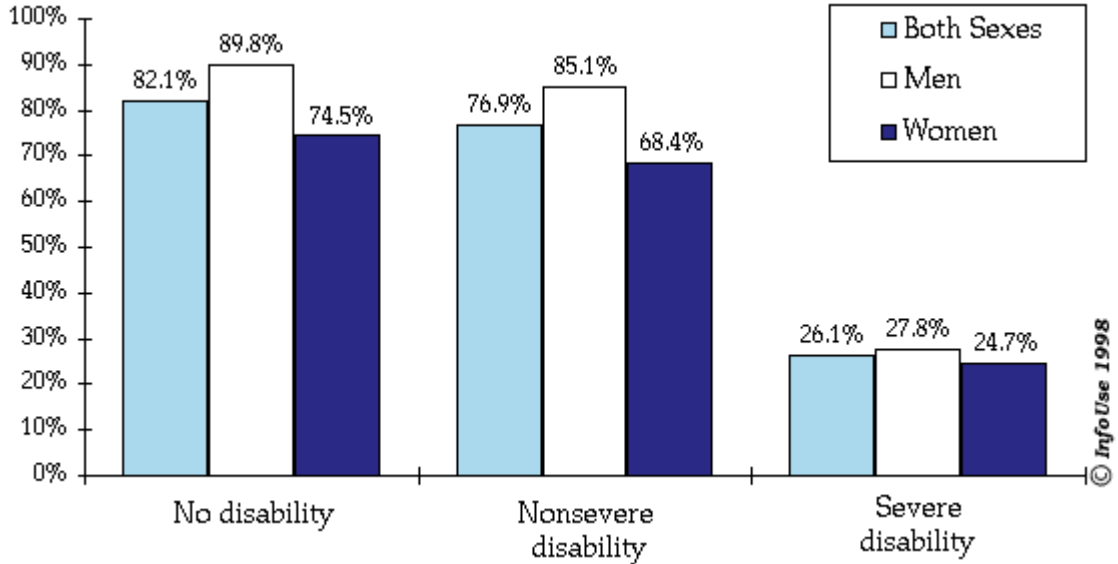
	En yüksek	En düşük	AB Ortalaması
İstihdam oranı oldukça düşük ülkeler	Belçika 58.6	Slovakya 7.4	28.3
İstihdam oranı nispeten düşük ülkeler	İsveç 71.7	Romanya 38.0	61.7
İşsizlik oranı - özür lülüğün bütün derecelerinde	Macaristan 1.3	Almanya 8.7	5.4
İstihdamda etkin olmayan özür lülüler	İsveç 21.6	Macaristan 87.2	45.0
Kaynak: İşgücü Araştırması özel modülü, 2002 ve Applica & Cesep & Alphametrics, 2007			
Not: En yüksek puanlar en fazla istihdam oranını, en düşük işsizlik ve inactivity oranını göstermektedir.			

Kaynak: Greve, B. (2009). *Avrupa Birliğı Ülkelerinde Özür lü Bireylerin İstihdam Durumu ve İstihdam Politikalarına İlişkin Öneriler*. B. Yalçın, & M. Özhaneci (Çeviren). 4 Eylül 2011'de <http://www.ozida.gov.tr/?menu=raporlar&sayfa=istihdam> adresinden indirildi.

Avrupa Birliğı'nin belirlemelerine göre (1998); İngiltere'de çalışma yaşındaki nüfusun yaklaşık 4.5 milyonu engellidir. Bu bireylerin yaklaşık 1.8 milyonu iş hayatına katılırken, 250 bin engelli ise iş bulamamaktadır. Beraberinde aynı belirlemeler, Avrupa Birliğı'ne üye ülkelerde engelli erkeklerin engelli kadınlara, engelli gençlerin engelli yaşlılara oranla iş bulma oranları daha yüksek olduğunu belirtmektedir (aktaran Ergün, 2005).

Benzer bir çalışma (McNeil & InfoUse, 1997/1998); Amerika'da 1990'lı yıllarda yaşları 21 ile 64 arasında değışen bireylerin herhangi bir işte çalışma durumlarını ortaya koymaktadır.

Aynı çalışmaya göre; herhangi bir engele sahip olan bireyin iş gücüne katılım oranı %26'dır. Şekil 1.1'de hem engelli bireyin hem de engelli olmayan bireyin iş gücü oranları görülmektedir.

Şekil 1.1. Chartbook on Work and Disability

Kaynak: McNeil, J. M. & InfoUse. *Chartbook on Work and Disability*. (1997/1998). 2 Ağustos 211'de <http://www.census.gov/hhes/www/disable.html> adresinden alındı.

Türkiye Özürlüler Araştırması'na (Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002a) göre, Türkiye'deki toplam engelli sayısı 8 500 000'dur. Aynı araştırmaya göre, toplam engelli sayısının yalnızca 1 700 000 kadarı çalışmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün bir başka araştırmasına (2002b) göre, Marmara Bölgesi'nde çalışan engelli sayısı 247 500, İstanbul'da ise 147 110'dur. Aynı belirlemelere göre, İstanbul ili içerisinde özel sektörün %72'lik kısmı doluyken, kamuda çalışan engelliler ise 12 bine yakındır.

Eren engellilerin çalışması ile ilgili yüksek lisans tezinde (2010); Türkiye İş Kurumu'nun 2008 yılı kasım ayı bültenindeki tabloyu aktararak, 2000 ile 2008 arasında işe yerleştirilen engelli birey sayısını ayrıntılı olarak göstermektedir.

Tablo 1.4. Özürlülerin İşe Yerleştirilme Durumları (2000-2008)

Y I L L A R	ÖZÜRLÜLER												
	İŞE YERLEŞTİRME												
	TOPLAM			DEĞİŞ. ORANI[%]	KAMU			DEĞİŞ. ORANI[%]	ÖZEL			DEĞİŞ. ORANI[%]	
	ERKEK	KADIN	TOPLAM		ERKEK	KADIN	TOPLAM		ERKEK	KADIN	TOPLAM		
2000	10.501	1305	11.806	-27.32	1.448	143	1.591	-62.50	9.053	1.62	10.215	-14.88	
2001	11.590	1510	13.100	10.96	1.281	88	1.369	-13.95	10.309	1.422	11.731	14.84	
2002	9.554	1329	10.883	-16.92	617	40	657	-52.01	8.937	1.289	10.226	-12.83	
2003	10.908	1573	12.481	14.68	430	34	464	-29.38	10.478	1.539	12.017	17.51	
2004	14.992	2183	17.175	37.59	1.152	168	1.320	184.48	13.840	2.015	15.855	31.94	
2005	20.274	3043	23.317	35.78	1.547	181	1.728	30.91	18.727	2.862	21.589	36.19	
2006	20.651	3.130	23.781	2.00	1.037	165	1.202	-30.43	19.614	2.965	22.579	4.58	
2007	14.074	2.042	16.116	-32.23	365	53	418	-65.22	13.699	2.049	15.748	-30,25	
2008	17.332	2.799	20.131	24,91	325	39	364.	-12,91	17.007	2.760	19.767	25,52	

Kaynak: Eren, A. (2010). *Engellilerin İş Yerlerinde Çalıştırılması için Yapılabilecekler üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.46.

Türkiye’de 4857 sayılı İş Kanunu engelli bireyin çalışması konusunda kota rejimini ön görmektedir. Yeni düzenlemelerle birlikte yasa engelli bireyin çalışmasına daha uygun bir hale getirilse de eksiklikler devam etmektedir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Başkanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü.,2004b).

Örneğin; engelli bireyin yer altı ve su altı işlerine katılamayacağını belirten ifadenin yanında belirli engel grupları için ağır ve tehlikeli işlerle ilgili ifadelerin çoğaltılması gerekmektedir. Bu bakımdan, kanunda yapılacak düzenlemeler hem engelli bireyin hem de işverenin ihtiyaçlarına bağlı olarak iki taraflı olmalıdır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü, 2004b).

Türkiye Engelliler Araştırması'na göre (2002), engelli nüfusun %77.8'i iş gücüne katılamamaktadır. Aynı araştırma; her beş engelli bireyden birinin işgücüne katılabildiğini göstermektedir. Türkiye İş Kurumu'nun açıklamasına göre (2008); 2008 yılının Mart ayında kuruma başvuran toplam 87668 kişiden 3427 kişi engellidir. Kurum açıklamasının devamında; engelli bireylerden yalnızca 319'un bir işe girdiğini belirtmektedir. Yılmaz'a göre (2004); engelli çalışanlar genellikle düşük ücretli ve vasıfsız işlerde çalıştırılmaktadır (aktaran Can ve Kitiş, 2009).

Türkiye Engelliler Araştırması (2002), engelli nüfusun toplam nüfusa oranının %12.29 olduğunu ortaya koymuştur. Engelli bireylerin iş gücüne katılımına yönelik sonuçlar Tablo 1.1'de gösterilmektedir.

Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel özürlü nüfus içinde işgücüne katılım oranı % 21.71 iken, işgücüne dahil olmayan özürlü nüfus oranı % 78.29'dur. Süreğen hastalığı olanlarda ise işgücüne katılım oranı %22.87 iken işgücüne dahil olmayanların oranı % 77.13'tür. Diğer bir ifade ile özürlü olan her beş kişiden biri işgücüne katılmaktadır (Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002a).

Tablo 1.5. İşgücü Durumuna Göre Özürlü Nüfus Oranı

The proportion of disabled population by labor force status
[15>=yaş - age]

	İşgücüne katılma oranı Labor force participation rate	İşsizlik oranı Unemployment rate	(%) İşgücüne dahil olmayan nüfus oranı Population rate not in labor force
Ortopedik, görme, şitme, dil ve konuşma ve zihinsel özürlü nüfus Orthopedically, seeing, hearing, speaking and mentally disabled population			
Türkiye - Turkey	21.71	15.46	78.29
Yerleşim yeri Place of residence			
Kent - Urban	25.61	17.43	74.39
Kır - Rural	17.76	12.58	82.24
Cinsiyet - Sex			
Erkek - Males	32.22	14.57	67.78
Kadın - Females	6.71	21.54	93.29
Bölge - Region			
Marmara - Marmara	24.75	10.48	75.25
Ege - Aegean	24.50	15.60	75.50
Akdeniz - Mediterranean	20.03	20.25	79.97
İç Anadolu			
Central Anatolia	22.51	16.04	77.49
Karadeniz - Black Sea	17.38	14.42	82.62
Doğu Anadolu			
East Anatolia	19.58	25.40	80.42
Güneydoğu Anadolu	19.85	16.19	80.15
Süreğen hastalığa sahip olan nüfus Population having chronic illnesses			
Türkiye - Turkey	22.87	10.77	77.13
Yerleşim yeri Place of residence			
Kent - Urban	23.08	12.72	76.92
Kır - Rural	22.48	7.08	77.52
Cinsiyet - Sex			
Erkek - Males	46.58	10.28	53.42
Kadın - Females	7.21	12.84	92.79
Bölge - Region			
Marmara - Marmara	24.04	10.36	75.96
Ege - Aegean	25.60	11.56	74.40
Akdeniz - Mediterranean	24.10	11.81	75.90
İç Anadolu			
Central Anatolia	18.67	7.39	81.33
Karadeniz - Black Sea	19.76	9.23	80.24
Doğu Anadolu			
East Anatolia	23.97	12.67	76.03
Güneydoğu Anadolu	25.97	15.89	74.03

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü. (2002). TÜRKİYE ÖZÜRLÜLER ARAŞTIRMASI 2002-Turkey Disability Survey 2002, s.15

Tablo 1.6. İstihdam Edilen Özürlü Memurların Özür Grupları, Özür Oranları

A. Engel Oranlarına Göre:
%40 - %60 arası: Kadın – 2.027 Erkek – 8.286
%61 - %80 arası: Kadın – 231 Erkek – 1.945
%81 - + : Kadın – 341 Erkek – 1.314
Toplam : Kadın – 2.599 Erkek – 14.144
B. Engel Gruplarına Göre:
İşitme : Kadın – 138 Erkek – 1.462 Toplam: 600
Konuşma: Kadın – 49 Erkek – 134 Toplam: 183
İşitme ve Konuşma: Kadın – 52 Erkek – 514 Toplam: 566
Zihinsel: Kadın – 102 Erkek – 714 Toplam: 816
Ortopedik: Kadın – 1.486 Erkek – 5.769 Toplam: 7.255
Görme: Kadın – 435 Erkek – 2.156 Toplam: 2.591
Diğer : Kadın – 337 Erkek – 1.796 Toplam: 2.133
C. Eğitim Durumuna Göre:
İlköğretim: 4.391
Ortaöğretim: 6.089
M.Y.O.: 1.703
Fakülte ve Yüksekokul: 1.765
Lisansüstü: 196

Kaynak:Devlet Personel Başkanlığı. (2011). *İstihdam Edilen Özürlü Memurların Özür Grupları, Özür Oranları*. 2 Eylül 2011'de http://www.dpb.gov.tr/dpb_istatistikler.htm adresinden indirildi

Can'ın ve Kitiş'in (2009) işitme, görme ve ortopedik engelli toplam 192 bireyin günlük yaşam sorunlarını ele aldığı araştırma; bu engelli bireyden %30.5'inin işçi olarak çalıştığını, 13.5'inin ise herhangi bir işe sahip olmadığını göstermektedir.

Erdiken'in yüksekokul mezunu 50 işitme engelli bireylerin iş durumları ile ilgili yaptığı araştırma (2005); 23 bireyin meslek öğrenimine uygun, 32 bireyin ise meslek öğrenimine uygun olmayan işlerde çalıştığını göstermektedir. Aynı araştırma; yüksekokul mezunu 41 engelli bireye hizmet içi eğitim verilmediğini ve 27 bireyin vasıfsız işlerde çalıştığını belirtmektedir.

Benzer bir araştırma (Tokoğlu, Aydın, Polat ve Burmaoğlu, 2010); Devlet Su İşleri bünyesinde çalışan 416 birey içerisinde bedensel engelli %57.74 bireyin ve bedensel engelli olmayan %59.13 bireyin katılımıyla iş tatminine ve örgütsel bağlılığına bakmaktadır. Aynı araştırmaya göre; bedensel engelli çalışanlar ile bedensel engelli olmayan çalışanlar arasında, toplum yapısındaki algıya paralel olarak, iş tatmini ve örgütsel bağlılık açısından sınırlandırmalardan kaynaklanan farklılıklar vardır.

Yapılan bir başka çalışmaya göre (Murat, 2009); üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kurum ve kuruluşları, dernekler ve sivil toplum örgütleri engelli bireylerin sosyal hayata katılımına yardımcı olmalıdır. Aynı çalışma, İstanbul'daki engelli bireylere yönelik derneklerin ve kuruluşların sayısının 30'dan fazla olduğunu belirtmektedir.

1.4.2. Engelli Bireyin İş Gücüne Katılımında Yaşadığı Sorunlar

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Çalışma ve Engelli Birey dosyasına göre (2007b); engelli birey eğitim ve mesleki eğitim servislerine, iş becerilerini yükseltici sosyal ve gelişimsel deneyimlere ulaşamadığı zaman kendisine uygun bir işe girememektedir. Çalışma ve Engelli Birey dosyasının devamında; engelli bireyin işe girmede karşılaştığı sorunlar aşağıda maddeler halinde ele alınmaktadır:

- İşverenin, engelli bireyi işe alma korkusu
- Engelli bireyin; toplumun tüm kesimi tarafından, işveren ve iş arkadaşları da dahil olmak üzere, engellilik durumu nedeniyle karşı karşıya kaldığı ayrımcılık
- Engelli bireyin topluma ve iş hayatına katılımında yetersiz kalan yasalar ya da yürürlükte olan yasaların işverenler tarafından uygulanmaması
- Engellilik ile ilgili bilgi yetersizliği nedeniyle engelli bireyi görmezden gelmek
- Engelli bireyin teknoloji ve destekleyici aygıtlar, servisler ve bilgi açısından yoksun bırakılması
- Engelli bireyler için ulaşılması güç olan yapılar, iletişim ve ulaşım sistemleri
- Sosyal dışlanma sebebiyle oluşan psikososyal sorunlar

(Uluslararası Çalışma Örgütü, 2007b).

Yapılan araştırmalar (Reynolds 1997; Duckworth, 1988) engelli bireyin iş hayatında ayrımcılığa uğradığını belirtmektedir. Aynı araştırmalara göre; işe alım sürecinden sonra birçok engelli birey olumsuz durumlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Benzer bir çalışma (Dibben ve Cunningham, 2001); bu durumun engelli bireyin, işin becerilerini yeterince yapamıyor gibi görünmesine sebep olduğunu söylemektedir. Burke (1999); yasal düzenlemelerle bu alandaki sorunun çözüldüğü düşüncesi ve işe alımla birlikte engelli bireyin sorunlarının ortadan kalktığı görüşü nedeniyle, alan üzerine tartışılmaya gerek duyulmadığını vurgulamaktadır. Beraberinde Burke (1999), bu nedenle alan ile ilgili yeterli çalışma olmadığını söylemektedir (aktaran Tokoğlu, Aydın, Polat ve Burmaoğlu, 2010).

Barnes'e göre (1994); işveren işe alacağı bireyin tecrübesine, işe ve iş şartlarına uyumuna önem vermektedir. Barnes'in aynı çalışması, tecrübesizliğin ve uzun süreli işsizliğin özellikle engelli bireyler için daha da önemli bir sorun olduğunu belirtmektedir (Baybora, 2006).

İşveren, yasal zorunluluklar nedeniyle işe aldığı engelli bireyin iş hayatının rekabetçi yapısına ayak uyduramayacağını düşünmektedir. İşverenin önyargısıyla nedeniyle de, engelli birey iş hayatında bazı olumsuz durumlarla karşılaşmaktadır. Bu durumlar; engelli bireye yeterli sorumluluk verilmemesi ya da iş verilmeyerek mesai saatlerin boş geçirilmesi, engelli bireyi daha az kapasiteyle çalıştırılmaya zorlamak ve bireyi bazı aktivitelerden dışlamak olmaktadır (Polat, 2010).

Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırılması adlı çalışmada (T.C. Başkanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı, 2010); engelli bireyin karşı karşıya kaldığı ayrımcılık işe alınmada, iş hayatında, iş ortamının uygun olmamasında ve bunlar gibi birden fazla durum içerisinde ele alınmaktadır.

Aynı çalışmada; engelli bireyin iş hayatında karşı karşıya kaldığı ayrımcılığa örnek olarak, işveren ve diğer çalışanların önyargılı yaklaşımları ile engelli bireyin beklenenden daha düşük ücret alınması gösterilebilir.

Devlet Personel Başkanlığı 2010 yılı Ocak ayı belirlemeleri, kamuda çalıştırılması gereken engelli personel sayısını 48.943 olması gerektiğini fakat yalnızca 14.329 bireyin işe girebildiğini göstermektedir. Aynı belirlemelere göre; kota yükümlülüğü ile çalıştırması gereken engelli birey sayısı 1.821 olması gereken Adalet Bakanlığı da yalnızca 207 engelli personele sahiptir. Yine aynı belirlmeler; Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı'nın, Emniyet Müdürlüğü'nün ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın engelli personel alımında kota sınırı dolduramayan kurumlardandır. Belirlemelerin devamında; kota sınırını aşan kurumların ise Kültür ve Turizm Bakanlığı, Başbakanlık, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi ve Pamukkale Üniversitesi olduğunu söylemektedir (Akdağ, Tanay, Özgül, Birer ve Kara, 2011).

Berberinde 15 ve 16 Mayıs 2011 tarihlerinde Doğan Haber Ajansı'nın belirlemeleriyle; Hürriyet, Milliyet gibi internet haber sitelerinde yayınlanan video görüntüleri ve açıklamalar Sağlık Bakanı Recep Akdağ ve görme engelli geçici işçi Nurullah Mehmetoğlu arasında geçen ve engelli bireyin iş hayatına katılımındaki sorunlar ile ilgili olan diyalogu göstermektedir.

16 Mayıs 2011 tarihli Milliyet Gazetesi'nin internet haber sitesinde yer alan 'Gözlerin Görmüyor Ama Sana İş Vermişiz' başlıklı haber aşağıdaki gibidir:

Batman'da Bölge Devlet Hastanesi'nde personelle birlikte yemek yedikten sonra Sağlık Bakanı Akdağ'a çalışanlar sorunlarını ilettiler. Görme engelli Nurullah Mehmetoğlu da Bakan Akdağ'a sorunlarını anlatmak istedi. Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in, Bakan Akdağ'ın yanına gelmesine yardımcı olduğu Nurullah Mehmetoğlu, "Biz burada asgari ücretle çalışıyoruz. Koşulların iyileştirilmesini istiyoruz" dedi. Mehmetoğlu'nun bu şikâyeti üzerine Bakan Akdağ, "Gözlerin görmediği halde sana iş vermişiz. Para kazanıyorsun değil mi?" diye sordu. Bakan Akdağ'a "Evet" yanıtını veren Nurullah Mehmetoğlu, "Müteahhit şirketlerin yanından ne zaman kurtulacağız?" dedi. Bakan Akdağ bunun üzerine, "Müteahhit şirketlerde çalışacaksınız, para kazanacaksınız, hadi bakalım" diye ekledi (<http://siyaset.milliyet.com.tr/gozlerin-gormuyor-ama-sana-is-vermisiz/siyaset/siyasetdetay/16.05.2011/1390733/default.htm>).

1.5. Denetim Odağı

Wallston'a göre (1978), denetim odağı davranışlar üzerine odaklanan araştırmalarda önemli bir yer tutmakta ve bilimsel araştırma alanlarında inceleme konusu olarak ele alınmaktadır.

Rotter'a göre (1982) denetim odağı, kişilerin hayatları boyunca başına gelenleri denetleyebilme yeti ve becerileri üzerindeki farklılıkları açıklama amaçlı araştırılmaktadır.

1.5.1. Denetim Odağı Tanımı

Rotter tarafından ortaya atılan (1966) denetim odağı kavramı, davranışları büyük çapta tahmin etmeye yöneliktir. Denetim odağı kavramının içeriği, yine Rotter tarafından oluşturulan Sosyal Öğrenme Kuramı'na (1954) dayanmaktadır. İlerleyen dönemlerde, Sosyal Öğrenme Kuramı Rotter, Chance ve Phares (1972) tarafından geliştirilmiştir (aktaran Raine, Roger ve Venables, 1982).

Rotter'in belirlemesine göre (1982); Sosyal Öğrenme Kuramı'nda hem pekiştireçler hem de dışsal uyarıcılar bireyin davranışını etkilemektedir. Beraberinde Rotter, bu etkinin niteliğini ve kapsamını bilişsel faktörlerin belirlediğini ifade etmektedir.

Yapılan bir çalışmaya göre (Buluş, 2000); Sosyal Öğrenme Kuramı'na örnek olarak, çocukların davranışları sonucunda aldıkları ödüllerin veya cezaların ilerideki davranışlarının sonucuna dair oluşturabilecekleri beklentileri gösterilebilmektedir. Beraberinde aynı çalışma; her bireyin uyarıcıları farklı algılaması nedeniyle, beklentilerinin de öznel olduğundan bahsetmektedir. Yine çalışmaya göre Sosyal Öğrenme Kuramı'nda; bireyin tepkisini etkileyen ödül veya ceza, bireyin kendi davranışlarına mı yoksa kendi davranışlarından bağımsız güçlere mi bağlı olarak algılandığı önemlidir. Çünkü aynı çalışma; bireyin ödüle veya cezaya dair oluşan algısının, onun tepkisini etkilediğini belirtmektedir.

Benzer şekilde James ve Rotter (1958) yaptıkları bir çalışmada, denetim odağı kavramının, bireylerin olaylara karşı verdiği tepkileri veya vardıkları neticeleri anlamada oldukça önemli olduğunu saptamışlardır.

Yapılan bir çalışmada (Findley ve Cooper, 1988), denetim odağının sürekli bir özellik olduğu ortaya koyulmuştur. Ayrıca bireyin yaşantıları ve deneyimleri bu özelliği değiştirebilmektedir.

Rotter'a (1966) göre, bireyler durumların veya yaşadıkları olayların nedenlerini algılama bakımından farklılık göstermektedir. Bu bakımdan; bazı bireylerin denetim odağı duygusu yüksek olurken, bazı bireyler ise yaşadıkları olaylar ile kendi davranışları arasında bağlantı kuramamaktadır (aktaran Taylor, Peplau ve Sears, 2006).

Littunen'e göre (2002), denetim odağı farklı durumlardan kazanılan bilgiyi, sosyal vreyi ve bireylerin anlam verme biçimlerini çeşitli şekillerden ele almaktadır. Buergin'e göre (1998), bireyin kontrol odağı düzeyini ölçmek için içsel ve dışsal lek (I-E Scale) geliştirilmiştir (aktaran zer ve Topaloğlu, 2007).

1.5.1.1. İ ve Dış Denetim Odağı Tanımı

Rotter'e göre (1966); denetim odağı kavramı tanımlanırken, bireyin sahip olduğu yeti ve becerileri, bir şekilde etkisi altında kaldığı olayları ya da kişileri vurgulamak gerekmektedir.

Nitekim; bireylerin etkisi altında kaldıkları olayları kendi denetimleri ile ilişkilendirmeleri iç denetim ile ilgili bilgi verirken, açıklamaları kendileri dışındaki faktörlere bağlama eğilimi dıştan denetimli olduklarını göstermektedir. Rotter'ın (1966) bu belirlemeleri, bireylerin ileriye dönük davranışlarını tahmin etme imkanı verebilmektedir (aktaran Raine, Roger ve Venables, 1982).

Phares'in ve Change'nin (1972) vurguladığı üzere; denetim odağına bağlı çalışmalar, bireysel farklılıklar düzeyine saptama yapma amacındadır. Phares ve Change aynı çalışmalarının devamında; zamanla yapılan araştırma ve çalışmalarda katılımcı olan kişilerin, bireysel durumlarındaki niteliksel ayrımların, içten ya da dıştan kontrol odağı ile açıklanmasının önemli olduğunu belirtmektedir.

Yapılan bir araştırmaya göre (Dönmez, 1983); dıştan veya içten denetim odağı kavramı, bireyin durumlara ve olaylara bakış açısını gösteren bir kişilik boyutu olmaktadır. Araştırmaya göre; birey, çocukluktan itibaren hangi davranışların hangi sonuçları oluşturacağı ve hangi sonuçların da hangi davranışı doğuracağı ile ilgili beklentiler geliştirmektedir. Dönmez'e göre (1983); bireyin geliştirdiği beklentiler içten ya da dıştan denetim odağına kavramına doğru genellenmektedir. Beraberinde Dönmez (1983); bireylerin yaşadıkları olumlu, olumsuz durumları kendilerine ya da kendileri dışındaki şans, kader gibi faktörlere bağladığını belirtmektedir. Bu bakımdan Dönmez aynı araştırmasında, beklentilerin kişinin kendi içinde ya da dışında yoğunlaştığı noktanın denetim odağı kavramını ortaya çıkardığını söylemektedir.

Benzer bir çalışmada; (Alisinoğlu, 2003) denetim odağı kavramının temellerini çocukluk yıllarına dayandırmaktadır. Aynı çalışmaya göre; çocuğun günlük yaşantısındaki birçok tepkisinin ve davranışının ebeveynleri ya da yakın çevresindeki bireyler tarafından onaylanma ya da reddedilmesi, diğer bir deyişle ödül-ceza sistemi, içten ya da dıştan denetim odağı eğilimini belirleyebilmektedir.

Yapılan bir çalışmaya göre (Yeşilyaprak, 2002); bireyler, çeşitli davranışları sonucunda gerçekleşen birtakım durumları ve olayları tamamen kendisine yönelik yorumlamakta ve kendilerine özgü açıklamalarda bulunmaktadır. Çalışma; bu açıdan, karşılaşılan duruma etki edenin kişinin kendisinin mi yoksa çevresel bir faktörün mü olduğunun önemini göstermektedir. Yine çalışmaya göre; algılayış bireysel davranış ile bağlantılı olarak açıklanabiliyorsa, birey olayın kendi kontrolü dahilinde yaşandığını düşünebilmektedir. Yeşilyaprak aynı çalışmasında, bu başa çıkma stratejilerinin ve daha sonraki tepkilerin adına oldukça etkili bir olgu olduğunu söylemektedir.

Rotter'a (1966) göre, denetim odağı tipolojik bir kavram değildir. Çünkü denetim odağı, süreklilik gösteren ve azdan çoğa doğru değişebilen bir kişilik boyutu olmaktadır. Bireyler kesin ve değişmez bir biçimde içten ya da dıştan denetimli olarak iki gruba ayrılmamaktadır (aktaran Dağ, 1991).

Yapılan araştırmalar (Njus ve Brockway 1999; Nunn 1987); bireylerin içten ya da dıştan denetimli olduğuna dair açıklamalar getirilmeye çalışıldığını ortaya koymaktadır. Aynı araştırmalara göre; bireylerdeki değişikliklerin nedenleri vurgulanırken, bireyin hangisine daha eğilimli olabileceği üzerinde durulmaktadır. Beraberinde aynı araştırmalar; bu açıdan bireylerin yaşamlarının her evre ve durumunda hangi uca yatkın olup olmadığının sorgulanabilir olduğunu belirtmektedir.

Phares'ın (1976) yaptığı çalışmaya göre, denetim odağının içeriği bireysel yetkinlikleri görmek ve bu yetkinlikleri açıklamak içindir. Phares'e göre; bireyler olayların sebeplerini, kontrollerini ya kendilerine ya da çevresel faktörlere dayandırmaktadır. Çalışmaya göre; olayların kontrolünü dışsal faktörlere dayandıran bireyler dıştan denetimli olurken, olayların kontrolünü kendilerine dayandıranlar içten denetimli olmaktadır (aktaran Spector, 1982).

Yeşilyaprak'ın belirlemelerine göre (1990); dıştan ve içten denetimli bireylerin davranışlarıyla ilgili belirlemeler yapmak mümkün olabilmektedir. Belirlemeler; dıştan denetimli bireylerin itaatkar olmakla birlikte değişiklik yapma konusunda daha pasif olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda belirmelere göre; dıştan denetimli bireyler çevresel faktörler üzerinde kontrol sağlayamadıklarını düşündüklerinden daha kaygılı, kuşkucu ve dogmatik olmaktadır. Aynı belirlemeler; içten denetimli bireylerin daha mücadeleci, girişimci ve aktif olduğu göstermektedir. Beraberinde çalışma; içten denetimli bireylerin çevresel uyarınları daha kolay algıladığını ve amaca ulaşmada daha etkili yöntemler izlediğini aktarmaktadır. Yine çalışmaya göre; kendilerini daha etkili, bağımsız ve güvenli olarak algılayabilen içten denetimli bireyler, stresten de daha az etkilenmektedir. Yeşilyaprak son olarak, dıştan denetimli bireylerin stresten fazlasıyla etkilendiğini belirtmektedir.

Demirkol'a göre (2006), içten denetimli bireyler kendi davranışlarını becerilerine ve yeteneklerine bağlayarak kontrol edebilmekte ve davranışlarının sorumluluklarını üstlenmektedir. Aynı çalışma; dıştan denetimli bireylerin yaşadıklarını kader, şans ve rastlantı gibi etmenlere bağlayarak kendi davranışları hakkında daha az sorumluluk aldığını ortaya koymaktadır.

Cüceloğlu'na göre (1993); kişilerin gerçekleştirme arzusunda oldukları aktiviteleri gerçekleştirebilmek adına gerekli olan kabiliyeti ve gücü kendilerinde bulabilmeleri ya da bu g ve eğilim adına bir başka dışsal faktöre gereksinim duymaları önemli olgulardır.

Rotter'in (1966) bir başka belirlemesine göre, dıştan denetimli bireyler, içten denetimli bireylere oranla vresel uyarıcılara daha az önem vermektedir. Bunun yanında; içten denetimli bireyler ise, dıştan denetimli bireylere oranla vresel koşulları değiştirmek için daha fazla abalmakta ve yaşadıkları olumlu ya da olumsuz durumlara daha fazla önem vermektedir (aktaran Solmuş, 2007).

Rotter'in, Seeman'ın ve Leverant'ın yaptığı çalışma (1962); içten denetimli bireylerin geçmişte yaşanan, şu an olan biten ve gelecekte olacak her şey için yaptıkları açıklamaların kendi davranışları ve tepkilerine bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Aynı çalışmaya göre; içten denetimli bireyler başlarına gelen pozitif olaylara çok çalışmaları ya da becerileri sonucu ulaştıklarını dşunmektedirler.

Ayrıca alışma (Rotter, Seeman ve Leverant, 1962); içten denetimli bireylerin yaşadıkları istenmeyen olayları, daha sıkı çalışma gerekliliğine bağladıklarını belirtmektedir. Beraberinde çalışmaya göre; dıştan denetimli bireyler, başlarına gelen istenmeyen olaylar için gerekli olan beceriye sahip olmadıklarını dşunmaktadır. Yine çalışmaya göre, bireyler ödül dış faktörü ile kendi davranışları arasında herhangi bir ilişki olmadığına inanmaktadırlar. Son olarak çalışmada; pozitif ve negatif olaylar kişilerin kaderi, şansı, diğer insanların gücü ile açıklanabilmektedir.

Yapılan çalışmalara göre içten denetim odağına sahip olma kavramı; dıştan denetim odağına sahip olmaya göre, şu şekilde karakterize edilebilir:

1. Arka arkaya birçok başarı elde etmiş kişilerde daha fazla rastlanmaktadır (Bialer, 1961).
2. Orta-sınıf sosyoekonomik statülerde, düşük olana oranla, daha yoğun karşılaşılmaktadır (Battle ve Rotter, 1963).
3. Entelektelite ve başarı oranı ile pozitif ilişkiye sahiptir (Crandall, Katkovsky ve Preston 1962).
4. Akademik performans ile pozitif ilişkiye sahiptir (McGhee 1968; Shaw ve Uhl 1971)
5. Toplumsal olaylarda daha aktiftirler (Strickland, 1989).

Janoff-Bulman (1997) konuyla ilgili çalışmasında; adalet, kontrol edilebilirlik ve rastlantı olmak üzere üç temel ögeden bahsedilmesi gerekliliğini belirtmektedir. Aynı çalışmaya göre; adalet ögesi, insanların hak ettiklerini yaşadıkları düşüncesini kapsamaktadır. Aynı çalışmaya göre; bu varsayım ile kişilerin başlarına gelenleri ve etkilere karşı verdikleri tepkileri hak etmişlikleri ile açıkladığını belirtmektedir. Yine Janoff-Bulman'ın aynı çalışmasına göre; denetim odağı kavramının kaynağında, kişilerin başlarına gelebilecek olumlu ya da olumsuz olayların ve bu olaylara bağlı oluşabilecek olumlu ya da olumsuz sonuçların, kişinin karakteristik özelliklerinin ve niteliklerinin dışında davranışlarıyla ilgili olduğu kabul edilmektedir.

Çalışmaya göre (Janoff-Bulman, 1997) buradaki temel düşünce; bireyin, başına gelen ya da gelebilecek olayları ve bu olayların sonuçlarını kendi davranışlarının biçimlendirdiğini düşünmesidir. Aynı çalışmada Janoff-Bulman'a göre; şans olgusu için bir belirsizlik söz konusudur. Yine çalışmaya göre; bu açıdan ele alındığında bireylerin başına gelebilecek her türlü olay sadece rastlantı ile gerçekleşmektedir.

Denetim odağı ve engelli çocuk anneleri ile ilgili bir araştırmada (Smith ve Oliver, 2000); engelli çocuk annelerinin, yoğun tedavi ve profesyonel yardımların etkisini hesaba kattıklarını belirtmektedir. Aynı araştırma; engelli çocuk annelerinin yine de çocuklarındaki gelişmeleri, daha çok hem çocuğun hem de kendi şansına bağlama eğiliminde olduklarını belirtmektedir.

Bu çalışmada yer verilen engellilik durumunun içten denetim odağı ile ilişkilendirilmesi önemli olabilmektedir.

1.6. Stres

Literatürde stres oldukça karmaşık bir kavram olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan stres, kimi zaman tamamıyla genelleştirilmiş olguları tanımlamakta kullanılırken kimi zaman detayları ele alarak çevresel uyaranlara bir tepki olarak açıklanmaktadır. Genel bir araştırma yapıldığında, stresin daha çok rahatsız edici uyanlara karşı verilen tepki şeklinde dile getirildiği görülmektedir (Gökdeniz, 2006). Yapılan bir çalışmaya göre (Eryılmaz, 2009); stres kavramı sağlık başta olmak üzere eğitim, işletme, siyasal bilimler, ekonomi gibi birçok alanda ele alınmaktadır.

Aynı çalışma (Eryılmaz, 2009); stres kavramının gündelik dil içerisinde sıklıkla kullanıldığını ve özellikle gazetelerde ya da dergilerde stresin tanımını ve yönetimi ile ilgili haberler görülebileceğini belirtmektedir.

Bu çalışma kapsamında stres kavramı, uyum gösterme süreçleri içerisinde meydana gelen karmaşık, duygusal ve davranışsal tepkiler bu tepkilerin fizyolojik bağlamda sonuçlarını tanımlama amaçlı kullanılacaktır.

1.6.1. Stres Kavramı

Baltaş ve Baltas yaptıkları araştırmada (1984); stresin organizmanın tehdit edilmesi ya da zorlanması ile ortaya çıktığını ve hem psikolojik hem de sosyal bir etki yaratan durum olduğunu belirtmektedir.

Rowshan'ın stres ile ilgili araştırmasına göre (2008); Çince'de stres kelimesi hem fırsat hem de tehlike sembolünün birleşiminden oluşmaktadır. Aynı araştırma, sorunların çözümünü kendi içinde barındığı düşüncesinin, bu sembollere yansıdığını belirtmektedir. Yine aynı araştırma, bireyin stres altında olduğu zaman ortaya çıkan enerjiyi hem yıkıcı hem de yapıcı yönde kullanabileceğini söylemektedir.

Ethel'e göre (1994); stres, ilk olarak 17. yüzyılda fizikçi Robert Hook'un elastik nesne ve ona uygulanan dış güç arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için kullandığı bir kavram olarak kullanılmaktadır. Ethel aynı belirlemelerinde; bu gelişmeden sonra stres kavramının fizikçi Thomas Young tarafından maddenin kendi içindeki gücü olarak ifade edildiğini söylemektedir (aktaran Okutan ve Tengilimoğlu, 2002).

Benzer bir çalışma (Graham, 1999); ilk olarak fizik alanında kullanılmaya başlanan stres kavramının, ilerleyen dönemlerde farklı alanların araştırma kapsamına da girdiğini ve farklı anlamlara geldiğini belirtmektedir. Graham'ın aynı çalışması; psikolojide stres kavramının, eski Fransızca ve Orta Çağ İngilizcesi tarafından kullanılan ve sıkıntı ya da zorluk anlamına gelen sözcüklerden türediğini belirtmektedir (aktaran Okutan ve Tengilimoğlu, 2002).

Stres kavramının tarihçesi ile ilgili yapılan bir başka çalışmada (Cooper ve Dewe, 2004), kelimenin Latince'den İngilizce'ye geçtiği öne sürülmektedir. Cooper ve Dewe'e (2004) göre; Latince'de *estricia* ve Fransızca'da *estrese* kelimeleri, stres kelimesinin kökünü oluşturmaktadır. Aynı çalışma bulguları, stres belirtileri üzerine yapılan ilk çalışmaların 19. ve 20. yüzyıla denk geldiğini belirtmektedir.

Endokrinoloji uzmanı Hans Selye, 1936'da *Nature* adlı dergide yayınladığı makalesinde Viyana Üniversitesi fizyo-patoloji laboratuvarı çalışmalarından elde ettiği sonuçlara yer vererek stres ile ilgili deneysel sonuçlar sunmaktadır. Hans Selye aynı makalesinin devamında; deneysel çalışmalar sonucunda organizmanın farklı uyaranlara aynı biçimde tepkiler verdiğini saptamaktadır. Beraberinde aynı makaleye göre; bu uyaranların organizmaya etki mekanizmaları birbirlerinden oldukça farklı olmasına rağmen, canlıda tek ve ortak özellikleri görülmektedir. Yine makale, canlılara özgü özelleşmemiş (non-spesific) ve her canlıda aynı (uniform) olanın stres tepkisi olduğunu belirtmektedir.

Mason'un yaptığı bir çalışmaya göre (1980); stres, organizmanın bedensel ya da ruhsal sınırlarının zorlandığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Mason aynı çalışmasında; organizmanın, herhangi bir zorlanma ya da tehdit durumuyla karşılaşarsa kendisini korumaya yönelik bir tepki geliştirdiğini belirtmektedir. Yine aynı çalışmaya göre; böyle bir duruma karşı karşıya kalan bireyde gerek bedensel gerekse psikolojik düzeyde değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Araştırma; bedensel düzeydeki değişikliklerin her bireyde aynı aşamalardan geçtiğini belirtmektedir. Aynı araştırma; psikolojik düzeydeki değişikliklerin ise, kişilik ve çevresel faktörlerle bağlantılı olarak her bireyde farklı şekilde görüldüğünü ifade etmektedir.

Stres kelimesi iki farklı anlam içermektedir. Bu anlamlardan ilki, organizmanın durumunu ifade etmektedir. Bireyin denge mekanizmaları, birey kendini tehlikede hissettiği anda bozulmaktadır. Bu durumda biyokimyasal, fizyolojik ya da psikolojik stres tepkileri ortaya çıkmaktadır. Stres kelimesinin ikici anlamı ise, organizmanın dengesi bozan her türlü etmeni anlatmak için kullanılmaktadır. Stres vericiler olarak adlandırılan bu etkenler fiziksel, psikolojik ya da sosyal çevre ile bağlantılı olabilmektedir (Parker ve Decotiis, 1983).

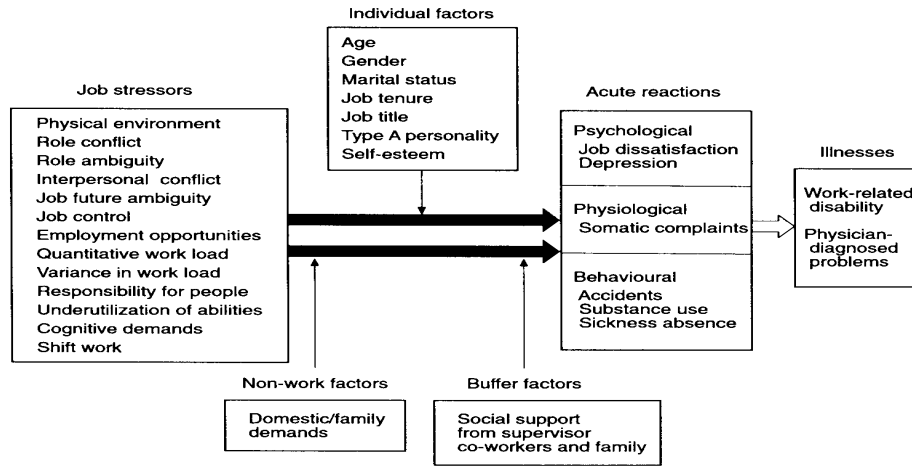
1.6.2. Stres Çeşitleri

Okutan ve Tengilimoğlu yaptıkları çalışmada (2002); stres çeşitlerinin çok farklı şekilde sıralanabildiğini belirtmektedir. Aynı çalışmaya göre stres çeşitlerine genel olarak bakıldığında; iş hayatının, bireyin kişilik yapısının, çevresel ve sosyal faktörlerin stresi ortaya çıkardığı görülebilir.

1.6.2.1. İş Hayatında Yaşanan Stres

İş hayatında yaşanan stres hem çalışma ortamını hem de toplumsal yaşamı etkileyen önemli bir sorundur. Çünkü iş hayatında süregelen bir stres yaşayan bireyin toplumsal rolleri üstlenebilmesi ve sürdürebilmesi imkanı olamamaktadır. Bu bakımdan, iş hayatında yaşanan stres çok yönlü ele alınmalıdır (Küçükparlak ve Yıldırım, 2009).

Ulusal İş Güvenliği ve Sağlığı Enstitüsü (1970) yaptığı bir çalışmada, iş koşulları ile sağlık durumu arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Ulusal İş Güvenliği ve Sağlığı Enstitüsü'nün (1970) iş stresi modeli olarak adlandırdığı çalışma, Caplan, Cobb, French, Harrison ve Pinneau (1975), Cooper ve Marshall (1976), House (1974) ve Lawrence (1995) tarafından geliştirilmiştir. İş stresi modelinde, stres yaratan koşullar nedeniyle psikolojik ya da davranışsal denge işleyişinde ciddi bir bozulma meydana gelmesi anlatılmaktadır (aktaran Murphy ve Schoenborn, 1987).

Şekil 1.2. İş Stresi Modeli

Kaynak: Lawrence, R. M. (1995). Managing Job Stress: An Employee Assistance/Human Resource Management Partnership, *Personnel Review*, 24 (1), p.41.

İş hayatında yaşanan stres; zaman baskısı, aşırı veya yetersiz iş yükü, tek düze ya da kötü çalışma koşulları ve iş yeri düzeni olarak ele alınmaktadır. Bu bakımdan aşırı iş yükü yorgunluk, dikkat dağılması ve performans azalmasına sebep olurken, yetersiz iş dağılımı da çalışanın yetenekleri ve becerileri dahilinde çalışmadığını göstermektedir. Tek düze çalışma şartları ise çalışanların yabancılaşp yalnızlaşmasına sebep olabilmektedir. Beraberinde kötü çalışma koşulları; iş ortamından kaynaklanan ergonominin ve aydınlatmanın yetersizliği, gürültü gibi faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. İş ortamının, çalışılan binanın personel için uygun olmaması da stres yaratan bir diğer faktör olmaktadır. Çalışılan binanın merdivenlerinin, geçiş yollarının, kapılarının çalışan personele uygun olmaması, binanın temizliğinin yapılmaması stres yaratabilmektedir (Sosyal, 2009).

Alanda yapılan benzer bir çalışmada (Oktay, 2005); personel seçiminin iyi yapılmaması, çalışanların rollerinin ve görevlerinin iyi dağıtılmaması, üstlerin kötü yönetimi ya da amirlerin personeli sürekli denetimin altında tutması ve elde edilen kazancın devamlılığının olmaması da stres yaratan faktörlerdendir. Aynı çalışmaya göre; tüm bu faktörlerle birlikte çalışan işle ilgili olumsuzluklar nedeniyle işe yabancılaşır ve tükenmişlik yaşayabilir. Oktay'ın aynı çalışması tükenmişliğin nedenlerini aşağıdaki gibi aktarmaktadır:

- Bireyin yeteneklerine ve becerilerine uygun bir işte çalışmaması
- İş yükünün fazla olması
- Bireyin ulaşamayacağı hedeflerin belirlenmesi
- Düşük motivasyonlu bireylerle birlikte çalışma
- Yeterli düzeyde sosyal destek alamamak (Oktay, 2005).

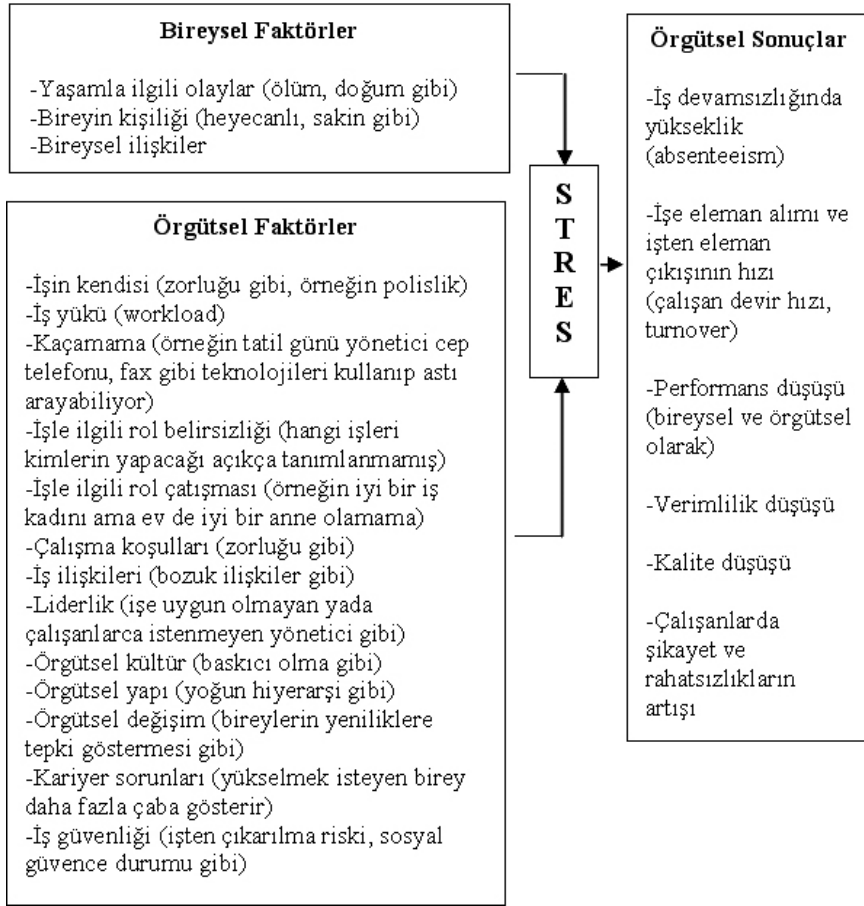
1.6.2.2. Bireyin Kişilik Yapısının Ortaya Çıkardığı Stres

Stresin kaynağı bireyin kendisi de olabilmektedir. Bu bakımdan; bireyin kişiliği, huyu ve mizacı stresin kaynağını ortaya çıkarmaktadır. Beraberinde, kişinin çevresini nasıl algıladığı, değişimlere nasıl tepki gösterdiği önemli olmaktadır. Çünkü kişileri etkileyen olaylara yüklediği anlamlar olmaktadır (Okutan ve Tengilimoğlu, 2002).

1.6.2.3. Sosyal Faktörlerden Kaynaklanan Stres

Sosyal faktörlerden kaynaklanan stres üç biçimde ele alınabilir. İlk olarak günlük stresler; kişinin ihtiyaçlarının birbiriyle çelişmesi durumunu anlatmaktadır. Trafikte sıkışmak, bir terslikle karşılaşmak ya da yemeğin yanması bu gibi durumlara örnek olarak verilebilmektedir. Gelişimsel stresler ise; bireyin fizyolojik, sosyal ve psikolojik gelişmeleri kapsamaktadır. Gelişim basamaklarındaki olumsuzluklar stres düzeyini etkilemektedir. Hayat krizleri niteliğindeki stresler ise; ciddi hastalıklar, aile bireylerinden birinin ölümü, doğum, işten çıkarılma gibi bireyin hayatını ciddi şekilde etkileyebilen durumları kapsamaktadır (Garipoğlu, 2007).

Özmutaf stres ile ilgili makalesinde (2006), stres oluşturan durumların birbiriyle bağlantılı olduğunu söylemektedir. Özmutaf'ın aynı makalesinde belirttiği gibi, bir işyerindeki stres durumu tükenmişlik sendromu gibi bireysel olan durumları da ortaya çıkarmaktadır. Özmutaf'ın aktarımıyla (2006), Nahavandi ve Malekzadeh (1999) stresi ortaya çıkaran faktörleri ve bunların iş hayatındaki yansımalarını Şekil 1.3'de göstermektedir.

Şekil 1.3. Stresi Ortaya Çıkaran Faktörler ve İş Hayatındaki Yansımaları

Kaynak: Özmutaf, M. N. (2006). Örgütlerde İnsan Kaynakları ve Stres:Amprik Bir Yaklaşım. *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi*, 1(2),s.76.

1.6.3. Stres Faktörleri

Sosyal ve psikolojik değişkenlerin, stres vericilerin ortaya çıkmasında ve düzeylerinin belirlenmesinde oldukça önemli bir rolü vardır. Bu bakımdan, stresin bireyi etkileyişindeki en önemli rolü kültür oynamaktadır. İnsanların yaşama biçimlerini oluşturan kültürler açısından özellikle kayba ve tehlikeye verilen anlam ön plana çıkmaktadır. Böylelikle neyin kabul edilebilir ya da neyin kabul edilemez olduğu, utanma, kızgınlık gibi faktörler şekillenmektedir. Çünkü bu faktörlerin tamamı kültürden kültüre oldukça değişiklik göstermekte ve farklılaşmaktadır (Luzz ve White, 1986).

1.6.4. Stresle Baş Etme Yöntemleri

Stresle başa çıkma yöntemlerinin tanımı farklı açılardan ele alınmaktadır.

- Freud'un psikoanalitik kuramındaki bilinçdışı savunma mekanizmaları
- Erikson'un yaşam dönemleri yaklaşımındaki özgüven, özyeterlik veya bireysel kaynaklar
- Davranışçı yaklaşımdaki problem çözme
- Canon ve Selye (1976) tarafından ortaya koyulan savaş veya kaç tepkisi
- Organizmanın fizyo-psikolojik kaynaklarını zorlayıp tükenmesi ve uyum sağlamak için davranışsal çabalar (aktaran Aydın,2010).

Aynı zamanda stresle baş etme yöntemleri ise 3 grup olarak ele alınmaktadır. İlk grupta stresin neden olduğu istenmeyen sonuçları tersine çevirmeye yardımcı olan bedenle ilgili teknikler yer almaktadır. Bu grup gevşeme tekniklerini, beslenme düzenini ve fiziki egzersizleri içeren basamaklardan oluşmaktadır. İkinci grup ise zihinsel tekniklerden oluşmaktadır. Bu teknikler stres kaynağı olan düşünceleri ve duyguları düzenlemek için kullanılmaktadır. Son yöntem ise davranışçı teknikler olmaktadır. Bu teknikler de güvenli davranış biçiminin kazanılması, zaman düzenlemesi ve öfke kontrolü üzerine odaklanmaktadır (Baltaş ve Baltaş, 2008).

Bireyler strese karşı aynı bedensel tepkileri verirken, ruhsal düzeydeki olaylar kişilik ve çevre gibi bireysel koşullara bağlı olduğu için değişiklikler göstermektedir. Buna bağlı olarak da, her bireyin stresle başa çıkma biçimi de farklı olmaktadır. Stresle başa çıkma yöntemleri yetersiz olan bireylerde ise anksiyete ve depresyon ortaya çıkmaktadır (Kayahan ve Sertbaş, 2007).

1.7.Anksiyete

Yaşam kalitesi, hem bireysel iyilik halini hem de hayatın farklı alanlarındaki öznel doyum ifadesini anlatmaktadır. Aile, sosyo-ekonomik koşullar ve iş hayatı, yaşam kalitesinin içerisinde yer almaktadır. Beraberinde, bireyin beklentileri, hedefleri ve umutları ile gerçekler arasındaki farklılığı yani bireylerinin günlük yaşamdan aldığı doyum ve iyilik algısını da kapsamaktadır. Yaşam kalitesinin düşmesi ise bireyin anksiyete yaşamasına sebep olmaktadır (Aygençel ve Öztürk 2001).

Anksiyete, tehdit ve tehlike karşısında, insanın yaşadığı çaresizlik duygusu olarak tanımlanabilir. Anksiyete, polikliniklerine başvuran bireyler arasında çok yaygın bir orana sahip olduğundan belirtileri başka belirtilerle kolaylıkla karışabilmektedir. Bu nedenle, anksiyete tanısının ayırt edilme güçlüğü nedeni ile konunun ölçüm sorunu hiç kuşkusuz ki önem kazanmaktadır (Atalay ve Bayraktar, 1992).

1.7.1. Anksiyete Kavramı

Yapılan bir araştırmaya göre (Berksun, 2003); anksiyete Latince’de boğulma ya da tıkanma anlamı taşıyan angere kelimesinden gelmektedir.

Öztürk’e göre (2002), anksiyete genellikle nesneyi belli olmayan, bilinçdışı çatışmaya bağlı ve birey tarafından tanımlanamayan içsel bir tehdit veya tehlike sonucu oluşan bunaltıdır. Öztürk araştırmasının devamında, anksiyetenin tetikte olunması için gelen bir uyarı olduğunu açıklamaktadır. Beraberinde araştırma; anksiyetenin kişiyi tehdit eden öğeyle baş etmesinde bir önlem olduğunu belirtmektedir.

Ohman'a göre (2000); korku dışarıdan gelen ve kaynağı belli bir tehlike karşısında bedensel ve ruhsal olarak verilen tepkidir. Ohman belirlemelerinin devamında, anksiyete kavramını da nedensiz bir tedirginlik ve korku hali olarak tanımlamaktadır. Amerikan Psikiyatri Birliği'nin (2000) açıklamalarına göre; korku haliyle beraber birey fiziksel tepkiler gösterebilmektedir. Birlik açıklamalarının devamında; anksiyete kaynağının tam olarak bilinemediğini ve onun içsel bir tehlikeye karşı verilen tepki olarak korku halindeki gibi fiziksel tepkileri ortaya çıkardığını söylemektedir (Bal, 2010).

1.7.2. Anksiyete Belirtileri ve Çeşitleri

Anksiyete yaygın bir problem olmakla birlikte bazı bedensel belirtiler; şiddetli korku, endişe hissi olarak tanımlanır. Kişinin gündelik yaşamını sürdürememe ve işlevselliğinin olumsuz yönde etkilenmeye başladığında bu durum sorun olarak kabul edilebilir. Anksiyete dereceleri çok hafif tedirginlik ya da gerginlik duygusundan panik derecesi gibi birçok farklı yoğunluklarda yaşanabilir (Dünya Sağlık Örgütü, 1993).

Anksiyete hafif ve orta şiddetli ve şiddetli olabilir. Anksiyeteli bir kişi belirsizlik ve yardımsızlık duygusuna eşlik eden belli olmayan bir gelecek korkusu ya da endişe duygusu yaşamaktadır. Bireyde belirsizlik bir tehlike olarak algılanabilir (Beser ve Öz 2003). Böylece, belirsizlik durumu anksiyeteyi, anksiyete düzeyinin yüksek olması da belirsizliği artırabilir (Bramwell ve Whall, 1986; Mishel, Padilla ve Grant, 1991; Mishel ve Sorenson, 1991).

Anksiyete belirtileri kişiden kişiye değişebilmektedir. Anksiyete, bazı bireylerde çarpıntı, terleme, endişe, korku, odaklanamama, konsantre olamama ve kendine güvensizlik duyma gibi durumlarda görülürken, bazılarında ise bulantı, kusma, midede boşluk duygusu, gaz ağrıları ve göğüste sıkışma duygusu gibi belirtiler şeklinde görülebilmektedir (Kocabaşoğlu, 2005).

Anksiyete bozuklukları; panik bozukluk, obsesif kompulsif bozukluk, yaygın anksiyete bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu, sosyal, özgül ve agora fobi olarak görülmektedir (Spencer, 2002).

Freud'e göre (1926), yaygın anksiyete bozukluğu ve panik bozukluk ölçütlerini karşılayan sendrom anksiyete nevrozu olarak tanımlamaktadır. Freud aynı belirlemelerinde; anksiyetenin, anksiyete nevrozlarının en sık görülen belirtisi olduğunu söylemektedir. Anksiyetenin biri libidonun kontrol altına alınamamasından kaynaklanırken, diğeri de baskılanan bazı düşünce ve arzular nedeniyle endişenin ve sıkıntıların yoğun derecede hissediliyor olmasını en iyi şekilde karakterize edilebilmektedir. Bu form içindeki anksiyete histeri, fobi, obsesyonel nevroz gibi psikonevrozlardan sorumludur (Tükel, 1997).

Tıp alanında yapılan bir uzmanlık tezinin aktardığı üzere (Bal, 2010); sağlık alanında anksiyete çeşitleri ve sınıflandırılması Tablo 1.7'de görülmektedir:

Tablo 1.7. Anksiyete Bozukluklarının Güncel Sınıflandırılması

Tablo :Anksiyete bozukluklarının güncel sınıflandırması	
DSM-IV-TR sınıflandırması	ICD-10 sınıflandırması
Panik bozukluğu, agorafobisiz	<u>Fobik bunalı bozuklukları:</u>
Panik bozukluğu, agorafobili	Agorafobi, panik bozukluğu yok
Agorafobi, panik bozukluğu öyküsü olmayan	Agorafobi, panik bozukluğu var
Sosyal fobi	Sosyal fobi
Özgül fobi	Özgül fobiler
Travma sonrası stres bozukluğu	Başka fobik bunalı bozuklukları
Akut stres bozukluğu	Fobik bunalı bozukluğu, belirlenmemiş
Yaygın bunalı bozukluğu	<u>Başka bunalı bozuklukları:</u>
Bunalı bozukluğu bedensel bozukluğa ya da maddeye bağlı	Panik bozukluğu
Bunalı bozukluğu başka türlü adlandırılmaya	Yaygın bunalı bozukluğu
	Karışık tip bunalı ve depresyon bozukluğu
	Başka karışık tip bunalı bozuklukları
	Başka belirlenmiş bunalı bozuklukları
	Bunalı bozukluğu, belirlenmemiş
	<u>Obsesif-kompulsif bozukluk:</u>
	Obsesyonel düşünceler ve ruminasyonların baskın olduğu tip
	Kompulsif hareketlerin baskın olduğu tip
	Obsesyonel düşüncelerin ve kompulsif hareketlerin birlikte bulunduğu karışık tip
	Obsesif-kompulsif bozukluk, belirlenmemiş
	<u>Ağır strese tepki ve uyum bozuklukları:</u>
	Akut stres tepkisi
	Travma sonrası stres bozukluğu
	Uyum bozuklukları
	Ağır strese karşı başka tür tepkiler
	Ağır strese karşı tepki, belirlenmemiş

Kaynak: Bal, U. (2010). *Anksiyete Bozukluklarında Cinsiyete Göre Semptom Farklılıkları*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Çukurova Üniversitesi/Tıp Fakültesi, Adana. s.4.

Saatçioğlu'nun (2001) makalesine göre; anksiyete birçok tıbbi durumda görülebilen bir belirtidir. Bu bakımdan makaleye göre; başka bir eksen bozukluğu olsa bile Yaygın Anksiyete Bozukluğu tanısı koyulabilmektedir. Saatçioğlu'nun aynı makalesindeki aktarımla; yaygın anksiyete bozukluğu ölçütleri, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-IV) ölçütlerine göre aşağıdaki gibidir:

Tablo 1.8. Yaygın Anksiyete Bozukluğu Tanı Kriterleri (DSM IV)

Tablo 1. Yaygın Anksiyete Bozukluğu Tanı Kriterleri (DSM IV)
<p>A. En az 6 ay süreyle hemen her gün ortaya çıkan, birçok olay ya da etkinlik hakkında (işte ya da okulda başarı gibi) aşırı anksiyete ve üzüntü (endişeli beklentiler) duyma.</p> <p>B. Kişi, üzüntüsünü kontrol etmeyi zor bulur.</p> <p>C. Anksiyete ve üzüntü, aşağıdaki altı semptomdan üçüne (ya da daha fazlasına) eşlik eder (son 6 ay boyunca hemen her zaman en azından bazı semptomlar bulunur). Not: Çocuklarda sadece bir maddenin bulunması yeterlidir.</p> <p>(1) huzursuzluk, aşırı heyecan duyma ya da endişe</p> <p>(2) kolay yorulma</p> <p>(3) düşüncelerini yoğunlaştırmada zorluk çekme ya da zihnin durmuş gibi olması</p> <p>(4) irritabilite</p> <p>(5) kas gerginliği</p> <p>(6) uyku bozukluğu (uykuya dalmakta ya da sürdürmekte güçlük çekme ya da huzursuz ve dinlendirmeyen uyku)</p> <p>D. Anksiyete ve üzüntü odağı bir Eksen 1 bozukluğunun özellikleri ile sınırlı değildir, örn. anksiyete ya da üzüntü bir Panik Atağı olacağı (Panik Bozukluğunda olduğu gibi), genel bir yerde utanç duyacağı (Sosyal Fobide olduğu gibi), hastalık bulaşmış olma (Obsesif-Kompulsif Bozuklukta olduğu gibi), evden ya da yakın akrabalarından uzak kalma (Ayrılma Anksiyetesi Bozukluğunda olduğu gibi), kilo alma (Anoreksiya Nervozada olduğu gibi), birçok fizik yakınmanın olması (Somatizasyon Bozukluğunda olduğu gibi) ya da ciddi bir hastalığının olması (Hipokondriazisde olduğu gibi) ile ilgili değildir ve anksiyete ve üzüntü sadece Posttravmatik Stres Bozukluğu sırasında ortaya çıkmamaktadır.</p> <p>E. Anksiyete, üzüntü ya da fizik yakınmalar klinik açıdan belirgin bir strese ya da toplumsal, mesleki alanlarda ya da işlevselliğin önemli diğer alanlarında bozulmaya neden olur.</p> <p>F. Bu bozukluk bir maddenin (örn. Kötüye kullanılabilen bir ilaç, tedavi için kullanılan bir ilaç) ya da genel tıbbi bir durumun (örn. hipertiroidizm) doğrudan fizyolojik etkilerine bağlı değildir ve sadece bir Duygudurum Bozukluğu, Psikotik bir Bozukluk ya da Yaygın Gelişimsel Bozukluk sırasında ortaya çıkmamaktadır.</p>

Kaynak: Saatçioğlu, Ö. (2001). Yaygın Anksiyete Bozukluğunun Tedavisi ve Yeni Yaklaşımlar. *Klinik Psikofarmoloji Bülteni*, 11(1), s.61.

1.7.3. Anksiyeteyi Etkileyen Faktörler

Yapılan bir araştırmaya göre (Gelder, 1989), göre sosyo-ekonomik durum, yaş ve cinsiyet anksiyeteyi etkileyen en önemli etmenlerdendir.

Sosyo-ekonomik durum anksiyete ile bağlantılı bulunan anlamlı faktörlerden biri olmuştur. Ekonomik durumun yetersiz olması, temel ihtiyaçların karşılanamaması ve hayattan tatmin olamamaya neden olmaktadır. Bu da huzursuzluk, gerginlik, tedirginlik duygularının yaşanmasıyla birlikte anksiyeteye neden olmaktadır. Örneğin 1990'da Girgin'in yaptığı araştırma; üç farklı sosyo-ekonomik statüde olan çocukların anksiyete puanlarında değişiklikler gördüğünü, düşük statüde olan çocukların anksiyete düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Buna göre, sosyo-ekonomik düzeyleri düşük olan çocukların anksiyete düzeylerinin yüksek olduğu görülebilmektedir (Aral, 1977).

Yapılan bir araştırma (Korkut, 1991), anksiyete ile yaş faktörünü arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı araştırmanın kardeşler arası anksiyete düzeyi belirlemelerine göre, büyük çocukların anksiyete düzeylerinin küçük çocukların anksiyete düzeylerinden daha yüksek olduğunu görülmektedir. Yine aynı araştırmaya göre; hayattan beklentinin, sorumlulukların ve farkındalıkların artışıyla anksiyete düzeyleri artış göstermektedir.

Bozak'ın yaptığı bir araştırma (1982); 9 ile 12 yaş arasına öğrenciler arasından, kız öğrencilerin anksiyete puanlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek ve 13-16 yaşlarda erkek öğrencilerin anksiyete puanlarının ise kız öğrencilerden daha yüksek veya aynı düzeyde olduğunu göstermektedir.

Aynı araştırma doğrultusunda, erkek öğrencilerin anksiyete düzeyinin kız öğrencilerin anksiyete düzeyine göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedeni testin ele aldığı faktörlerin ya da belirtilerin bu dönemlerde farklılaşmış olabileceği ihtimaline bağlanmaktadır.

Anksiyete, bireyi yaşamda çoğu kez tedirgin edebilen bir duygu olup bireyin davranışlarını büyük ölçüde negatif açıdan etkilemektedir. Aynı zamanda anksiyete uyumsuzluğa neden olarak sağlık ve eğitim alanlarında sık sık kendini göstermektedir. Genel olarak anksiyete, gelecekte kötü bir olay olacaktı gibi algılanan ve dolayısıyla kişinin güvensiz hissettiği durumlarda gösterdiği tepki, ileride yaşanacaklara dair duyduğu endişe, kararsızlık, korku, olumsuz düşünce ve umutsuzluk duygularını ifade etmekte, böylelikle de kişinin başarısız olmasına neden olmaktadır (Hill ve Sarason, 1966).

İş hayatında; iş yükünün fazlalığı, fiziksel ortamının yetersizliği, belirsiz ve uzun mesai saatleri gibi olumsuz durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu gibi durumlar, bireyin iş ortamına adaptasyonunu etkilemektedir. Ayrıca iş hayatında sürekli olarak stres altında olmanın sonuçlarından biri de anksiyetedir (Pıçakçıefe, 2010).

1.7.4. Denetim Odağı, Stres, Anksiyete ve Engellilik Arasındaki İlişki

Denetim odağı, organizasyonlarda insan davranışını açıklamaya yönelik önemli kavramlardan biri olmaktadır (Spector, 1982). Ivancevich ve Matteson (1980) çalışmalarında, denetim odağı ile stres arasında bir ilişki olduğunu belirtmektedir.

Jennings'ın (1990/2007) yaptığı çalışmaya göre de, stres ve denetim odağı birbiriyle bağlantılıdır.

İçten ve dıştan denetimli bireylerin, iş hayatında birbirinden ayrılan en önemli noktalarından biri de algıladıkları stres ve anksiyete düzeyi olmaktadır (Andrisani ve Netzel, 1976).

Torestand (1989), Jones ve Page (1986) ise çalışmalarında, içten denetimli bireylerin daha düşük düzeyde anksiyete yaşadıklarını göstermektedir (aktaran Bernardi, 2001).

Kets De Vries ve Balazs (1999), Spector ve O'Connell'ın (1994) çalışmalarında, dıştan denetimli bireylerin negatif olayların gerçekleşmesini engelleyemeyeceklerini düşünmeleri sebebiyle içten denetimli bireylerden daha fazla kaygı, stres ve depresyon yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca Siu ve Cooper'ın (1998) belirlemelerine göre, dıştan denetimli çalışanlar iş arkadaşlarıyla olan ilişkilerini de stres kaynağı olarak görmektedir. Al-Mashaan (2001), Kirkcaldy, Furnham ve Cooper (1994), yaptıkları birçok araştırmada, dıştan denetimli çalışanların içten denetimli çalışanlardan daha fazla oranda iş stresi ve kaygı yaşadıkları görülmüştür (aktaran Solmuş, 2007).

Young ve Cooper (1995) ise yaptıkları araştırmada, dıştan denetimli çalışanların daha fazla iş stresi yaşadığını, daha fazla iş stresinin de motivasyon düşüklüğüne ve iş doyumsuzluğuna sebep olduğunu ortaya koymuştur.

Rodriguez, Bravo, Peiro ve Schaufeli'nin (2001) yaptıkları araştırmaya göre, içten denetimli çalışanlar iş stresiyle daha etkili bir biçimde başa çıkabilirken, dıştan denetimli çalışanlar durumu değiştirmenin ya da koşullara müdahale etmenin kendi alanlarının dışında olduğunu düşünmeleri nedeniyle herhangi bir eylemde bulunmamaktadır (aktaran Solmuş, 2007).

Yapılan bir araştırmaya göre (Hinkle ve Brown, 1990), beklentileri eğitim ve sosyal sınıf düzeyine uyumlu olmayan bireylerin, beklentileri eğitim ve sosyal sınıf düzeyine uyumlu olan bireylere oranla stres kaynaklı hastalıklara yakalanma riskinin daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı çalışmada, bireylerin hayatlarında meydana gelen değişikliklerin de stres kaynaklı hastalıklara sebep olduğundan bahsetmektedir.

Yapılan bir başka çalışmaya (Holmes ve Rahe, 1967) göre de, bireyin hayat değişikliği yaratan olaya alışması uyum olarak tanımlanmaktadır. Aynı alışma, her olayın neden olduğu stresin şiddetinin değişikliğe uyum yapma güçlüğü ile orantılı olduğunu dile getirmektedir. Beraberinde bu çalışmaya göre, bireyin küçük ya da büyük bir uyum sağlaması gerektiren hayat olayları, hayatındaki değişiklikler bireyde strese neden olmaktadır.

Engelli ocuk anneleri ile yapılan anksiyete ve stres üzerine bir araştırmaya göre (Bahar, Bahar, Savaş ve Parlar, 2009); engelli ocuk annelerin anksiyete ve depresyon düzeyi, engelli çocuğu olmayan annelerden daha yüksektir.

Zihinsel ya da bedensel engelli çocuk anneleri ile yapılan benzer bir başka çalışma (Uğuz, Toros, İnanç ve Çolakkadıoğlu, 2004); bulguları destekleyerek, engelli çocuk annelerinin anksiyete düzeyinin engelli çocuğu olmayan annelerden daha yüksek çıktığını belirtmektedir. İşitme engelli çocukların ebeveynlerinin stres ve anksiyete düzeyi ile ilgili yapılan bir çalışma da (Doğan, 2010); ebeveynlerin stres ve anksiyete yaşama bakımından risk altında olduklarını belirtmektedir.

1.8. Araştırmanın Amacı

İşverenler, işe alacakları bireylerin hem sahip olduğu tecrübeye önem vermekte hem de aralarından çalışma şartlarına en az eğitimle uyum gösterecek olanlarını tercih etmektedir. Tecrübe eksikliği ya da uzun süreli işsizlik ise, engelliler için büyük bir sorun olmaktadır (Barnes, 1994).

Günümüzde de, işverenler kanun zoruyla işe aldıkları engelli bireyleri kapasitelerinin altında görmektedir. Bu nedenle de, engelli bireyin yaptıkları işler genellikle yetenekleri ve becerilerinin altına olmaktadır. İş hayatında ortaya çıkan bu gibi durumlar nedeniyle, engelli birey istenmediğini düşünmekte ve mutsuz olmaktadır (Baybora, 2006).

Yapılan bir çalışmaya (Spector, 1998) göre; iş hayatındaki koşullardan kaynaklanan durumlar bireyin stres ve anksiyete düzeyine, bireyin sahip olduğu denetim odağı da algılanan stres düzeyine etki etmektedir.

Engellilerin istihdamı ile ilgili yapılan bir yüksek lisans tezi (Eren, 2010), Türkiye'deki engelli bireylerin istihdam edilme oranının düşük olduğunu ve bunun da bireyin beklentisini karşılamadığını belirtmektedir. Aynı çalışma, özellikle engelli bireyin iş hayatıyla ilgili çalışmaların yetersiz olduğundan bahsetmektedir.

Bütün bunlar çerçevesinde bu araştırmanın amacı da, çalışan engellilerin sahip oldukları denetim odağıyla iş hayatında yaşadıkları stres ve anksiyete ile başa çıkma arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Yapılan akademik çalışma, engelli bireyin iş hayatına odaklanmakta ve elde edilen sonuçların teoriye katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.8.1. Araştırmanın Hipotezi

- İçten denetimli engelli çalışanların iş hayatında karşılaştıkları stres ve anksiyete ile başa çıkma seviyelerinin daha yüksek olması beklenmektedir.

1.8.2. Diğer Araştırma Soruları

Sosyo-demografik özelliklerle bağlantılı sorular:

- Çalışan engelli bireylerin sahip oldukları denetim odağı, engel türlerine ve engel oluşma nedenine göre farklılık göstermekte midir?

- Çalışan engelli bireylerin sahip oldukları denetim odağı, eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?

- Çalışan engelli bireylerin sahip oldukları denetim odağı; yaşa ve cinsiyet durumuna göre farklılık göstermekte midir?

- Çalışan engelli bireylerin iş hayatındaki stres ve anksiyete düzeyi, engel türüne ve engel oluşma nedenine göre farklılık göstermekte midir?
- Çalışan engelli bireylerin iş hayatındaki stres ve anksiyete düzeyi, eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- Çalışan engelli bireylerin iş hayatındaki stres ve anksiyete düzeyi, yaşa ve cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?

1.9. Araştırmanın Önemi

İş hayatı, kişiye ekonomik bir gelir getirdiği gibi, aynı zamanda kişinin kendisini üretken hissetmesini de sağlamaktadır. Beraberinde, çalışan birey sorumluluk almayı da öğrenmektedir. Fakat engelli bireyler hem istihdam sürecinde hem de iş hayatında zorluklarla karşılaşmaktadır (Baybora, 2006).

Engelli birey, iş hayatı ve iş kanunları üzerine yapılan bir araştırma (Thornton ve Lunt, 1995) doğrultusunda, devletler istihdam sektöründe engelli bireyler için yeni olanaklar yaratmada başarısızlık olmaktadır. Türkiye’de işverenlerin engelli çalışanlara yönelik tutumlarını incelemek üzere yapılan bir araştırmaya (Akardere, 2005) göre ise; engel türü, işverenlerin tutumların değişmesinde büyük rol oynamaktadır.

Türkiye’de engellilerle ilgili yapılan diğer araştırma konularına örnek olarak ise, engelli istihdamı (Kayacı, 2007), engelli bireyler için işyeri düzenlenmesi (Kutlu, 2007), engellilerin iş yerinde çalıştırılması (Eren, 2010), engellilerin iş tatmini (Baran, 2009; Tokatoğlu, Aydın, Polat, Burmaoğlu, 2010) verilebilir.

Baran'ın (2009) belirlemesine göre de, sosyal hayatımızın bir parçası olan engellileri, çalışma hayatımızın da bir parçası haline getirmemiz gerekmektedir.

Çalışan engellilerin iş hayatında karşılaştığı sorunlar ile ilgili yapılan bir araştırmaya göre (Yılmaz, 2004), engellilerin fiilen yaptıkları işler arasında santral operatörü, hizmetli, evrak takibi, muhasebe, bilgisayar operatörü, büro işleri, temizlik, montaj, depo sorumlusu, paketleme, bulaşıkçı, makineci, dokumacı, katlamacı, güvenlik, yönetici, park ve bahçe işleri, daktilo, danışma görevlisi, fotokopi, puantör, halkla ilişkiler gibi işler sayılabilmektedir.

İstanbul Barosu Engelli Hakları Komisyonu Başkanı Polat'ın (2010) belirlemelerine göre ise, işverenler yalnızca yasal zorunluluklar sebebiyle işe aldıkları engelli bireylerin yetenekleri ve becerilerine uygun işi vermemektedir. Polat (2010) belirlemelerine devam ederek; gerek devlet gerekse özel sektörde çalışan engellinin, mevcut statüsünü korumaya yönelik bir yaklaşım izleyerek, işyerindeki olumsuz durumlara (yeteneğine uygun işte çalıştırmama, vasıfsız çalıştırma gibi) karşı koymamakta olduğunu söylemektedir.

Yapılan başka çalışmalara göre (Findley ve Cooper, 1988; Spector, 1982/1998; Bernardi, 2001), iş stresi düzeyinin bireyin içten ya da dıştan denetim odağına sahip olmasıyla ilişkili olduğu bulunmuştur.

Tüm bu belirlemelerde, engelli birey ve iş hayatı ilişkisinin önemi görülebilir. Bu araştırmada da, engelli bireylerin sahip oldukları denetim odağıyla iş hayatında yaşadıkları stres ve anksiyete düzeyleri arasındaki ilişki ele alınmıştır. Araştırmanın literatüre ve işveren-engelli birey ilişkisine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem

Çalışan engellilerin sahip oldukları denetim odağı ile iş hayatında yaşadıkları stres ve anksiyete arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için yapılan bu araştırma kapsamında; kamuda çalışan ve yaşları 19-60 arasında değişen engelli bireyler araştırmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır. Beraberinde örneklem; İstanbul bölgesinde yaşayan ve en az 6 aydır çalışan engelli bireyleri kapsamaktadır. Örneklem; İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı çeşitli ilçe belediyelerinde, Milli Eğitim'e bağlı çeşitli kurumlarda ve devlet hastanesi, devlet bankası, postane ve benzeri kamu kurumlarında çalışan engellilerden oluşmaktadır.

Araştırma, örnekleme oluşturan engelli çalışanların veri toplama araçları kapsamındaki ölçeklere verdikleri yanıtlar ile sınırlıdır. Ölçekler toplam 70 engelli çalışana uygulanmıştır. Araştırma evreninin gönüllülük esasına dayalı olması, araştırma ekibinin olmayışı ve maddi yetersizlikler sebebiyle ulaşılabilen çalışan engelli birey sayısı 70 olmuştur.

Araştırma örnekleme zihinsel engelli grubu ve diğer engelli grubu, bilişsel açıdan yetersizlik ve en az 6 aydır düzenli bir işte çalışmama durumları nedeniyle dışarıda bırakmıştır.

Bu bakımdan, örneklem ortopedik engelli grup, görme engelli grup, işitme engelli gruptan oluşmaktadır. Aynı zamanda eğitim düzeyi ortaokul olan engelli çalışanlar da, en az 6 aydır düzenli olarak bir işte çalışmama durumları nedeniyle örneklem dışında bırakılmıştır.

Araştırma, kartopu örnekleme tekniğidir. Araştırma grubu; amaca yönelik olarak, ulaşılabilen engelli çalışanlardan oluşmaktadır. Beraberinde araştırma grubu, istatistiksel açıdan yeterli sayıyı sağlamaktadır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak (araştırmacı tarafından hazırlanan) Kişisel Bilgi Formu, Algılanan İş Stresi Anketi, Kendini Değerlendirme Anketi ve Rotter Denetim Odağı Ölçeği kullanılmıştır (Bakınız Ek 1, 2, 3, 4).

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu:

Kişisel bilgi formu literatür taramasından sonra araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Kişisel bilgi formunda; bireyin engellilik durumu, mesleği ve meslek eğitimi, gündelik hayatta ve iş hayatında karşılaştığı problemler üzerine odaklanan açık uçlu 20 sorudan oluşmaktadır. Kişisel bilgi formunda; engel türü ve derecesi, engelin nasıl oluştuğu ve ailede başka engelli birey olup olmadığına dair açık uçlu 2 soru bulunmaktadır.

Meslek ve meslekle ilgili bir eğitim alınıp alınmadığı, varsa daha önceki ve şu anki çalışma koşulları, çalışma şekli, çalışma saati ve işe ulaşım ile ilgili toplam açık uçlu 8 soru bulunmaktadır. Bu soruların dışında stres, anksiyete düzeyini ve denetim odağını etkileyebileceği düşünülen; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni hal, gelir durumunu nasıl değerlendirdiği, zaman baskısının katılımcıyı zor durumda bırakıp bırakmadığı, çocuğu olma durumu ve sosyal destek alıp almadığı ile ilgili durumlarını belirlemeye yönelik de açık uçlu 10 sorudan oluşmaktadır.

2.2.2. Algılanan İş Stresi Anketi:

Algılanan İş Stresi Ölçeği, Cohen ve Williamsom (1998) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe'ye adaptasyonu ise Baltaş (1998) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpa değeri 0.84 olarak bulunmuştur. Ölçek, insan sağlığını tehdit eden stresin düzeyini saptamak için oluşturulmuştur. Toplam 15 soru olan 5'li likert tipindeki ölçeğin puan değerlendirmesi, toplam puanın 15'e bölünmesi ile elde edilmektedir (Baltaş ve Baltaş, 1984).

Her madde için hiçbir zaman seçeneğinden çok sık seçeneğine kadar sıralanan beşli derecelemeden birinin kişiler tarafından seçilmesi beklenir. Seçenekler ham puan ağırlıklarına göre değerlendirilerek kişiye ait stres düzeyi saptanır. (A=3.5-4.0; B=1.0-1.3; C=1.4-1.9; D=2.0-2.5; E=2.6-3.1; F=3.2-3.4). A, B, E ve F verimliliği etkileyebilecek ve sağlığı tehdit edebilecek stres düzeylerini; C ve D ise uyaran etkisi yaratıp başarıyı artıran stres düzeyleri olarak değerlendirilmektedir Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği için 1 ve 2 puanları birlikte alınmıştır (Baltaş ve Baltaş, 2008).

2.2.3. Spielberger Durumluluk - Süreklilik Anksiyete Ölçeği:

Spielberger Durumluluk -Süreklilik Anksiyete Ölçeği (State-Trait Anxiety Inventory-STAI Ölçeği), Spielberger tarafından (1964) geliştirilmiştir. Ölçek, durumluk kaygı düzeyini ölçen STAI-1 ve sürekli kaygı düzeyini ölçen STAI-2 olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Türkçe'ye uyarlanması ve geçerlilik, güvenilirlik çalışması (1974) Öner ve Le Compte tarafından yapılmıştır. Testlerde, her iki ölçekte de doğrudan ve tersine dönmüş ifadeler vardır. Doğrudan ifadeler için elde edilen toplam puandan, tersine dönmüş ifadeler için ise elde edilen toplam puan çıkarılıp, sabit değerler eklenerek durumluk ve süreklilik anksiyete puanları elde edilir. Puanın yüksek olması anksiyete düzeyinin yüksekliğini gösterir. Anksiyete puanlarının hesaplanmasından sonra bu puanlarla öteki değişkenlerin ilişkisi ortalamalar üzerinden değerlendirmektedir (Ocaktan, Keklik ve Çöl, 2002).

2.2.4. Rotter Denetim Odağı Algısı Ölçeği:

Rotter Denetim Odağı Algısı Ölçeği, Phares, James ve Rotter (1954) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe adaptasyonu, Dağ (1991) tarafından psikoloji bölümü öğrencilerinden oluşan 99 kişilik bir grup üzerinde yapılmıştır. Ölçek toplam 29 maddeden oluşmaktadır. Her madde, mecburi seçmeli cevaplama türünde a ve b olarak seçenekten oluşmaktadır. Ayrıca altı madde ölçeğin amacını gizlemek için dolgu olarak yerleştirilmiştir. (Çetin, Çağlayan ve Erkmen, 2008).

Ölçeğin niteliği, bireylerin genellenmiş kontrol beklentilerinin dışsallık ve içsellik boyutu üzerindeki konumunu, pekiştiricilerin bireyin kendisinde veya çevresel faktörlerin kontrolünde olduğuna dair sahip olduğu genel beklentilerini ölçmek olmaktadır.

Beraberinde, ölçekteki maddelerin bazılarının a seçenekleri 1 puan, bazılarının b seçenekleri 1 puan almaktadır. Ayrıca 23 maddenin dışsallık yönündeki seçenekleri 2a, 3b, 4b, 5b, 6a, 7a, 9a, 10b, 11b, 12b, 13b, 15b, 16a, 17a, 18a, 20a, 21a, 22b, 23a, 25a, 26b, 28b, 29a seçenekleri olmakta ve bu yönde verilen cevaplar 1'er puan almaktadır. İçsellik yönündeki diğer seçeneklere ise puan verilmez. Böylelikle ölçek puanları 0 ile 23 arasında değişmekte ve yükselen puan dıştan denetim odağının artmasına işaret etmektedir. On bir ve üzerindeki puanlar iç kontrol odağını işaret ederken, 10 ve altındaki puanlar ise dış kontrol odağını işaret etmektedir (Dağ, 1991).

Rotter (1954), iç ve dış kontrol odağı öçeği puanları ile görüşmelerde elde ettiği denetim odağı derecelendirme ortalama puanları arasında 0.69'luk bir korelasyon katsayısı bulmuştur. Bu, aracın ölçtüğü boyutun, kabul edilebilir düzeyde olduğunu ve geçerli bir şekilde ölçülebileceğine işaret etmektedir (aktaran Keleş, 2000).

2.3. İşlem

Araştırma boyunca, merkezi veya şubeleri ile İstanbul'da faaliyet gösteren 20 engelli derneği, kurumu ve kuruluşu ile görüşülmüştür. Bu yapılanmalar bünyesinde, çalışan engelli üyesi olan 10 dernek, kurum ve kuruluş olduğu belirlenmiştir. İlk yöntem olarak; bu yapılanmalar aracılığıyla bünyesinde engelli personeli olan özel kurumlara telefon, elektronik posta ya da yüz yüze yöntemiyle ulaşılmaya çalışılmıştır. Fakat araştırmayı yapmak için olumlu yanıt alınamamıştır. İkinci yöntem olarak; bünyesinde çalışan engelli üyesi olan 10 dernek, kurum ve kuruluş aracılığıyla kamuda çalışan engellilere ulaşmayı denemiştir.

Fakat yalnızca bu yapılanmalar aracılığıyla ulaşılan denekler, araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği açısından istatistiksel bir analiz yapmak için yeterli görülmemiştir. Bu nedenle, araştırmacı denek sayısını arttırmak için deneklere kendi yöntemleriyle ulaşmayı denemiştir. Bu yöntemler; araştırmaya katılan gönüllerin çevresindeki diğer çalışan engellilerle görüşme, çeşitli kamu kuruluşlarındaki yetkililerle yüz yüze görüşerek araştırmanın onayını alma ve deneklerle internet üzerinden irtibata geçme şeklindedir.

Anketler ve ölçekler, araştırmaya katılanlardan bazıları ile yüz yüze görüşülerek bazıları ile de elektronik posta aracılığıyla doldurulmuştur. Bu bakımdan; ortopedik engelli grubun bazıları ile görüşülmüş bazıları ile elektronik posta aracılığıyla iletişim kurulmuştur. İşitme engelli grubun hepsi ile elektronik posta yoluyla iletişim kurulmuştur. Görme engelli grubun hepsi ile görüşülmüş ve anketler, ölçekler bireylere araştırmacı tarafından bire bir okunarak doldurulmuştur.

2.4. Verilerin İstatistiksel Analizi

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 17.0 programı kullanılmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Sayı, Yüzde, Ortalama, Standart sapma) kullanılmıştır. Hipotez testleri olarak Non-Parametrik testlerden Kruskal Wallis H-Testi, Mann Whitney U testi ve korelasyon analizleri yapılmıştır.

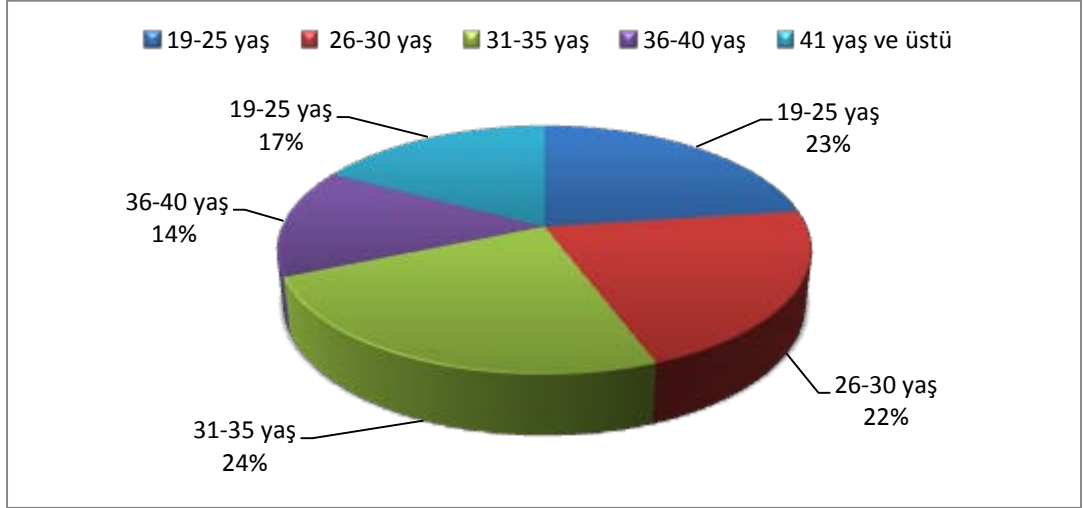
2.5. Örneklem Grubunun Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan denekler 19-60 yaş aralığındadır (Bakınız Tablo: 2.1.).

Tablo 2.1. Örneklem Grubunun Yaşlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
19-25 yaş	16	22,9
26-30 yaş	15	21,4
31-35 yaş	17	24,3
36-40 yaş	10	14,3
41 yaş ve üstü	12	17,1
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun yaşlarına göre dağılımı Tablo 2.1’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 16’sı (% 22,9) 19-25 yaş, 15’i (% 21,4) 26-30 yaş, 17’si (% 24,3) 31-35 yaş, 10’u (% 14,3) 36-40 yaş, 12’si (% 17,1) 41 ve üstü yaş aralığındadır.

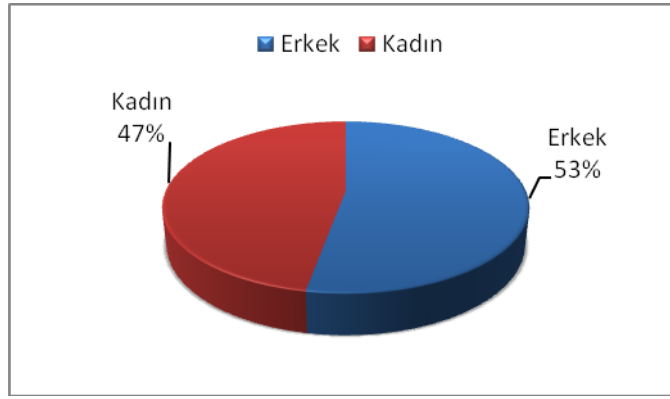

Şekil 2.1. Örneklem Grubunun Yaşlarına Göre Dağılımı

Tablo 2.3. Örneklem Grubunun Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Erkek	37	52,9
Kadın	33	47,1
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 2.2’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 37’si (% 52,9) erkek, 33’ü (% 47,1) kadındır.

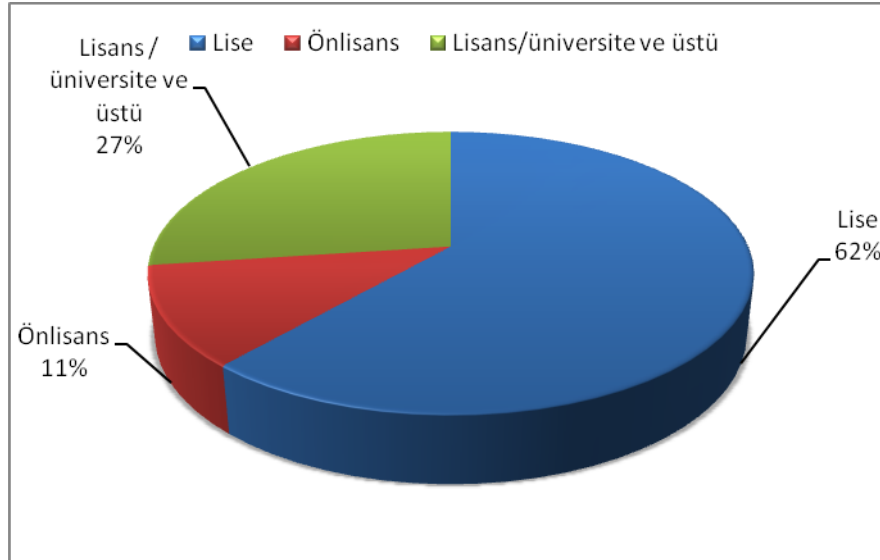

Şekil 2.2. Örneklem Grubunun Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Tablo 2.3. Örneklem Grubunun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Lise	43	61,4
Önlisans	8	11,4
Lisans/üniversite ve üstü	19	27,1
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun eğitim durumlarına göre dağılımı Tablo 2.3’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 43’ü (% 61,4) lise, 8’i (% 11,4) önlisans, 19’u (% 27,1) lisans/üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahiptir.

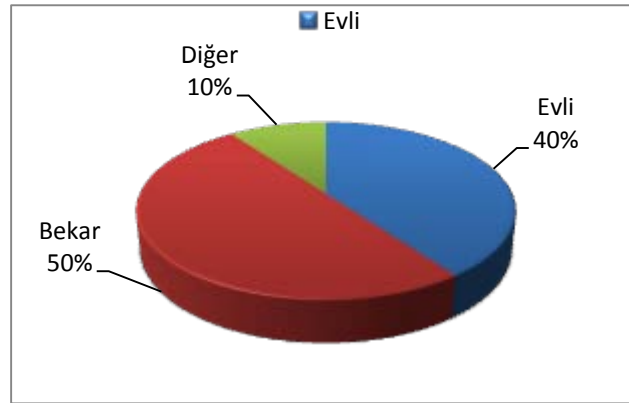

Şekil 2.3. Örneklem Grubunun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 2.4. Örneklem Grubunun Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Evli	28	40,0
Bekar	35	50,0
Diğer	7	10,0
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun medeni durumlarına göre dağılımı Tablo 2.4’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 28’i (% 40,0) evli, 35’i (% 50,0) bekar, 7’si (% 10,0) boşanmıştır.

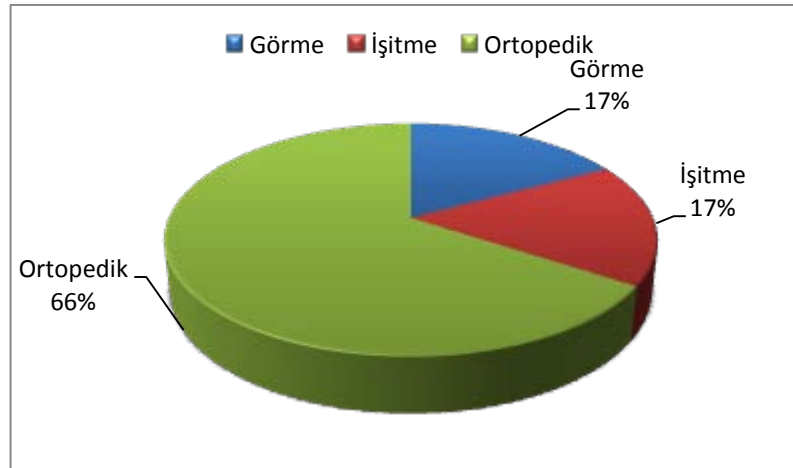

Şekil 2.4. Örneklem Grubunun Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 2. 5.Örneklem Grubunun Engel Türlerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Görme	12	17,1
İşitme	12	17,1
Ortopedik	46	65,7
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun engel türlerine göre dağılımı Tablo 2.5’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 12'sinde (% 17,1) görme, 12'sinde (% 17,1) işitme, 46'sında (% 65,7) ortopedik engel türü bulunmaktadır.

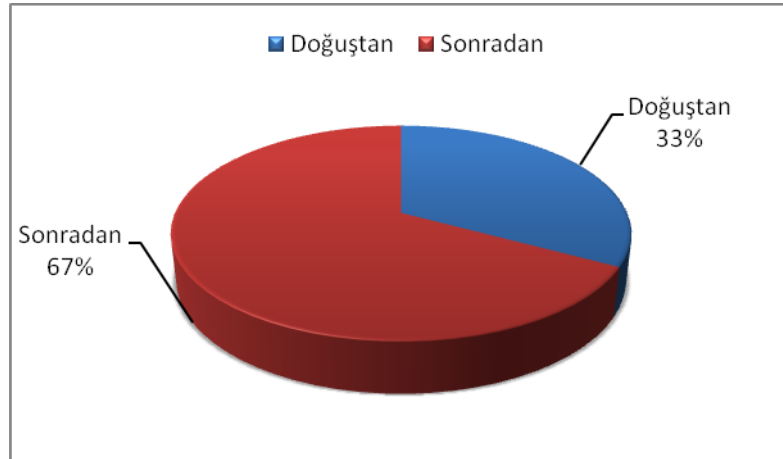

Şekil 2. 4. Örneklem Grubunun Engel Türlerine Göre Dağılımı

Tablo 2.5. Örneklem Grubunun Engellerinin Oluşma Nedenlerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Doğuştan	23	32,9
Sonradan	47	67,1
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun engellerinin oluşma nedenlerine göre dağılımı Tablo 2.6'da incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 23'ünün (% 32,9) engelinin doğuştan, 47'si (% 67,1) engelinin sonradan olduğu görülmektedir.

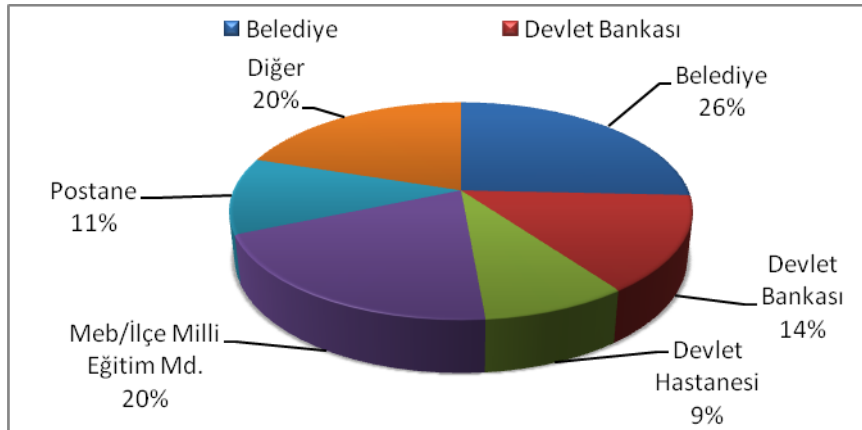

Şekil 2.6. Örneklem Grubunun Engellerinin Oluşma Nedenlerine Göre Dağılımı

Tablo 2.7. Örneklem Grubunun Çalıştığı Yerlere Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Belediye	18	25,7
Devlet bankası	10	14,3
Devlet hastanesi	6	8,6
Meb/İlçe Milli Eğitim Md.	14	20,0
Postane	8	11,4
Diğer	14	20,0
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun çalıştığı yerlere göre dağılımı Tablo 2.7’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 18'inin (% 25,7) belediye, 10'unun (% 14,3) devlet bankası, 6'sının (% 8,6) devlet hastanesi, 14'ünün (% 20,0) MEB/ilçe milli eğitim müdürlüğü, 8'inin (% 11,4) postane, 14'ünün (% 20,0) başka iş yerlerinde çalıştığı görülmektedir.

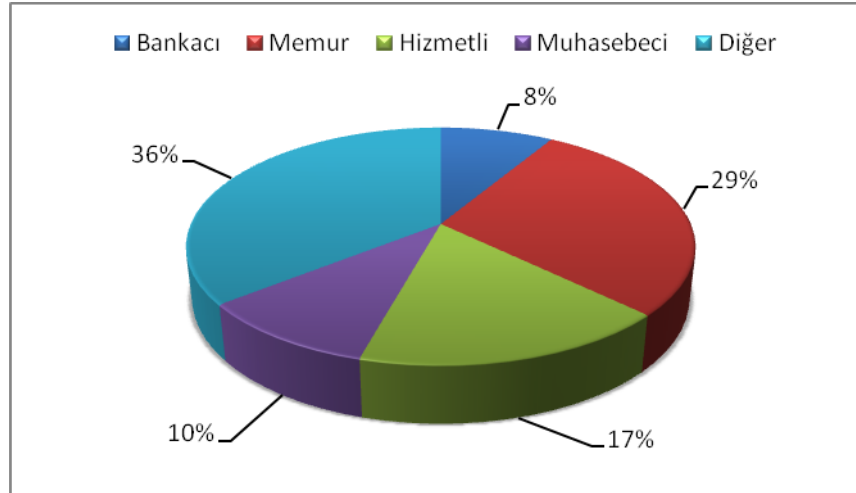

Şekil 2.7. Örneklem Grubunun Çalıştığı Yerlere Göre Dağılımı

Tablo 2.6. Örneklem Grubunun Çalıştığı İşteki Pozisyonlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Bankacı	6	8,6
Hizmetli	12	17,1
Memur	20	28,6
Muhasebeci	7	10,0
Diğer	25	35,7
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun çalıştığı işteki pozisyonlarına göre dağılımı Tablo 2.8’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 6’sı (% 8,6) bankacı, 12’si (% 17,1) hizmetli, 20’si (% 28,6) memur, 7’si (% 10,0) muhasebeci, 25’i (% 35,7) diğer pozisyonlarda çalıştığı görülmektedir.

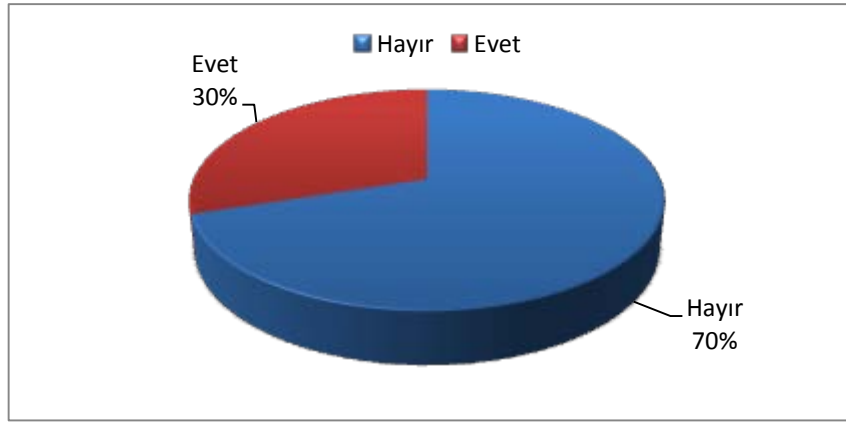

Şekil 2.7. Örneklem Grubunun Çalıştığı İşteki Pozisyonlarına Göre Dağılımı

Tablo 2.9. Örneklem Grubunun Meslekleri ile İlgili Herhangi Bir Eğitim Alıp Almama Durumlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Hayır	49	70,0
Evet	21	30,0
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun meslekleri ile ilgili herhangi bir eğitim alıp almama durumlarına göre dağılımı Tablo 2.9'da incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 49'unun (% 70,0) okul dışında meslekleri ile ilgili herhangi bir eğitim almadığı, 21'inin (% 30,0) okul dışında meslekleri ile ilgili herhangi bir eğitim aldığı görülmektedir.

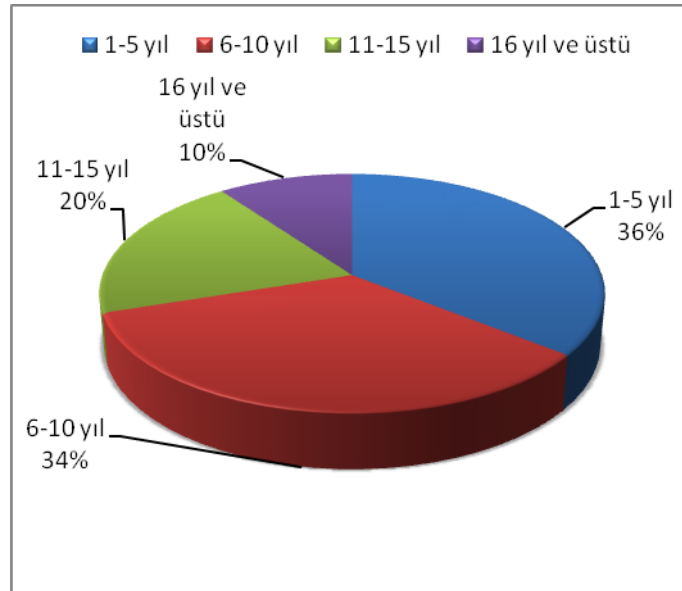

Şekil 2.9. Örneklem Grubunun Meslekleri ile İlgili Herhangi Bir Eğitim Alıp Almama Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 2.10. Örneklem Grubunun Toplam Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
1-5 yıl	25	35,7
6-10 yıl	24	34,3
11-15 yıl	14	20,0
16 yıl ve üstü	7	10,0
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun toplam çalışma sürelerine göre dağılımı Tablo 2.10'da incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 25'inin (% 35,7) 1-5 yıl, 24'ünün (% 34,3) 6-10 yıl, 14'ünün (% 20,0) 11-15 yıl, 7'sinin (% 10,0) 16 yıl ve daha fazla süre toplam çalışma süresi bulunmaktadır.

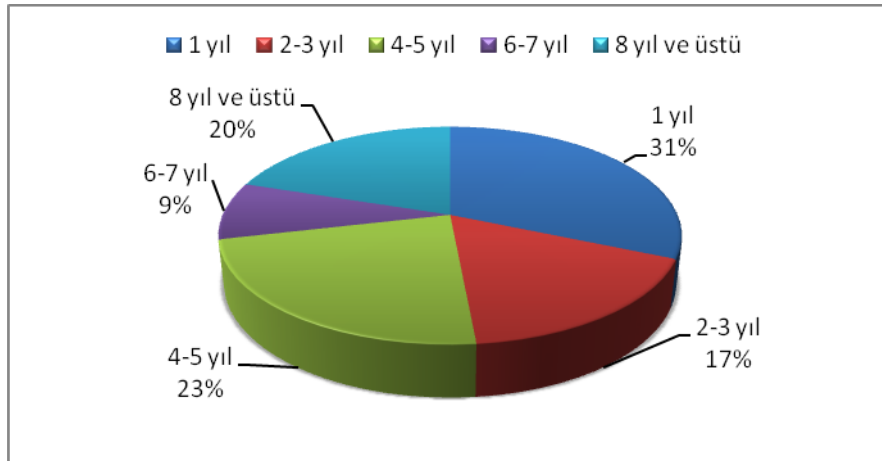

Şekil 2.10. Örneklem Grubunun Toplam Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı

Tablo 2.8. Örneklem Grubunun Şu Anki İşindeki Çalışma Süresine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
1 yıl	22	31,4
2-3 yıl	12	17,1
4-5 yıl	16	22,9
6-7 yıl	6	8,6
8 yıl ve üstü	14	20,0
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun şu anki işindeki çalışma süresine göre dağılımı Tablo 2.11’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 22’sinin (% 31,4) 1 yıl, 12’sinin (% 17,1) 2-3 yıl, 16’sının (% 22,9) 4-5 yıl, 6’sının (% 8,6) 6-7 yıl, 14’ünün (% 20,0) 8 yıl ve daha fazla süre şu anki işinde çalıştığı görülmektedir.

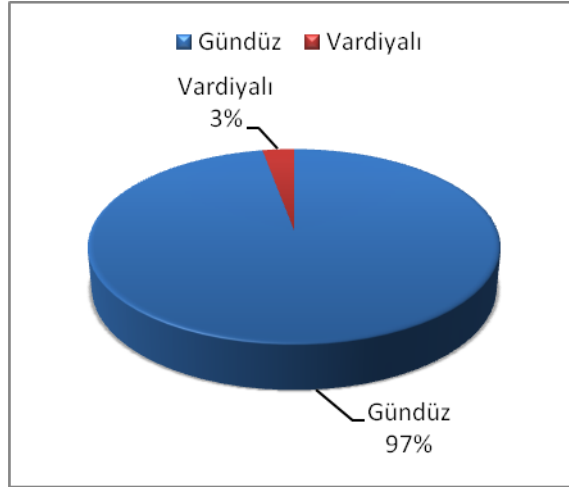

Şekil 2.9. Örneklem Grubunun Şu Anki İşindeki Çalışma Süresine Göre Dağılımı

Tablo 2.10. Örneklem Grubunun İşteki Çalışma Şekillerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Gündüz	68	97,1
Vardiyalı	2	2,9
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun işteki çalışma şekillerine göre dağılımı Tablo 2.12’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 68’inin (% 97,1) gündüz, 2’sinin (% 2,9) vardiyalı çalıştığı görülmektedir.

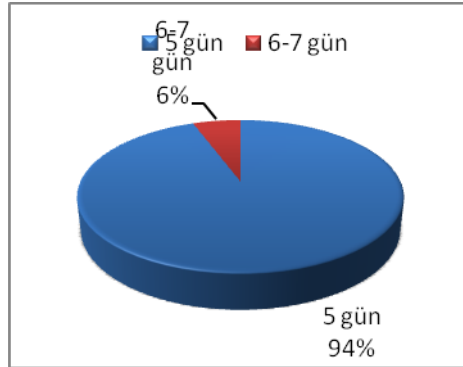

Şekil 2.11. Örneklem Grubunun İşteki Çalışma Şekillerine Göre Dağılımı

Tablo 2.12. Örneklem Grubunun Haftada Çalıştığı Gün Sayılarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
5 gün	66	94,3
6-7 gün	4	5,7
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun haftada çalıştığı gün sayılarına göre dağılımı Tablo 2.13’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 66’sının (% 94,3) haftada 5 gün, 4’ünün (% 5,7) haftada 6-7 arası gün çalıştığı görülmektedir.

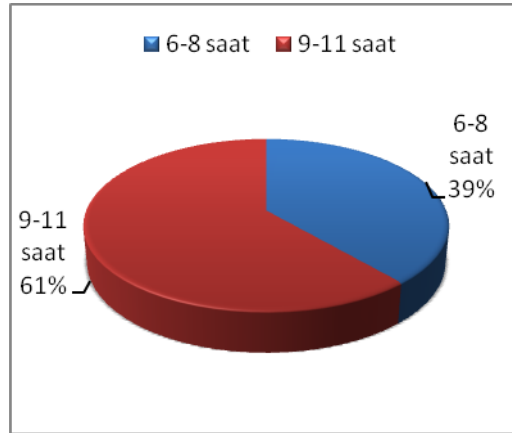

Şekil 2.13. Örneklem Grubunun Haftada Çalıştığı Gün Sayılarına Göre Dağılımı

Tablo 2.13. Örneklem Grubunun Günlük Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
6-8 saat	27	38,6
9-11 saat	43	61,4
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun günlük çalışma sürelerine göre dağılımı Tablo 2.14'de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 27'sinin (% 38,6) günlük 6-8 saat, 43'ünün (% 61,4) günlük 9-11 saat çalıştığı görülmektedir.

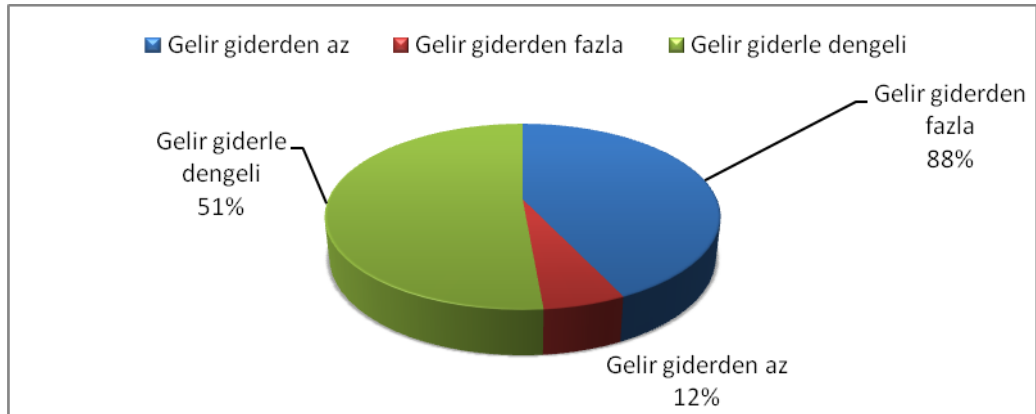

Şekil 2.14. Örneklem Grubunun Günlük Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı

Tablo 2.14. Örneklem Grubunun Gelir Durumlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Gelir giderden az	30	42,9
Gelir giderden fazla	4	5,7
Gelir giderle dengeli	36	51,4
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun gelir durumlarına göre dağılımı Tablo 2.15’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 30'unun (% 42,9) gelirlerinin giderlerinden az, 4'ünün (% 5,7) gelirlerinin giderlerinden fazla, 36'sının (% 51,4) gelirlerinin giderleriyle dengeli olduğu görülmektedir.

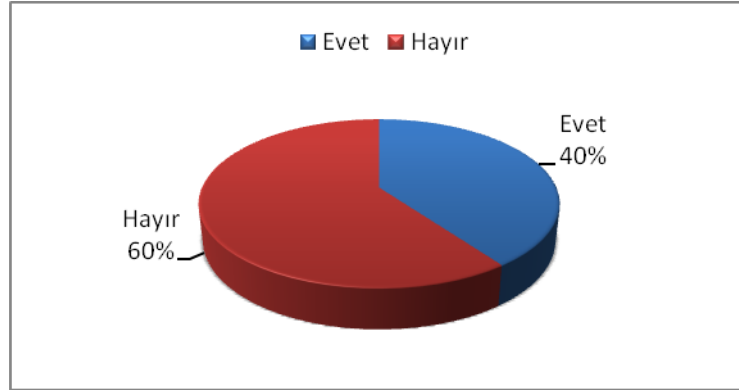

Şekil 2.15. Örneklem Grubunun Gelir Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 2.16. Örneklem Grubunun Zaman Baskısı ve Sınırlamalar Karşısında Zor Durumda Kalıp Kalmama Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Evet	28	40,0
Hayır	42	60,0
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun zaman baskısı ve sınırlamalar karşısında zor durumda kalıp kalmama durumuna göre dağılımı Tablo 2.16'da incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 28'inin (% 40,0) zaman baskısı ve sınırlamalar karşısında zor durumda kaldığı, 42'si (% 60,0) zaman baskısı ve sınırlamalar karşısında zor durumda kalmadığı görülmektedir.

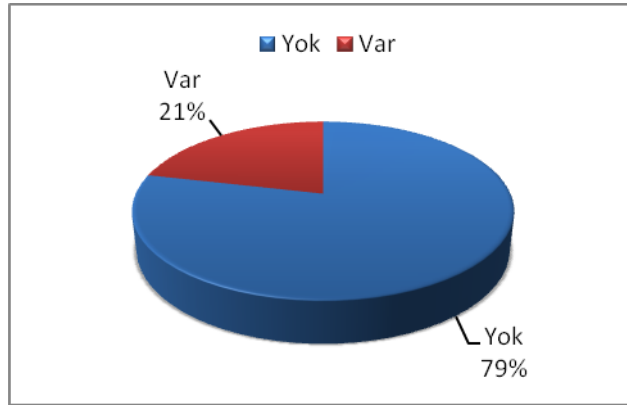

Şekil 2.16. Örneklem Grubunun Zaman Baskısı ve Sınırlamalar Karşısında Zor Durumda Kalıp Kalmama Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 2.17. Örneklem Grubunun Ailesinde Başka Engelli Birey Olup Olma Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Yok	55	78,6
Var	15	21,4
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun ailesinde başka engelli birey olup olma durumuna göre dağılımı Tablo 2.17’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 55’inin (% 78,6) ailesinde başka engelli birey olmadığı, 15’inin (% 21,4) ailesinde başka engelli birey olduğu görülmektedir.

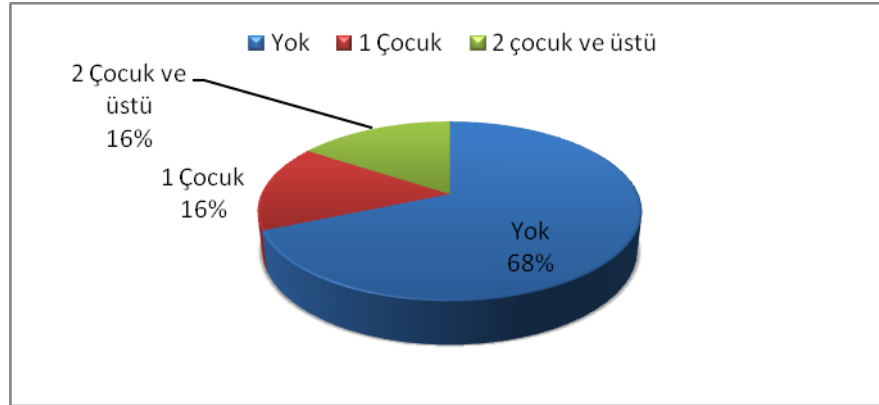

Şekil 2.17. Örneklem Grubunun Ailesinde Başka Engelli Birey Olup Olma Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 2.17. Örneklem Grubunun Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Yok	48	68,6
1 çocuk	11	15,7
2 çocuk ve üstü	11	15,7
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun sahip oldukları çocuk sayısına göre dağılımı Tablo 2.18’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 48’inin (% 68,6) çocuk sahibi olmadığı, 11’inin (% 15,7) 1 çocuk, 11’inin (% 15,7) 2 ve üstü çocuk sahibi olduğu görülmektedir.

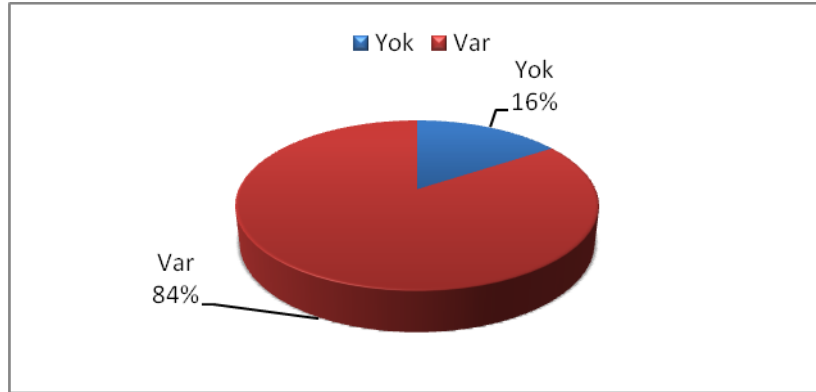

Şekil 2.18. Örneklem Grubunun Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

Tablo 2.19. Örneklem Grubunun Engelleri Nedeniyle Gündelik Hayatlarında Karşılaştığı Zorlukların Olup Olmama Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Yok	11	15,7
Var	59	84,3
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun engelleri nedeniyle gündelik hayatlarında karşılaştığı zorlukların olup olmama durumuna göre dağılımı Tablo 2.19’da incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 11’inin (% 15,7) engelleri nedeniyle gündelik hayatlarında zorluklarla karşılaşmadığı, 59’unun (% 84,3) engelleri nedeniyle gündelik hayatlarında zorluklarla karşılaştığı görülmektedir.

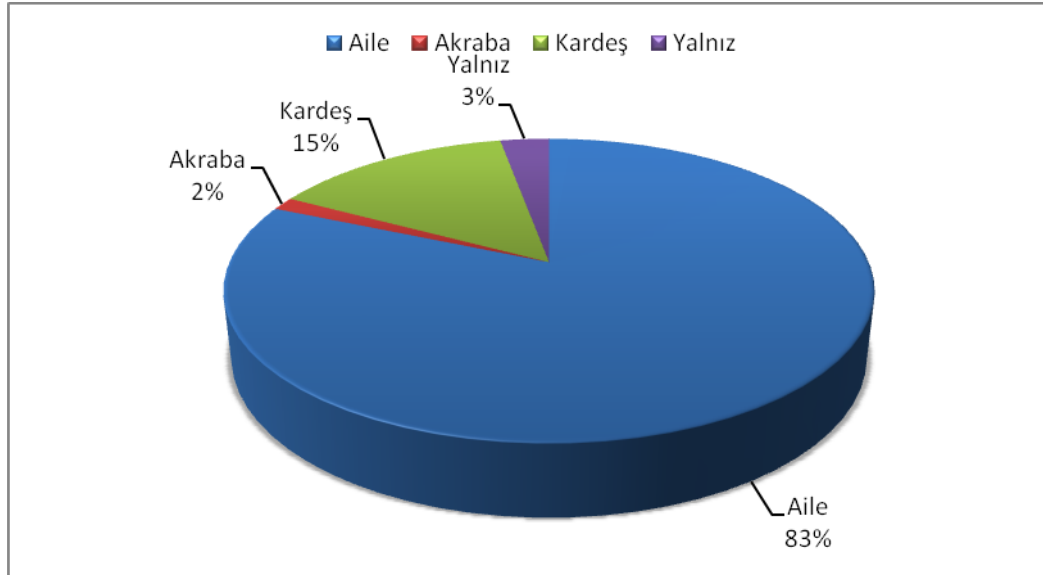

Şekil 2.19. Örneklem Grubunun Engelleri Nedeniyle Gündelik Hayatlarında Karşılaştığı Zorlukların Olup Olmama Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 2.20. Örneklem Grubunun Birlikte Yaşadığı Bireylere Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Aile	57	81,4
Akraba	1	1,4
Kardeş	10	14,3
Yalnız	2	2,9
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun birlikte yaşadığı bireylere göre dağılımı Tablo 2.20’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 57’sinin (% 81,4) ailesiyle, 1’inin (% 1,4) akrabasıyla, 10’unun (% 14,3) kardeşiyle, 2’sinin (% 2,9) yalnız yaşadığı görülmektedir.

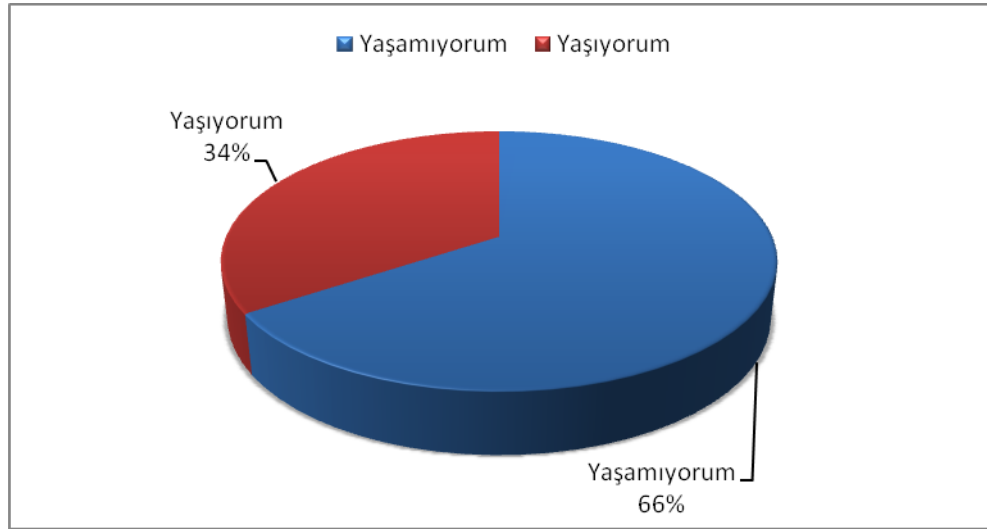

Şekil 2.20. Örneklem Grubunun Birlikte Yaşadığı Bireylere Göre Dağılımı

Tablo 2.19. Örneklem Grubunun İşlerine Ulaşmakta Zorluk Yaşayıp Yaşamama Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Yaşamıyorum	46	65,7
Yaşıyorum	24	34,3
Toplam	70	100,0

Örneklem grubunun işlerine ulaşmakta zorluk yaşayıp yaşamama durumuna göre dağılımı Tablo 2.21’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 46’sının (% 65,7) işine ulaşmakta zorluk yaşamadığı, 24’ünün (% 34,3) işine ulaşmakta zorluk yaşadığı görülmektedir.

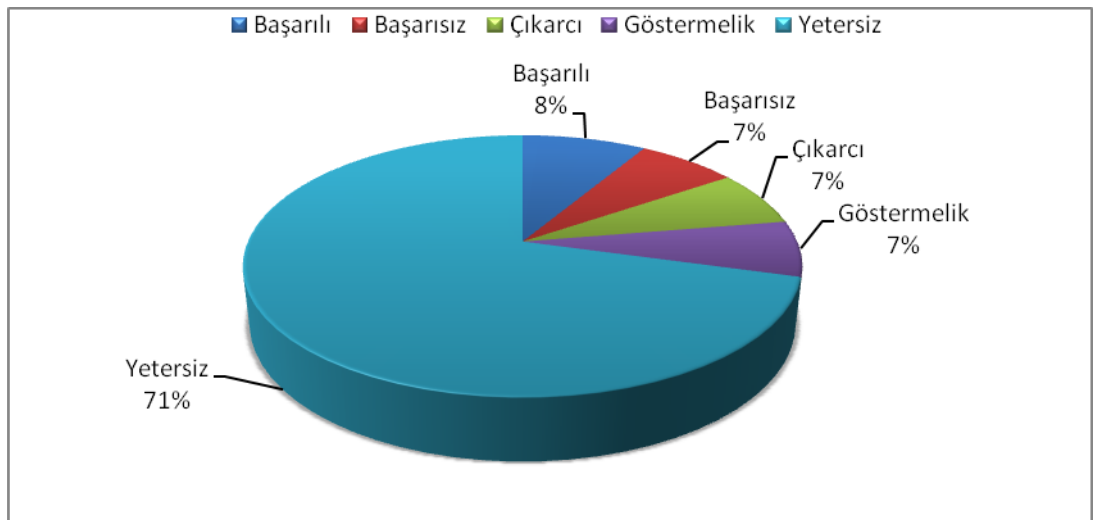

Şekil 2.21. Örneklem Grubunun İşlerine Ulaşmakta Zorluk Yaşayıp Yaşamama Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 2.20. Örneklem Grubunun “Türkiye'deki engelli vakıflarının/derneklerinin çalışmalarını nasıl buluyorsunuz?’ Sorusuna Verdiği Cevaplara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Başarılı	5	8,6
Başarısız	4	6,9
Çıkarıcı	4	6,9
Göstermelik	4	6,9
Yetersiz	41	70,7
Toplam	58	100,0

Örneklem grubunun “Türkiye'deki engelli vakıfların çalışmalarını nasıl buluyorsunuz?’ sorusuna verdiği cevaplara göre dağılımı Tablo 2.22’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 5’inin (% 8,6) başarılı, 4’ünün (% 6,9) başarısız, 4’ünün (% 6,9) çıkarıcı, 4’ünün (% 6,9) göstermelik, 41’inin (% 70,7) yetersiz cevabını verdiği görülmektedir.

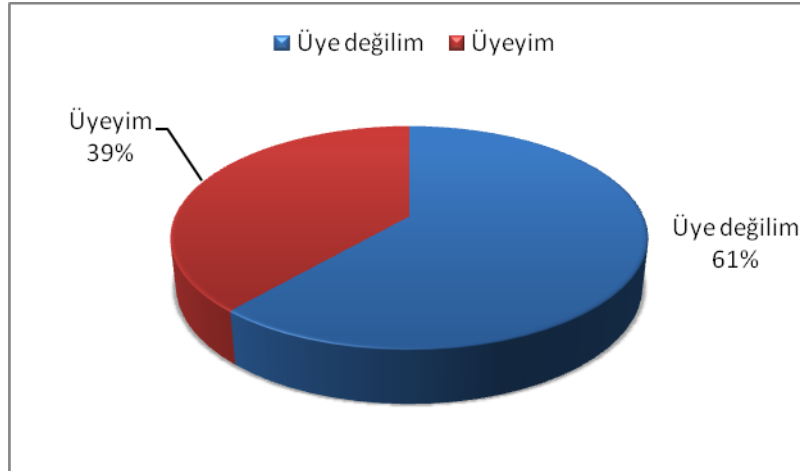

Şekil 2.21. Örneklem Grubunun “Türkiye'deki engelli vakıflarının/derneklerinin çalışmalarını nasıl buluyorsunuz?’ Sorusuna Verdiği Cevaplara Göre Dağılımı

Tablo 2.23. Örneklem Grubunun Bir Engelli Vakıf ya da Kuruluşuna Üye Olup Olmama Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Üye değilim	27	61,4
Üyeyim	17	38,6
Toplam	44	100,0

Örneklem grubunun bir engelli vakıf yada kuruluşuna üye olup olmama durumuna göre dağılımı Tablo 2.23’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışan engellilerin 27’sinin (% 61,4) bir engelli vakıf yada kuruluşuna üye olmadığı, 17’sinin (% 38,6) bir engelli vakıf yada kuruluşuna üye olduğu görülmektedir.

Şekil 2.23. Örneklem Grubunun Bir Engelli Vakıf ya da Kuruluşuna Üye Olup Olmama Durumuna Göre Dağılımı

3.BÖLÜM

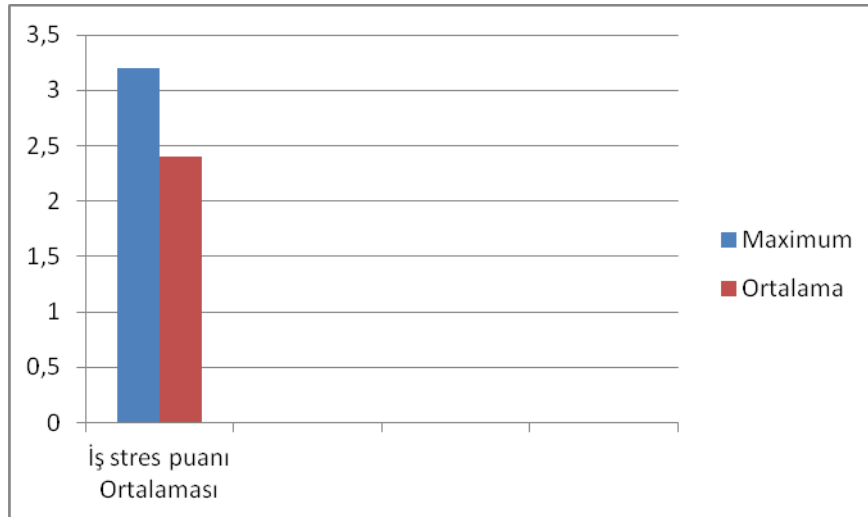
BULGULAR

3.1. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları

Tablo 3.1. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi Puanı Ortalaması

	N	Min.	Max.	Ort.	S.s
İş stres puanı	70	1,133	3,200	1,690	0,424

Tablo 3.1’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan çalışan engellilerin iş hayatında iş stresi puanı ortalaması incelendiğinde \bar{X} =1,690 değeri olduğu ve uyaran etkisi yaratıp başarıyı artıran stres düzeyinde olduğu görülmektedir.

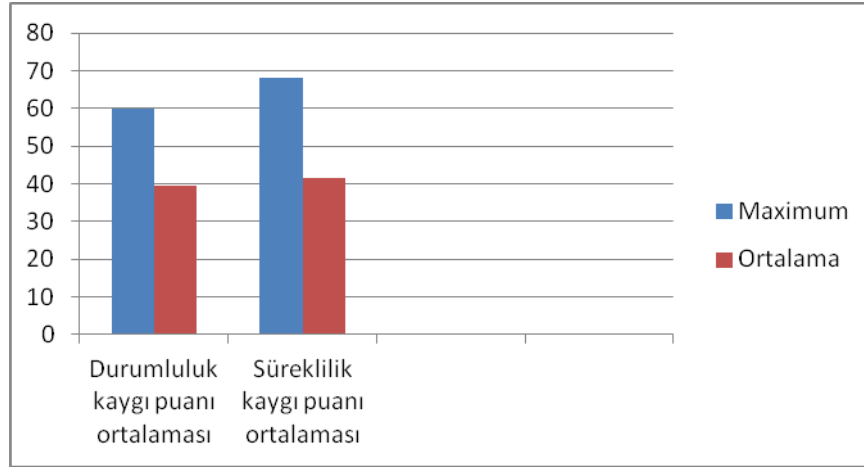

Şekil 3.1. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi Puanı Ortalaması

Tablo 3.2. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatındaki Anksiyete Düzeylerinin Ortalamaları

	N	Min.	Max.	Ort.	S.s
Durumluluk kaygı puanı	70	20,000	60,000	39,471	10,562
Süreklilik kaygı puanı	70	20,000	68,000	41,486	10,099

Tablo 3.2’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan çalışan engellilerin iş hayatındaki anksiyete düzeylerinin ortalamaları incelendiğinde, durumluluk anksiyete düzeyinin (\bar{X} =39,471) ve süreklilik anksiyete düzeyinin (\bar{X} =41,486) ortalamasının orta seviye yükseklikte olduğu görülmektedir.

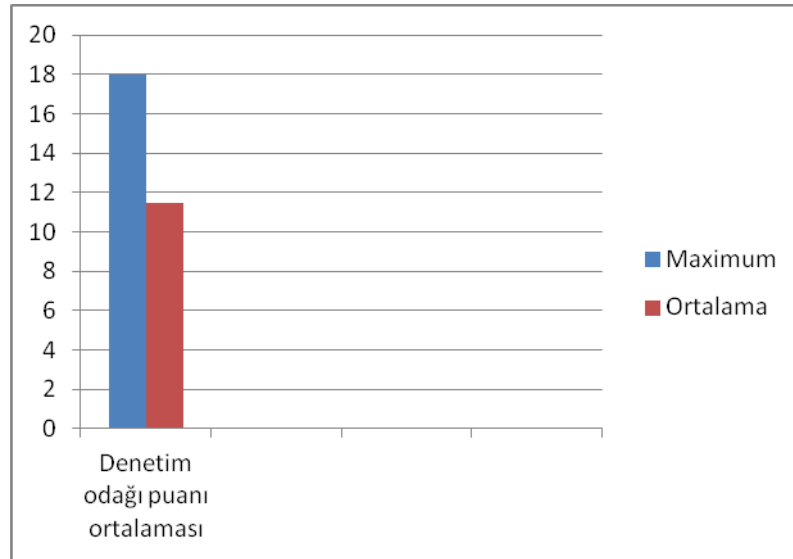

Şekil 3.2. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatındaki Anksiyete Düzeylerinin Ortalamaları

Tablo 3.3. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatındaki Denetim Odağı Puanlarının Ortalaması

	N	Min.	Max.	Ort.	S.s
Denetim odağı puanı	70	3,000	18,000	11,457	3,504

Tablo 3.3’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan çalışan engellilerin iş hayatındaki denetim odağı puanlarının ortalaması incelendiğinde $\bar{X} = 11,457$ olduğu ve bu puanın iç denetim odağını işaret ettiği görülmektedir.

Şekil 3.3. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatındaki Denetim Odağı Puanlarının Ortalaması

**3.2. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi,
Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Demografik
Özelliklere Göre Farklılaşması**

**Tablo 3.4. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi,
Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Yaş Değişkenine Göre
Farklılaşması**

	Grup	N	Ort	Ss	KW	P
İş stres puanı	19-25 yaş	16	1,813	0,483	6,605	0,158
	26-30 yaş	15	1,711	0,551		
	31-35 yaş	17	1,675	0,406		
	36-40 yaş	10	1,453	0,291		
	41 yaş ve üstü	12	1,717	0,195		
Durumluluk anksiyete puanı	19-25 yaş	16	41,375	11,057	3,007	0,557
	26-30 yaş	15	36,067	11,392		
	31-35 yaş	17	40,529	12,104		
	36-40 yaş	10	37,300	9,464		
	41 yaş ve üstü	12	41,500	7,065		
Süreklilik anksiyete puanı	19-25 yaş	16	46,250	11,886	5,402	0,248
	26-30 yaş	15	42,200	10,625		
	31-35 yaş	17	38,059	6,703		
	36-40 yaş	10	38,500	11,158		
	41 yaş ve üstü	12	41,583	8,733		
Denetim odağı puanı	19-25 yaş	16	13,250	2,769	9,739	0,045
	26-30 yaş	15	10,067	3,494		
	31-35 yaş	17	11,588	4,017		
	36-40 yaş	10	9,900	4,012		
	41 yaş ve üstü	12	11,917	2,151		

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin iş stres puanı ortalamalarının yaş değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (KW=6,605; $p=0,158>0,05$).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin durumluluk anksiyete puanı ortalamalarının yaş değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (KW=3,007; $p=0,557>0,05$).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin süreklilik anksiyete puanı ortalamalarının yaş değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (KW=5,402; $p=0,248>0,05$).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin denetim odağı puanı ortalamalarının yaş değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur (KW=9,739; $p=0,045<0,05$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Buna göre; 19-25 yaş aralığındaki çalışan engellilerin denetim odağı puanı, 26-30 yaş aralığındaki çalışan engellilerin denetim odağı puanından yüksektir (Mann Whitney $U=53,000$; $p=0,008<0,05$).

19-25 yaş aralığındaki çalışan engellilerin denetim odağı puanı, 36-40 yaş aralığındaki çalışan engellilerin denetim odağı puanından yüksektir (Mann Whitney U=39,500; p=0,032<0,05). 41 yaş ve üstü olan çalışan engellilerin denetim odağı puanı, 26-30 yaş aralığındaki çalışan engellilerin denetim odağı puanından yüksektir (Mann Whitney U=47,500; p=0,036<0,05).

Tablo 3.5. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Kaygı Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklaşması

	Grup	N	Ort	Ss	MW	P
İş stres puanı	Erkek	37	1,647	0,306	603,000	0,929
	Kadın	33	1,737	0,527		
Durumluluk anksiyete puanı	Erkek	37	38,135	10,237	499,500	0,191
	Kadın	33	40,970	10,876		
Süreklilik anksiyete puanı	Erkek	37	40,027	10,243	467,000	0,091
	Kadın	33	43,121	9,832		
Denetim odağı puanı	Erkek	37	11,297	3,620	592,000	0,827
	Kadın	33	11,636	3,417		

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin iş stres puanı ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (Mann Whitney $U=603,000$; $p=0,929>0,05$).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin durumluluk anksiyete puanı ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (Mann Whitney $U=499,500$; $p=0,191>0,05$).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin süreklilik anksiyete puanı ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (Mann Whitney $U=467,000$; $p=0,091>0,05$).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin denetim odağı puanı ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (Mann Whitney $U=592,000$; $p=0,827>0,05$).

Tablo 3.6. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklaşması

	Grup	N	Ort	Ss	KW	P
İş stres puanı	Lise	43	1,650	0,421	4,640	0,098
	Önlisans	8	1,958	0,403		
	Lisans/üniversite ve üstü	19	1,667	0,419		
Durumluluk anksiyete puanı	Lise	43	40,186	9,934	0,389	0,823
	Önlisans	8	37,875	13,601		
	Lisans/üniversite ve üstü	19	38,526	11,052		
Süreklilik anksiyete puanı	Lise	43	41,860	10,555	1,700	0,427
	Önlisans	8	43,875	8,983		
	Lisans/üniversite ve üstü	19	39,632	9,651		
Denetim odağı puanı	Lise	43	11,186	3,594	6,330	0,042
	Önlisans	8	14,250	3,151		
	Lisans/üniversite ve üstü	19	10,895	3,017		

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin iş stres puanı ortalamalarının eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (KW=4,640; p=0,098>0,05).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin durumluluk anksiyete puanı ortalamalarının eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (KW=0,389; p=0,823>0,05).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin süreklilik anksiyete puanı ortalamalarının eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (KW=1,700; p=0,427>0,05).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin denetim odağı puanı ortalamalarının eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur (KW=6,330; p=0,042<0,05). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Buna göre; eğitim durumu önlisans olan çalışan engellilerin denetim odağı puanı, eğitim durumu lise olan çalışan engellilerin denetim odağı puanından yüksektir (Mann Whitney U=84,500; p=0,023<0,05). Eğitim durumu önlisans olan çalışan engellilerin denetim odağı puanı, eğitim durumu lisans/üniversite ve üstü olan çalışan engellilerin denetim odağı puanından yüksektir (Mann Whitney U=28,500; p=0,011<0,05).

Tablo 3.7. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Medeni Durumu Değişkenine Göre Farklaşması

	Grup	N	Ort	Ss	KW	P
İş stres puanı	Evli	28	1,638	0,302	0,603	0,740
	Bekar	35	1,699	0,486		
	Diğer	7	1,848	0,523		
Durumluluk anksiyete puanı	Evli	28	38,786	11,282	0,655	0,721
	Bekar	35	39,343	10,224		
	Diğer	7	42,857	10,107		
Süreklilik anksiyete puanı	Evli	28	37,750	8,691	8,602	0,014
	Bekar	35	43,086	10,628		
	Diğer	7	48,429	7,525		
Denetim odağı puanı	Evli	28	10,964	3,000	4,652	0,098
	Bekar	35	11,314	3,818		
	Diğer	7	14,143	2,911		

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin iş stres puanı ortalamalarının medeni durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (KW=0,603; p=0,740>0,05).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin durumluluk anksiyete puanı ortalamalarının medeni durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır ($KW=0,655$; $p=0,721>0,05$).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin süreklilik anksiyete puanı ortalamalarının medeni durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($KW=8,602$; $p=0,014<0,05$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Buna göre; medeni durumu diğer olan çalışan engellilerin süreklilik anksiyete puanı, medeni durumu evli olan çalışan engellilerin süreklilik anksiyete puanından yüksektir (Mann Whitney $U=33,000$; $p=0,007<0,05$).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin denetim odağı puanı ortalamalarının medeni durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır ($KW=4,652$; $p=0,098>0,05$).

Tablo 3.8. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Engel Türü Değişkenine Göre Farklılaşması

	Grup	N	Ort	Ss	KW	P
İş stres puanı	Görme	12	1,961	0,453	9,271	0,010
	İşitme	12	1,772	0,457		
	Ortopedik	46	1,597	0,379		
Durumluluk anksiyete puanı	Görme	12	40,750	11,933	0,673	0,714
	İşitme	12	37,083	12,376		
	Ortopedik	46	39,761	9,837		
Süreklilik anksiyete puanı	Görme	12	41,833	10,276	0,306	0,858
	İşitme	12	40,083	10,059		
	Ortopedik	46	41,761	10,257		
Denetim odağı puanı	Görme	12	11,250	2,800	0,168	0,919
	İşitme	12	11,750	3,793		
	Ortopedik	46	11,435	3,655		

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin iş stres puanı ortalamalarının engel türü değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur (KW=9,271; p=0,010<0,05).

Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Buna göre; engel türü görme olan çalışan engellilerin iş stres puanı, engel türü ortopedik olan çalışan engellilerin iş stres puanından yüksektir (Mann Whitney U=121,000; p=0,003<0,05).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin durumluluk anksiyete puanı ortalamalarının engel türü değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (KW=0,673; p=0,714>0,05).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin süreklilik anksiyete puanı ortalamalarının engel türü değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (KW=0,306; p=0,858>0,05).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin denetim odağı puanı ortalamalarının engel türü değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (KW=0,168; p=0,919>0,05).

Tablo 3.9. Araştırmaya Katılan Çalışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Engel Oluşma Nedeni Değişkenine Göre Farklılaşması

	Grup	N	Ort	Ss	MW	P
İş stres puanı	Doğuştan	23	1,812	0,522	432,500	0,176
	Sonradan	47	1,630	0,358		
Durumluluk anksiyete puanı	Doğuştan	23	40,217	10,229	490,000	0,527
	Sonradan	47	39,106	10,811		
Süreklilik anksiyete puanı	Doğuştan	23	44,565	11,824	430,000	0,166
	Sonradan	47	39,979	8,892		
Denetim odağı puanı	Doğuştan	23	12,870	2,928	344,000	0,014
	Sonradan	47	10,766	3,583		

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin iş stres puanı ortalamalarının engel oluşma nedeni değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (Mann Whitney U=432,500; p=0,176>0,05).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin durumluluk anksiyete puanı ortalamalarının engel oluşma nedeni değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (Mann Whitney $U=490,000$; $p=0,527>0,05$).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin süreklilik anksiyete puanı ortalamalarının engel oluşma nedeni değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (Mann Whitney $U=430,000$; $p=0,166>0,05$).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin denetim odağı puanı ortalamalarının engel oluşma nedeni değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (Mann Whitney $U=344,00$; $p=0,014<0,05$). Ortalamalar arasındaki farka göre, doğuştan engelli çalışanların denetim odağı puanı, sonradan engelli olan çalışanların denetim odağı puanından yüksektir.

3.3. Araştırmaya Katılan alışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Aralarındaki İlişkilerin Korelasyon Analizi ile İncelenmesi

Tablo 3.10. Araştırmaya Katılan alışan Engellilerin İş Hayatında İş Stresi, Anksiyete Düzeyleri ve Denetim Odağı Puanlarının Aralarındaki İlişkilerin Korelasyon Analizi ile İncelenmesi

Boyutlar	Boyut	N	r	P
Durumluluk anksiyete puanı	İş stres puanı	70	0,327	0,006
Sürekliplik anksiyete puanı	İş stres puanı	70	0,487	0,000
Denetim odağı puanı	İş stres puanı	70	0,244	0,042
Denetim odağı puanı	Durumluluk anksiyete puanı	70	0,356	0,002
Denetim odağı puanı	Sürekliplik anksiyete puanı	70	0,302	0,011

Tablo 3.10'dan anlaşılacağı üzere, durumluluk anksiyete puanı ile iş stres puanı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında %32,7 düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. ($r=0,327$; $p=0,006<0,05$). Buna göre durumluluk anksiyete puanı arttıkça iş stres puanı da artmaktadır.

Sürekli­lik anksiyete puanı ile iş stres puanı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında %48,7 düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. ($r=0,487$; $p=0,000<0,05$). Buna göre sürekli­lik kaygı puanı arttıkça iş stres puanı da artmaktadır.

Denetim odağı puanı ile iş stres puanı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında %24,4 düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. ($r=0,244$; $p=0,042<0,05$). Buna göre denetim odağı puanı arttıkça iş stres puanı da artmaktadır.

Denetim odağı puanı ile durumluluk anksiyete puanı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında %35,6 düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. ($r=0,356$; $p=0,002<0,05$). Buna göre denetim odağı puanı arttıkça durumluluk anksiyete puanı da artmaktadır.

Denetim odağı puanı ile sürekli­lik anksiyete puanı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında %30,2 düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. ($r=0,302$; $p=0,011<0,05$). Buna göre denetim odağı puanı arttıkça sürekli­lik anksiyete puanı da artmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

4.1. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma aşağıdaki durumları ele almaktadır:

- Çalışan engellilerin sahip olduğu denetim odağı, iş hayatında yaşadıkları stres ve anksiyete düzeylerinin belirlenmesi
- Çalışan engellilerin sahip olduğu denetim odağı ile iş hayatında yaşadıkları stres ve anksiyete arasındaki ilişkiyi incelemek
- Denetim odağı, iş hayatındaki stres ve anksiyete düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenlerle (yaş, cinsiyet, eğitim ve medeni durumu, engel türüne göre) ilişkisini incelemek

Araştırmanın ele aldığı bu durumlar çerçevesinde, elde edilen istatistiksel veriler tartışılmaktadır. Fakat literatür taraması sonucunda, araştırmada elde edilen verileri karşılaştırmak için sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Bu nedenle, karşılaştırmalar sınırlı sayıdaki araştırmalarla yapılmıştır.

4.2. Çalışan Engellilerin İş Hayatındaki Stres Durumu ve Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiye Göre Sonuç ve Tartışma

Araştırmacının çalışan engellilerin iş hayatındaki stres düzeyi ile demografik değişkenler arasındaki ilişki üzerine oluşturduğu sorular temel alınarak belirlemeler yapılmıştır.

- Çalışan engelli bireylerin iş hayatındaki stres düzeyi, engel türüne göre bir farklılık göstermekte midir?

Çalışan engelli bireyin iş hayatındaki stres düzeyi ile engel türü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu bakımdan; görme ve ortopedik engelli çalışanların grup ortalamaları istatistiksel olarak farklılaşmaktadır. Görme engelli çalışanların stres puanı, ortopedik engelli çalışanların stres puanından daha yüksektir. Stres puanının yüksek olması iş stres düzeyinin yüksekliğini göstermektedir (Bakınız Tablo 3.8).

Yapılan bir çalışmaya göre (Putnam, 2003) sağlık kavramı; hem fiziksel hem ruhsal olarak iyi olma, işlevleri tam olarak yerine getirebilme ve bağımsız olabilme ile açıklanmaktadır. Sağlıklı olma durumunun önünde ise, bireysel ve toplumsal olmak üzere iki farkı açıdan sınırlandırmalar olmaktadır. Bireysel sınırlandırmalar, kişisel tutum ve sağlık davranışı ile ilgili sınırlandırmaları belirtmektedir. Örneğin; engelli birey stres altındayken düşünme süreci olumsuz etkilendiği için, diğer zamanlara göre düşüncelerinde büyük oranlarda farklar oluşmaktadır. Toplumsal sınırlandırmalar ise, sosyal desteğin olmaması ve bu nedenle bireyin kendisini iyi hissedememesini ifade etmektedir. Sosyal destek ise, stresle baş etmede önemli olmaktadır (aktaran Şahin, 2004).

Literatürdeki bulgular çerçevesinde, hareketliliği en fazla sınırlandıran engel türlerinden biri de görme engelli grubu olabilmektedir.

Bu bakımdan görme engelli bireyin; iş ortamının fiziki koşullarına yeterince hakim olmadığını ve bu nedenle de işin gerekliliklerini yerine getiremeyeceğini düşündüğünü varsayarak, iş stres düzeyinin (ortopedik engelli bireye oranla) daha yüksek çıktığı söylenebilir.

Nitekim görme engellilerin yaşam doyum düzeyleri ve stresle baş etme tarzlarını belirleyen bir araştırmaya göre (Temiz, 2010), görme engelli bireyler genel anlamda stresle baş etmede olumlu tarzları kullanarak streslerini yönetebilmektedir. Aynı araştırma, genel olarak görme duyusu olmayan bireyin daha şüpheli ya da daha duyarlı olabileceği yanılığını olduğunu dile getirmektedir. Yine aynı araştırma, görme engelli bireyin stresle baş etmede herhangi bir engelle sahip olmayan bireyden farklı olmadığını belirtmektedir.

Bu bakımdan göz önünde bulundurulması gereken noktalardan biri de, engelli bireye yeteneği ve becerisi doğrultusunda uygun bir iş verilip verilmediğidir. Genel olarak işin ve iş ortamının bireye uygun olması stres düzeyini azaltabilir.

- Çalışan engelli bireylerin iş hayatındaki stres düzeyi, engel oluşma nedenine göre bir farklılık göstermekte midir?

Çalışan engelli bireylerin iş hayatındaki stres düzeyi ile engel oluşma nedeni arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır (Bakınız Tablo 3.9). Engelin oluşma nedeninden çok, engel derecesi önemli olabilmektedir. Çünkü engel derecesi bireyin hangi düzeyde işlevsel olabileceğini belirtebilir.

- Çalışan engelli bireylerin iş hayatındaki stres düzeyi, yaşa, cinsiyete ve eğitim durumuna göre bir farklılık göstermekte midir?

Çalışan engellilerin iş hayatındaki stres düzeyi ile yaş, cinsiyet, eğitim ve medeni durum değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Bakınız Tablo 3.4, Tablo 3.5, Tablo 3.6. ve Tablo 3.7.). Bu bakımdan yaş, cinsiyet, eğitim ve medeni durumun stres üzerinden etkisine bakılırken bireyin engelli olup olmaması herhangi bir fark yaratmayabilir.

İş stres düzeylerinin yaş, cinsiyet, eğitim gibi diğer araştırma değişkenleri ile ilişkileri incelendiğinde, engel türü değişkeni haricinde beklenen yönler dahilinde bir ilişki olmadığı gözlemlenmiştir. Bu sebeple yalnızca engel türü değişkeninin engellilerin iş stres düzeyleri ile ilişkilendirilebileceği sonucuna varılmıştır. Bu da literatürdeki diğer araştırmalar ile tutarlılık göstermektedir (Dewa, Thopmson ve Jacops 2011; European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2007).

Ruhsal ve Davranışsal Bozukluklar Sınıflandırması, Klinik Tanımlamalar ve Tanı Kılavuzları'nda geçen iş stresinin en uç noktası tükenme olarak kabul edilmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 1993).

Bu araştırma açısından önemli olabilecek bir olgu olan tükenme kavramına tartışma kısmında yer verilmesinin nedeni hem engelli bir çalışan olmanın iş hayatındaki etkisini, hem de engele bağlı stres düzeyinin ilişkilendirmesini birlikte ele almaktır.

Freudenberg (1974); tükenmişlik kavramını, insanların aşırı sorumluluk yükü sebebi ile işlerinin gereklerini yerine getirememeleri başka bir deyişle, duygusal olarak tükenmeleri olarak tanımlamıştır. Yine Freudenberg'e göre (1974) tükenmişlik, bireyin yaşadığı başarısızlık duygularını ifade etmektedir. Bu bakımdan Freudenberg aynı belirlemelerinde, stres ile tükenmişlik arasında önemli bir ilişki olduğu vurgulamıştır.

4.3. Çalışan Engellilerin İş Hayatındaki Anksiyete Durumu ve Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiye Göre Sonuç ve Tartışma

Araştırmacının çalışan engellilerin iş hayatındaki anksiyete düzeyi ile demografik değişkenler arasındaki ilişki üzerine oluşturduğu sorular temel alınarak belirlemeler yapılmıştır.

- Çalışan engelli bireylerin iş hayatındaki anksiyete düzeyi, engel türüne ve engel oluşma nedenine göre farklılık göstermekte midir?

- Çalışan engelli bireylerin iş hayatındaki anksiyete düzeyi, eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?

- Çalışan engelli bireylerin iş hayatındaki anksiyete düzeyi, yaşa ve cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?

Araştırmada; iş hayatındaki sorumluluk ve süreklilik anksiyete düzeyinin cinsiyet, yaş, eğitim ve medeni durum, engel türü ve engel oluşma nedeni ile ilişkisi incelenmektedir.

Bu bakımdan; çalışan engellilerin iş hayatındaki durumluluk ve süreklilik anksiyete düzeyi ile yaş, cinsiyet, eğitim ve engel oluşma nedeni gibi değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Bakınız Tablo 3.4, Tablo 3.5, Tablo 3.6). Beraberinde, çalışan engellilerin iş hayatındaki durumluluk anksiyete düzeyi medeni duruma göre de istatistiksel olarak farklılaşmamaktadır.

Araştırmada; iş hayatındaki süreklilik anksiyete düzeyi ile medeni durum arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu bakımdan; medeni durumu diğer olan engelli çalışanların süreklilik anksiyete puanı, medeni durumu evli olan engelli çalışanlardan yüksektir. Süreklilik ve durumluluk anksiyete puanının yüksek olması anksiyete düzeyinin yüksekliğini göstermektedir (Bakınız Tablo 3.7).

Araştırmada iş hayatındaki anksiyete düzeyinin engel türüne göre istatistiksel açıdan farklılaşmaması, örneklem grubunun engelli olmasının herhangi bir fark yaratmadığını gösterebilir.

4.4. Çalışan Engellilerin İş Hayatında Sahip Olduğunu Denetim Odağı ve Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiye Göre Sonuç ve Tartışma

Araştırmacının çalışan engellilerin iş hayatında sahip oldukları denetim odağı ile demografik değişkenler arasındaki ilişki üzerine oluşturduğu sorular temel alınarak belirlemeler yapılmıştır.

- Çalışan engelli bireylerin sahip oldukları denetim odağı, engel türlerine ve engel oluşma nedenine göre farklılık göstermekte midir?

- Çalışan engelli bireylerin sahip oldukları denetim odağı, eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?

Araştırmada; iş hayatındaki denetim odağı ile cinsiyet, sahip olunan engel türü ve medeni durum gibi değişkenlerinin arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bir diğer ifadeyle; iş hayatındaki denetim odağı cinsiyet, sahip olunan engel türü ve medeni duruma göre istatistiksel olarak farklılaşmamaktadır (Bakınız Tablo 3.5, Tablo 3.7 ve Tablo 3.8).

- Çalışan engelli bireylerin sahip oldukları denetim odağı; yaşa ve cinsiyet durumuna göre farklılık göstermekte midir?

Araştırmada; iş hayatındaki denetim odağı ile yaş, eğitim durumu ve engel oluşma nedeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur.

Bu bakımdan yaşa göre;

- 19-25 yaş aralığındaki çalışan engellilerin, 26-30 yaş aralığındaki engellilere göre dıştan denetimliliğe yöneldiği görülmektedir.

- 19-25 yaş aralığındaki çalışan engellilerin, 36-40 yaş aralığındaki çalışan engellilere göre dıştan denetimliliğe yöneldiği görülmektedir.

- 41 yaş ve üstü olan çalışan engellilerin, 26-30 yaş aralığındaki çalışan engellilere göre dıştan denetimliliğe yöneldiği görülmektedir (Bakınız Tablo 3.4).

Denetim odağı puanı ile yaşa yönelik önemli bir farkın bulunmuş olması engelli çalışanların sahip oldukları kişilik özelliklerinin belirli yaş aralıklarında değişime uğrayabildiğinin göstergesi olabilir. Önceden oluşmuş ve kalıplaşarak gideceği düşünülen bir kesinlikten söz etmek mümkün olmayabilir.

Bunun yanı sıra literatürdeki diğer örneklerden elde edilmiş bilgilerin aksine cinsiyetin herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Literatürde kadın çalışanların denetim odağı puanlarının erkek olanlara göre daha yüksek olması söz konusudur (Tümkaya, 2000). Bu açıdan değerlendirildiğinde engelliliğin iç ve ya dış denetim açısından cinsiyet açısından bir değişime neden olmadığını söylemek mümkündür.

Dağ'ın belirlemelerine göre (1991), içten denetim odağının stresle daha iyi başa çıkabilmeye ilişkili olduğu üzerinde durmaktadır.

Literatüre bakıldığında; Dağ'a göre (1992), içten denetim stresle daha iyi başa çıkabilmeyi işaret etmektedir. Bullinger, Kohlmann, Morfeld ve Böhmer (2002) de rehabilitasyon hizmetlerinde sağlık ve denetim odağı ilişkisinin önemli olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde araştırmalar sağlık ile denetim odağı arasında anlamlı ilişki olduğunu belirlemiştir (Kennedy, Probart ve Dorman, 1991; Cenkseven, 2001). Beraberinde yapılan bir başka çalışma (Suominen, 1993); sağlık durumunun iyi olması, yaşamı kontrol etme duygusunun güçlü olma, eğitimsel ve sosyo-ekonomik başarı ile üzüntüyü daha düşük düzeyde algılama arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir (aktaran Tabak ve Erkuş, 2008).

Engellilerin iş hayatlarındaki koşullardan kaynaklanan durumlar sebebiyle stres ve anksiyete düzeylerindeki artış, sahip oldukları denetim odağından ötürü algılanan stres düzeyine de etki etmektedir. Yaşanılan problemleri çevresel faktörlere bağlama durumu dolayısıyla ciddi şekilde etki yaratabilmektedir (Şahin, 2004).

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin sahip oldukları denetim odağı düzeyleri arasında eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunması da araştırmanın bu amacına uygun seyredildiğini göstermektedir.

Eğitim durumuna göre;

- Eğitim durumu önlisans olan çalışan engellilerin, eğitim durumu lise olan çalışan engellilere göre dıştan denetimliliğe yöneldiği görülmektedir.
- Eğitim durumu önlisans olan çalışan engellilerin, eğitim durumu lisans/üniversite ve üstü olan çalışan engellilere göre dıştan denetimliliğe yöneldiği görülmektedir (Bakınız Tablo 3.6).

Engel oluşma nedenine göre;

- Doğuştan engelli çalışanların, sonradan engelli olan çalışanlara göre dıştan denetimliliğe yöneldiği görülmektedir (Bakınız Tablo 3.9).

Araştırmayı oluşturma açısından motive edici olan çalışan engellilerin sahip oldukları denetim odağıyla iş hayatında yaşadıkları stres ve anksiyete ile başa çıkma arasındaki ilişkiyi anlamlandırma süreci beklenildiği gibi sonuçlanmıştır. Bu akademik çalışma, literatürde yeterince üzerinde durulmamış olan engelli bireyin iş hayatına odaklanmaktadır.

Bu araştırma kapsamında da anlaşıldığı üzere denetim odağı algısı nedensellik belirtme ve sorumluluk yükleme ile birlikte olarak ele alınmalıdır. Araştırmanın amacı, içten denetimlilerin gerçekleştirdikleri işi kendi yetenekleri ve becerilerine bağlı açıklamaları, bu düşünceyle birlikte kendi davranışlarının getirdiği kişisel başarıya inanmaları söz konusudur. Diğer yandan, dıştan denetimli bireyler ise şans ya da çevresel faktörleri eylemin gerçekleşmesindeki etken olarak kabul etmektedirler. Bu doğrultuda dıştan denetimliler açıklamaları dışa dönük ele aldıkları için gelişime daha kapalı, suçlamaya daha yatkın görülmektedirler. Bu sonuç literatür ile uyum göstermektedir (Dönmez, 1983). Aynı şekilde bu çalışma kapsamında da kanıtlandığı üzere dışsal denetimlilerle karşılaştırıldığında, içsel denetimlilerin; akademik başarı ve eğitim düzeyleri daha fazladır.

Fielding ve Gall (1982) diğer araştırma sonuçlarına paralel olarak çalışmada dış denetim odağına sahip olanların yüksek düzeyde stres ve tükenmişlik gösterdiğini vurgulamışlardır.

4.5. Çalışan Engellilerin İş Hayatında Sahip Olduğu Denetim Odağı, Stres ve Anksiyete Arasındaki İlişkilere Yönelik Sonuç ve Tartışma

Araştırmada durumluluk anksiyete puanı ile iş stresi arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur (Bakınız Tablo 3.10). Bu bakımdan durumluluk anksiyete puanı arttıkça iş stresi puanı da artmaktadır. Benzer şekilde süreklilik anksiyete düzeyi için de aynı sonuçlar bulunmuştur (Bakınız Tablo 3.10). Yani süreklilik anksiyete puanı yükseldikçe iş stresi puanı da artmaktadır. Beraberinde denetim odağı puanı ile durumluluk anksiyete puanı arasında da pozitif yönde bir ilişki vardır. Denetim odağı puanının artması dıştan denetimliliğe gidildiğini göstermektedir.

Araştırma kapsamında varılan sonuç, iş stresi, kaygı düzeyleri ile denetim odağı arasındaki ilişkinin pozitif yönde anlamlı olduğudur. Bu doğrultuda denetim odağına bağlı artan anksiyete, anksiyete dolayısıyla da artan bir iş stresinden bahsetmek mümkündür. Bu şekilde, iş stresi eğer daha önce üzerinde durulduğu üzere tükenmişliğe yol açarsa işe devamsızlık, sürekli hale gelen yetersizlik ve başarısızlık hissi, sahip olunan stres ve depresyon ortaya çıkabilir.

Bu sebeple araştırmaya dair elde edilenlerin başında; engelli bireylerin iş alımlarında kişilik özelliklerinin belirlenmesi, bu doğrultuda potansiyelleri ve yetileri sonucu bir pozisyona sahip olmaları gerekliliği gelmektedir.

Bu araştırma sonuçlarına benzer şekilde Ören (1991) çalışmasında içten denetimle kendini kabul arasında olumlu yönde bir ilişki bulmuştur. Ören'in yaptığı araştırma sonucuna göre, içten denetim odağına sahip bireyler dıştan denetim odağına sahip bireylerle kıyaslandığında kendilerini oldukları gibi kabul edebilmektedir. Böylece araştırmaya göre; içten denetimli bireyler problem çözmede ve davranışların sorumluluğu kabul etme gibi durumlarda daha dıştan denetimli bireylere oranla daha başarılıdır.

- İçten denetimli engelli çalışanların iş hayatında karşılaştıkları stres ve anksiyete ile başa çıkma seviyelerinin daha yüksek olması beklenmektedir.

Araştırma sonuçları genel olarak ele alındığında, çalışan engellilerin denetim odağının anksiyete ve iş stres düzeylerine göre farklılaşmasının önemli bir durum olduğu görülmüştür. Bu bakımdan araştırmanın hipotezi de bulgular arasında yer almaktadır.

4.6. Sosyo-Demografik Özellikler ile Yapılan Diğer Araştırmalar Arasındaki İlişkiye Göre Sonuç ve Tartışma

Araştırmacı; yaş, eğitim, engel türü ve derecesi, medeni durum, hizmet içi eğitim, çalışma süresi ve daha önce çalışılan işin süresi, ulaşım, çocuk sahibi olup olmama, herhangi bir engelli derneğine üye olup olmama ve derneklerin çalışmalarını yeterli bulup bulmama gibi durumları, özellikle araştırmasına karşılaştırdığı araştırmalara göre gruplandırmıştır.

Literatürde çalışan engellilerin iş hayatındaki stres ve anksiyete ile sahip oldukları denetim odağı ile ilgili yeterli araştırma bulunamadığından; özellikle çalışan engellilerin sorunları (Yılmaz, 2004) ve iş tatmini (Baran, 2009) üzerine yapılan iki araştırma demografik özellikleri açıklamada araştırmacıya temel oluşturmuştur.

4.6.1. Engel Türü, Yaş, Cinsiyet, Medeni Durum ve Engelin Oluşma Zamanı ile Yapılan Diğer Araştırmalar Arasındaki İlişkiye Göre Sonuç ve Tartışma

Örneklem grubunun; 12'si görme, 12'si işitme, 46'sı ise ortopedik engellidir. Bu bakımdan, örneklemin çoğunluğunun % 65.7 oranında ortopedik engelli grubundan oluştuğu görülmektedir.

Devlet Su İşleri personelin olan bedensel engelli 41 birey ve bedensel engelli olmayan 246 bireyin iş tatmini ile ilgili bir araştırmada da (Tokoğlu, Aydın, Polat ve Burmaoğlu, 2010), %44 oranında ortopedik, %30 oranında işitme, %15 oranında görme ve %11 oranında diğer engelliler örneklemin bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu bakımdan araştırmada da, ortopedik engellilerin yoğunluğu oluşturduğu görülebilir.

Aynı zamanda araştırmacı, örnekleminde geniş bir yaş aralığı belirlemiştir. Bu bakımdan, örneklemdaki bireylerin 16'sı 19-25 yaş, 15'i 26-30 yaş, 17'si 31-35 yaş, 10'u 36-40 yaş, 12'si 41 ve üstü yaş aralığındadır. Kamu ve özel sektördeki 62 işyerinden 341 engelli bireyle yapılan bir çalışmada da (Yılmaz, 2004), benzer şekilde geniş bir yaş aralığı ele alınmıştır.

Yılmaz çalışan engellilerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar ile ilgili bu araştırmasında (2004), yaş aralığını 19-59 arasında belirlemiştir. Beraberinde Yılmaz'ın örnekleminin hem kamu hem özel sektörden çalışan engellileri ele alarak geniş tutulmuş olması, yaş aralığının geniş olmasında etken olabilir.

Araştırmada; 37'si erkek, 33'ü ise kadın olan örneklem grubunun %50'si bekarıdır. Yine çalışan engellilerin 48'inin çocuk sahibi olmadığı, 11'inin 1 çocuk, 11'inin 2 ve üstü çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Yılmaz'ın çalışan engellilerin sorunları ile ilgili araştırmasında ise (2004), 341 katılımcının %66'sı evli olarak belirlenmiştir.

Yine Yılmaz'ın aynı araştırmasındaki belirlemelerine göre; kadın engellilerin evlenme oranı daha düşüktür ve örneklemin ¼'ünün ailesinde başka engelli birey bulunmamaktadır. Bu bakımdan, araştırmacı ise medeni durumu cinsiyet açısından ele almamıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndaki büro hizmetlerinde çalışan engellilerin iş tatmini ile ilgili yüksek lisans tezinde de (Baran, 2009) örneklem 52 bireyden oluşmaktadır. Baran'ın bu araştırmasında, ortopedik engelliler %73.1 oranında çoğunluğu oluşturmaktadır. Yine Baran'ın aynı araştırmasında, örneklemin %82.4'ü erkek çalışanlardan oluşmaktadır. Bu bakımdan çalışan engelli kadınlarının oranının düşük olduğu söylenebilir. Bunların yanında, Baran'ın aynı bulgularındaki cinsiyete göre dağılımın araştırmayla örtüşmediği görülmektedir. Baran'ın örnekleminde; kadın çalışanlar erkek çalışanların yarısından azdır. Baran bu durumu, sosyal ve ekonomik nedenlere bağlamıştır.

Araştırmacının örnekleminde ise, kadın ve erkek çalışan oranı hemen hemen aynı çıkmıştır. Bu farklılık araştırmaların Ankara ve İstanbul olarak farklı illerde olmasından kaynaklanabilir.

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin % 78,6'ında ailesinde başka engelli birey olmadığı, % 21,4'ünün ailesinde başka engelli birey olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan çalışan engellilerin 23'ünün (% 32,9) engelinin doğum öncesinde ya da doğum sırasında, 47'si (% 67,1) engelinin doğum sonrasında olduğu görülmektedir. Yılmaz'ın araştırmasında da (2004), engellilik nedenleri arasında ilk olarak %68.4 oranla doğum sonrası nedenler gelmektedir.

Araştırma sonuçlarının farklılaşması; Baran'ın araştırmasının (2009) yalnızca Ankara'daki Kültür ve Turizm Bakanlığı ile sınırlandırılmasına, araştırmacının örnekleminin ise İstanbul'daki kamu alanını kapsamasına bağlanabilir. Bu bakımdan her iki örneklem büyük şehirlerden alınsa da, araştırma alanlarının farklı olması demografik özelliklerin birbiriyle örtüşemeyebileceğini göstermektedir.

4.6.2. Eğitim, Çalışılan Pozisyon, Çalışma Süresi ve Hizmet İçi Eğitim ile Yapılan Diğer Araştırmalar Arasındaki İlişkiye Göre Göre Sonuç ve Tartışma

Araştırmada; 18'i belediyede 10'u devlet bankasında, 6'sı devlet hastanesinde, 14'ü İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nde (MEB), 8'i postanede, 14'ü ise başka iş yerlerinde çalışan engellilerden 43'ü lise, 8'i önlisans ve 19'u lisans/üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahiptir. Bu bakımdan, örneklemin eğitim seviyesinin yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmadaki eğitim ile ilgili bulgular; Baran'ın Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndaki büro hizmetlerinde çalışan engellilerin iş tatmini ile ilgili yüksek lisans tezindeki aynı bulgular (2009) ile örtüşmektedir. Baran'ın örneklemi; 3'ü ilköğretim, 23'ü lise, 6'sı önlisans ve 20'si lisans mezunu toplam 52 engelli personelden oluşmaktadır. Bu araştırmada da, Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde çalışan engellilerin eğitim seviyesinin yüksek olduğu görülmektedir.

Yine araştırmaya katılan çalışan engellilerin 18'inin belediyede, 10'unun devlet bankasında, 6'sının devlet hastanesinde, 14'ünün İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü/MEB, 8'inin postanede, 14'ünün başka iş yerlerinde çalıştığı görülmektedir.

Beraberinde çalışan engellilerin 6'sının bankacı, 12'sinin hizmetli, 20'sinin memur, 7'sinin muhasebeci, 25'inin diğer pozisyonlarda çalıştığı görülmektedir. Yılmaz'ın araştırmasında ise (2004); engellilerin yaptığı işlere örnek olarak büro işleri, yönetici, santral, evrak takibi, muhasebe, bilgisayar operatörü, montaj, depo sorumlusu, danışma görevlisi, halkla ilişkiler, güvenlik, temizlik, dokumacı, katlamacı, puantör, fotokopi, park ve bahçe işleri gibi işler örnek olarak verilmektedir. Erdiken'in yüksekokuldan mezun olan 81 işitme engelli çalışanlar üzerine yaptığı araştırmaya göre (2005); örneklemin 23'ü kamu kurumunda çalışmaktadır. Aynı araştırmaya göre 23 engelli bireyin; 9'u büro memuru, 8'i bilgisayar operatörü, 2'si işçi ve 2'si bilgisayar teknisyeni, 1'i teknik eleman ve 1'i laborant olarak çalışmaktadır. Bu bakımdan, araştırmadaki hizmetli ve diğer pozisyonlarda çalışan engelliler de evrak takibi, santral, danışma, halkla ilişkiler, yöneticilik, fotokopi, depo sorumlusu, güvenlik gibi işleri yapmaktadır.

Çalışan engellilerin 30'unun gelirlerinin giderlerinden az, 4'ünün gelirlerinin giderlerinden fazla, 36'sının gelirlerinin giderleriyle dengeli olduğu görülmektedir. 27'sinin günlük 6-8 saat, 43'ünün günlük 9-11 saat çalışan engellilerin 66'sının haftada 5 gün, 4'ünün haftada 6-7 arası gün çalıştığı görülmektedir. Günlük çalışma saatinin ve haftalık çalışma gününün değişkenliğinin hizmetli ve diğer pozisyonlarda çalışan engellilerin iş yüküne bağlı olduğu düşünülmektedir.

Örneklemin 25'inin 1-5 yıl, 24'ünün 6-10 yıl, 14'ünün 11-15 yıl, 7'sinin 16 yıl ve daha fazla süre toplam çalışma süresi bulunmaktadır. Bu bakımdan engellilerin bir işte çalışma süresi %35.7 oranında 1-5 yıl arasında.

Yılmaz çalışan engellilerin sorunları ile ilgili belirlemelerinde (2004), 341 çalışan engellinin bir işyerinde çalışma sürelerinin ortalama 8 yıl kadar olduğunu ve örnekleminin %86'sının çalışma sürelerinin 15 yıldan az olduğunu aktarmaktadır. Bu bakımdan örneklemin genişliği çalışma süresini etkileyebileceği düşünülmektedir.

% 40'ının zaman baskısı ve sınırlamalar karşısında zor durumda kaldığı örneklemin; 22'si 1 yıl, 12'si 2-3 yıl, 16'sı 4-5 yıl, 6'sı 6-7 yıl, 14'ü 8 yıl ve daha fazla süre (kamu personeli olarak) şu anki işinde çalışmaktadır. Yine Baran'ın araştırmasında (2009); bakanlıkta % 53,8 oranında 10–15 yıl arasında çalışma yılına sahip engelli personel olduğu görülmektedir. Araştırmacının örnekleminde ise, kamu personeli olarak çalışan engellilerin % 35,7 oranında 1-5 yıl arasında çalışma yılına sahip olduğu görülmektedir.

Yine örneklem grubunun %70'inin meslekleriyle ilgili hizmet içi eğitim almadığı görülmektedir. Bu noktada, hizmet içi eğitimin yetersiz olduğu görülebilmektedir.

Yine Baran'ın araştırmasında (2009); hizmet içi eğitimin eksik olduğu ön plana çıkmıştır. Baran'ın aynı verilerine göre, engelli çalışanların hizmet içi eğitimlerden memnun olmadığı görülmektedir.

4.6.3. Ulaşım, Günlük Yaşamda Karşılaşılan Sorunlar ve Engelli Dernekleri Hakkında Düşünceler ile Yapılan Diğer Araştırmalar Arasındaki İlişkiye Göre Sonuç ve Tartışma

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin %65,7'inin ise işine ulaşmakta zorluk yaşamadığı belirlenmiştir. Araştırmacı bu sorunun cevabının, işe ulaşmakta zorluk yaşamak olarak yoğunlaşacağını öngörmüştür. Fakat araştırmacının bu öngörüsü gerçekleşmemiştir. Bu durumun olası nedenleri olarak, çalışan bireylerin ulaşımı kurumların servisleriyle sağlaması ya da bireylerin işyerlerinin evlerine yakın olması düşünülmektedir. Yılmaz'ın çalışan engellilerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar ile ilgili araştırması (2004), bu bulguyla örtüşen niteliktedir. Yılmaz'ın toplam 62 işyerinde 341 engelli çalışanla yaptığı araştırmasına göre, %80. 1 oranında işe ulaşmada hiç güçlük yaşanmadığı ortaya çıkmıştır. Yılmaz belirlemelerinin devamında, bu durumu öngörmediğini ve durumun olası nedenini bireylerin engel derecelerinin %40– 60 arasında yani hafif derecede olmasına bağladığını belirtmiştir. Aynı belirlemelerin devamında, engelli çalışanların %47,8'inin ulaşımı işyerinin servisiyle sağladığı belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan çalışan engellilerin 11'inin engelleri nedeniyle gündelik hayatlarında zorluklarla karşılaşmadığı, 59'unun ise engelleri nedeniyle gündelik hayatlarında zorluklarla karşılaştığı görülmektedir .

Bu bakımdan engelli birey ve çevresel durum ilişkisin ele alan bir araştırmaya göre (Can ve Kitiş, 2009), yardımcı araç, gereç kullanan bireylerin aktiviteleri kısıtlanmakta ve bu nedenle bireyler dışarıda rahat dolaşamamaktadır.

Can'ın ve Kişit'in aktarımıyla (2009); Düger'e göre (2001) ulaşımın uygun olmaması, ulaşım araçlarının yetersizliği, binalarının fiziksel yapısının engelli birey için uygun olmaması onların hizmet alabilmesini güçleştirmektedir. Bu bakımdan, araştırmada ortaya çıkan gündelik hayatta karşılaşılan problemler de benzeri durumları kapsayabilir.

Engelli derneklerinin çalışmaları ile ilgili bulgulara göre ise; araştırmaya katılan çalışan engellilerin 5'inin (% 8,6) başarılı, 4'ünün (% 6,9) başarısız, 4'ünün (% 6,9) çıkarıcı, 4'ünün (% 6,9) göstermelik, 41'inin (% 70,7) yetersiz cevabını verdiği görülmektedir. Beraberinde çalışan engellilerin 27'sinin (% 61,4) bir engelli vakıf yada kuruluşuna üye olmadığı, 17'sinin (% 38,6) bir engelli vakıf yada kuruluşuna üye olduğu görülmektedir. Yılmaz'ın araştırmasında da (2004), 341 bireyden oluşan örneklem grubunun %78'inin hiçbir engelli derneğine üye olmadığı görülmektedir.

Eren'in toplam 24 işveren ile görüşülen engelli istihdamı ile ilgili yüksek lisans tezinde (2010); 142'si ortopedik, 23'ü işitme, 33'ü görme ve 2'si zihinsel engelli toplam 200 kişi çalıştırılmaktadır. Aynı araştırmaya göre; yasal yükümlülüğe göre %3'lük dilim üzerinden hesaplanan engelli işçi sayısı toplam 336 olmalıdır. Bu bakımdan engelli işçi çalıştırma kadrolarında %40 oranında açık vardır.

4.6. Öneriler

- Bu araştırma engellilerin iş hayatında odaklanmakta ve engelli bireyin sahip olduğu denetim odağının iş hayatındaki stres ve anksiyete ile başa çıkmaları arasındaki ilişkisine bakmaktadır. Literatürde taraması yapıldığında engellilik alanındaki çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür.

-Alandaki çalışmalar ve araştırmalar üç grup olarak ele alınabilir. İlk olarak, engellilik ile ilgili eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile ilgili diğer alanlara oranla daha geniş bir literatür olduğu söylenebilir. İkinci olarak; engellilik ve yasalar konusu ele alınabilir. Bu alanda da genellikle yabancı literatürdeki çalışmaların yoğunlu görülebilir. Son olarak ise; engellilik ve iş hayatını ele alan çalışmaların literatürde yetersiz kaldığı görülebilir. Genellikle engellilik ve iş hayatı alanında, engelli bireyin istihdam sürecine odaklanılmıştır. Bu süreçte neler yapılması gerektiğine ve bu süreçle ilgili sorunlara değinilmiştir. Fakat engelli bireyin iş hayatını ele alan, istihdam sürecinden sonrası ile ilgili çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu bakımdan literatürde genişletilmesi gereken alan olan engelli bireyin iş hayatındaki sürecine odaklanan bu araştırma önemlidir.

-Araştırmanın örnekleminin çok küçük olması ve tüm Türkiye'yi genelleyememesi ise bir eksikliktir. Çünkü engelli bireyin iş hayatı önemli bir konu olmakla birlikte literatürde eksiklikleri giderecek bir araştırma olabilir. Fakat araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları yalnızca belirli bir grubun ele alınmasına zemin hazırlamıştır. Bu bakımdan araştırma ilerideki araştırmalara örnek olarak alanın genişletilmesine yardımcı olabilir.

-Aynı zamanda araştırmanın örnekleminde tüm engel türlerinin ele alınamamış olması da bir eksikliktir. Bu bir bakıma bazı engel gruplarında bireylerin iş hayatına girememiş ya da iş hayatında devamlılık sağlayamamış olmasından da kaynaklanmaktadır. Burada henüz engellilerin işe yerleştirme ve işin sürekliliğini sağlama kısmında eksikliklerin devam ettiği görülebilmektedir.

-Araştırma; çalışan engellilerin sahip olduğu denetim odağını vurgulayarak, bu alanla ilgili üzerinde durulması gereken konuyu ön plana çıkarmaktadır. İş hayatında yaşanan stres ve anksiyete ile başa çıkmada çalışan engellilerin sahip olduğu denetim odağı önemlidir. Bu bakımdan; çalışan engellilerin sahip olduğu denetim odağına yönelik araştırmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

-- Araştırma hipotezi destekler niteliktedir ve diğer araştırma problemlerinin hepsine cevap bulmuştur.

- Araştırma sonuçlarına göre; içten denetimli çalışan engellilerin iş hayatındaki stres anksiyete ile başa çıkma seviyeleri, dıştan denetimlilere göre, daha yüksektir. İç denetim odağına sahip olma, iş hayatında yaşanan stres ve anksiyete seviyesinin yüksek olmasına yardımcı olmaktadır. Bu bakımdan; iş hayatında, iç denetim odağına yönelik çeşitli çalışmaların yapılması ve bu alana yönelik eğitimlerin verilmesi önemlidir.

-Araştırmada; yürürlükte olan engellilik alanındaki yasalar ile bu yasaların uygulanma sürecinin işlediği, fakat engellilerin iş hayatında çeşitli aksaklıklar olduğu görülmüştür. Özellikle zorunluluk nedeniyle işe alınan engelli bireyin, yeteneğine ve becerisine uygun işlerde çalışılmadığı ya da çalıştırılıyormuş gibi gösterildiği görülmüştür. Bu bakımdan engelli bireyin iş hayatındaki süreci sürekli bir şekilde takip edilmelidir.

5. KAYNAKLAR:

Akardere, S. (2005). *İşverenlerin Engelli Çalışanlara Yönelik Tutumları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 2 Eylül 2010'da <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden indirildi.

Akdağ, A.Ş & Tanay, G. & Özgül, H. & Birer, L.K & Kara, Ö. (2011). *Türkiye'de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu 1 Ocak – 30 Haziran 2010*. İstanbul, Türkiye: İstanbul Bilgi Üniversitesi, İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi. 25 Ağustos 2011'de http://ayrimciligionle.org/tr/wp-content/uploads/2011/kaynak/engellilik_izleme_raporu.pdf adresinden indirildi.

Alisinanoğlu, F. (2003) Çocukların Denetim Odağı ile Algıladıkları Anne Tutumları Arasındaki ilişkinin İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 97-107.

Andrisani, P. & Nestel, G. (1976). Internal-External Control As Contributor to An Outcome Of Work Experience. *Journal of Applied Psychology*, 61 (3), 156-166.

Aral, N. (1977). *Fiziksel İstismar ve Çocuk*. Ankara: Tekışık Veb Ofset Yayıncılık.

Areheart, B. (2008). When Disability isn't "Just Right": The Entrenchment of the Medical Model of Disability and the Goldilocks Dilemma. *Indiana Law Journal*, 83(1), s.181. 10 Temmuz 2011'de http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=brad_areheart adresinden indirildi.

Atalay, N.D. & Bayraktar, E. (1992). *Panik Bozukluk*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Aycan, Z. (2004). *Türkiye'de Özürlülerin İş Hayatına Katılımını Etkileyen Bireysel, Kurumsal ve Toplumsal Faktörler*. (Yayımlanmamış Araştırma). Koç Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

Aydın, B. K. (2010). Stresle Başa Çıkma. U. Öner (Ed.), *Stresle Başa Çıkma* içinde (s.3-23). Ankara: PDR Yayınları.

Aygenel, G., & Öztürk, C. (2001). Akciğer Kanserinde Yaşam Kalitesi Değerlendirmeleri. *Hematoloji-Onkoloji Dergisi*, 3(3), 260-268.

Bahar, A. , Bahar, G. , Savaş, A. H. , & Parlar, S. (2009). *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4 (11),97-112. 7 Ağustos 2011'de <http://web.firat.edu.tr/shmyo/edergi/ciltDortsayionbir/97-112%20baharveark11.pdf> adresinden indirildi.

Bal, U. (2010). *Anksiyete Bozukluklarında Cinsiyete Göre Semptom Farklılıkları*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Çukurova Üniversitesi/Tıp Fakültesi, Adana. 12 Haziran 2011'de <http://library.cu.edu.tr/tezler/8264.pdf> adresinden indirildi.

Baltaş, Z & Baltaş, A. (1984). *Stresle Başa Çıkma Programları ve Tekniklerinin Uygulama ve Değerleri- III.Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimsel Kongresi El Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Baltaş, Z & Baltaş, A. (2008). *Stres ve Başa Çıkma Yolları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Baran, H.S. (2009). *Büro Hizmetlerinde Çalışan Engellilerin İş Tatmin düzeylerinin ve Beklentilerinin İncelenmesi: Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 14 Eylül 2010'da <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden indirildi.

Barnes, C. (1994). *Disabled People in Britain and Discrimination*. London: Hurst & Company.

Barnes, C. (1997). A Legacy of Oppression: A History of Disability in Western Culture. L. Barton & M. Oliver (Ed.), *Disability Studies: Past Present and Future* içinde (s.3-24). 3 Temmuz 2011'de <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/Barnes/chap1.pdf> adresinden indirildi.

Barnes, C. (2003). Rehabilitation for Disabled People: a 'sick' joke?. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 5(1), 7-24. 13 Ağustos 2011'de <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/Barnes/rehab2.pdf> adresinden indirildi.

Battle, E. , & Rotter, J. B. (1963). Children's Feelings of Personal Control as Related to Social Class and Ethnic Group. *Journal of Personality*, 31, 482-490.

Başaran, S. , Güzel, R. , & Sarpel, T. (2005). Yaşam Kalitesi ve Sağlık Sonuçlarının Değerlendirme Ölçütleri. *Romatizma Dergisi*, 20(1), 55-63. 12 Temmuz 2011'de http://www.romatizma.dergisi.org/pdf/pdf_ART_94.pdf adresinden indirildi.

Baybora, D. (2006). Çalışma Hayatında Özürlülere Karşı Ayrımcılık. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 51(5), 230-269. 14 Ocak 2011'de <http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/view/348> adresinden indirildi.

Berksun, O. E. (2003). *Anksiyete ve Anksiyete Bozuklukları*. İstanbul: Turgut Yayıncılık.

Bernardi, A. R. (2001). *A Theoretical Model for the Relationship Among: Stress, Locus of control, and Longevity*. *Business Forum*. 9(8). 21 Kasım 2010'da http://www.entrepreneur.com/tradejournals/article/127538896_2.html adresinden indirildi.

Beşer, E. , Atasoylu, G. , Akgör, Ş. , Ergin, F. , & Çullu, E. (2006). Aydın İl Merkezinde Özürlülük Prevelansı, Etiyolojisi ve Sosyal Boyutu. *Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 5 (4), 267-275. 23 Mart 2011'de http://www.korhek.org/mnstemps/1/khb_005_04-267.pdf adresinden indirildi.

Beşer, N. , & Öz, F. (2003). Kemoterapi Alan Lenfomali Hastaların Anksiyete-Depresyon Düzeyleri ve Yaşam Kalitesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 7 (1), 47-58. 4 Haziran 2011'de <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/623.pdf> adresinden indirildi.

Bialer, I. (1961). Conceptualization of Success and Failure in Mentally Retarded and Normal Children. *Journal of Personality*, 29 (9), 303-320.

Birleşmiş Milletler (United Nations). (2006). *Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme*. 13 Haziran 2011'de <http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf> adresinden indirildi.

Birleşmiş Milletler (United Nations). (2007). *Fact Sheet on Persons with Disabilities (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Kitapçıkları- Engelliler)*. 4 Ağustos 2011'de <http://www.un.org/disabilities/documents/toolaction/pwdfs.pdf> adresinden indirildi.

Bozak, M. (1982). *Anksiyete ve Okul Başarısı Arasındaki İlişkiye Ait Bir Araştırma*. *Psikoloji Dergisi*, 16 (5). 24-39.

Braddock, L. D. , Parish L. S. (2001). An Institutional History of Disability. G. L. Albrecht, K. D. Seelman & M. Bury (Ed.), *Handbook of Disability Studies* içinde (s. 15). 18 Haziran 2011'de <http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=vAKSZPR-hk0C&oi=fnd&pg=PA11&dq=history+of+disability&ots=8hag4vIWmq&sig=1RVLzFO0wZnbJFqZxJZelyhDDmY#v=onepage&q=history%20of%20disability&f=false> adresinden indirildi.

Bramwell, L., & Whall A. L. (1986). Effect of Role Clarity and Empathy on Support Role Performance and Anxiety. *Nursing Research*, 35 (5), 282-287.

Buluş, M. (2000). Ergen Öğrencilerde Denetim Odağı-Yalnızlık Düzeyi İlişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(5), 165-176. 17 Mart 2011'de <http://deu.mitosweb.com/browse/75405/12-20.pdf?show> adresinden indirildi.

Burcu, E. (2006). Özürlülük Kimliği ve Etiketlenmenin Sosyal Söylemleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 61-83. 10 Temmuz 2011'de <http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/2006232esraburcu.pdf> adresinden indirildi.

Can, T. , & Kitiş, A. (2009). Çevresel Durum Özürlyü Nasıl Etkiler? *Öz-Veri Dergisi*, 6(1), 34- 46. 4 Haziran 2011'de <http://ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov11/ov11makaleler> adresinden indirildi.

Clapton, J. & Fitzgerald, J. (2011). The History of Disability: A History of 'Otherness'. *New Renaissance Magazine: Renaissance Universal*, 22(33), 1-3. 5 Haziran 2011'de http://www.ru.org/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=180 adresinden indirildi.

Cooper, L.C, & Dewe, P. (2004). *Stres: A Brief of History*. Australia: Blackwell Publishing.

Crandall, V. J. , Katkovsky, W. , & Preston, A. (1962). Motivational and Ability Determinants of Young Children's Intellectual Achievement Behaviors. *Child Development*, 33 (6), 643-661.

Crow, L. (1996). Including All of Our Lives: Renewing the Social Model of Disability. C. Barnes & G. Mercer (Eds.), *Exploring the Divide* içinde. (s. 55 – 72). 23 Ağustos 2011'de <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/Crow/exploring%20the%20divide%20ch4.pdf> adresinden indirildi.

Cüceloğlu, D. (1993). Dıştan Denetimli Kişi. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 30 (4-5), 14-25.

Çakmak, N. M. (2006). *Türk Kamu Hukuku Açısından Engellilerin Hukuki Statüsü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 26 Nisan 2011'de <http://www.belgeler.com/blg/t98/turk-kamu-hukuku-acisindan-engellilerin-hukuki-statusu-the-legal-status-of-the-disabled-according-to-turkish-public-law> adresinden indirildi.

Çetin, Ç.M. , Çağlayan, S. H., & Erkmek, N. (2008). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Denetim Odağı Düzeyi ile Stresle Başa Çıkma Yolları Arasındaki İlişki. *Selçuk Üniversitesi Bilim Dergisi*, 10(2). 20 Kasım 2010'da <http://www.selcukbesyo.org/dergimiz/index.php/> adresinden indirildi.

Dağ, İ. (1991). Rotterin İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeğinin (RİDKOÖ) Üniversite Öğrencileri için Güvenilirliği ve Geçerliliği, *Türk Psikoloji Dergisi*, 7 (25), 10-16.

Dahl, T. H. (2002). International Classification of Functioning, Disability and Health: An Introduction and Discussion of Its Potential Impact on Rehabilitation Services and Research. *Journal of Rehabilitation Medicine*. 34(5), 201-204. 24 Temmuz 2011'de doi: 10.1080/165019702760279170 sayısal nesne tarayıcısından alındı.

Dalbay, S. R. (2009). *Özürlü Yakınlarının Özürlülere Yönelik Sosyal Politikalara İlişkin Bilgi, Beklenti ve Memnuniyet Dereceleri (Isparta Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta. 12 Mayıs 2011'de <http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS00709.pdf> adresinden indirildi.

Davis, L. J. (2002). *Bending over Backwards: Disability, Dismodernism, and Other Difficult Positions*. New York: New York University Press. 3 Nisan 2011'de http://www.goodreads.com/book/show/661788.Bending_Over_Backwards adresinden indirildi.

Demirkol, İ. (2006). *Avukatlarda İş Doyumu, Tükenmişlik ve Denetim Odağının Bazı Demografik Değişkenler Bağlamında İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin. 21 Kasım 2010'da <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden indirildi.

Dewa, C. S., Thompson, A. H., Jacobs, P. (2011). Relationships between Job Stress and Worker Perceived Responsibilities and Job Characteristics. *Indian Journal Occupational and Environmental Medicine*, 2(1), 37-46. 5 Ağustos 2011'de <http://www.theijoem.com/ijoem/index.php/ijoem/article/view/67/146> adresinden indirildi.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (2002a). *Türkiye Özürlüler Araştırması*. 25 Ocak 2011'de <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf> adresinden indirildi.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (2002b). *Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Türkiye)*. 15 Eylül 2010'da <http://www.tuik.gov.tr> adresinden indirildi.

Devlet Personel Başkanlığı. (2011). *İstihdam Edilen Özürlü Memurların Özür Grupları, Özür Oranları*. 2 Eylül 2011'de http://www.dpb.gov.tr/dpb_istatistikler.htm adresinden indirildi.

Doğan, Ç. (2008). Engelliler: Postmodern Kapitalizmin Sakatları. *Birikim Dergisi*, 229(5).

Doğan, M. (2010). İşitme Engelli Çocuğu Olan ve Olmayan Ana-Babaların Stres, Depresyon ve Sürekli Kaygı Belirtileri Yönünden Karşılaştırılması. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, 2(3), 231-246. 6 Mayıs 2011'de <http://www.int-jecse.net/4-FULL.pdf#page=56> adresinden indirildi.

Dönmez, A. (1983). Denetim Odağı (Locus Of Control) ve Çevre Büyüklüğü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 37-48.

Dünya Bankası (World Bank). (2006). Making Poverty Reduction Strategy Papers (PRSP) Inclusive. 26 Ağustos 2011'de <http://siteresources.worldbank.org/DISABILITY/Resources/280658-1172608138489/MakingPRSPInclusive.pdf> adresinden indirildi.

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization). (1993). *Ruhsal ve Davranışsal Bozukluklar Sınıflandırması, Klinik Tanımlamalar ve Tanı Kılavuzları (ICD-10-International Classification of Functioning, Disability and Health)*. F. Çuhadaroğlu, İ. Kaplan, G. Özgen, M. O. Öztürk, M. Rezaki, & B. Uludağ (Çeviri). Ankara: Türkiye Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği Yayını.

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization). (2008). *The Right to Health*. 12 Ağustos 2011'de <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Factsheet31.pdf> adresinden indirildi.

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization, Department of Reproductive Health and Research). (2009). *Promoting Sexual and Reproductive Health for Persons with Disabilities*. 10 Eylül 2011'de <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/general/9789241598682/en/index.html> adresinden indirildi.

Erdiken, B. (2005). Anadolu Üniversitesi Engelliler Yüksekokul'undan Mezun Olmuş İşitme Engelli Öğrencilerin İstihdamı, İş Durumu ve Ayrımcılık. *Öz-Veri Dergisi*. 2(1), 396-420. 15 Eylül'de <http://ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov3/ov3makaleler> adresinden indirildi.

Erdugan, F. (2010). *Türkiye'de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği*. Ankara: T.C Başbakanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı Yayınları. 12 Haziran 2010'da <http://www.ozida.gov.tr/yayinlar/ankara-kecioren.pdf> adresinden indirildi.

Eren, A. (2010). *Engellilerin İş Yerlerinde Çalıştırılması için Yapılabilecekler üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ergün, M. (2005, Mayıs). Özürlülerin Çalışma Yaşamına Katılımı & İşverenler-İşverenler İçin Bir Rehber. *T.C.Başbakanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı-Özürlülük Eğitimi- Özürlülerin Çalışma Yaşamına Katılımı (Giriş Bölümü)*. 18 Eylül 2010'da <http://www.ozida.gov.tr/egitim/isverenrehberi.htm> adresinden indirildi.

Ersoy, M. (2005). *Ortopedik Engellilerin İş Tatmin Düzeyleri: Vazife Malulleri Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 4 Şubat 2011'de doi: 10.1501/0003449 sayısal nesne tarayıcısından indirildi.

Eryılmaz, A. (2009). Ergenlik Döneminde Stres ve Başa Çıkma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*. 11(6),20-37. 3 Haziran 2011'de http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_VI/Aralik/2009A_02_a_eryilmaz.pdf adresinden indirildi.

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. 2007. *Work-related Stress*. 7 Nisan 2011'de <http://www.eurofound.europa.eu/ewco/reports/TN0502TR01/TN0502TR01.pdf> adresinden indirildi.

Freudenberger, H. J. (1974). Staff Burnout, *Journal of Social Issues*, 30, 159-165.

Fielding, M., & Gall, M. D. (1982). *Personality and Situational Correlates of Teacher Stress and Burnout Paper Presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association*. America: New York.

Findley M. J., & Cooper, M. C. (1988). Locus of Control and Academic Achievement: A Literature Review. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(11), 419-427.

Garipoğlu, E. (2007). *Stres Yönetimi ve Banka Çalışanları Üzerine Yapılan Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde. 5 Ağustos 2011'de <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden indirildi.

Gelder, M. G. (1989). The Classification of Anxiety Disorders. *Br J. Psychiatry*, 154(7), 28-32.

Greve, B. (2009). *Avrupa Birliği Ülkelerinde Özürlü Bireylerin İstihdam Durumu ve İstihdam Politikalarına İlişkin Öneriler*. B. Yalçın, & M. Özhaneci (Çeviren). 4 Eylül 2011'de <http://www.ozida.gov.tr/?menu=raporlar&sayfa=istihdam> adresinden indirildi.

Gökdeniz, İ. (2006). Üretim Sektöründeki İşletmelerin Örgüt İçi Stres Kaynakları Ve Mobilyacılık Sektöründe Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (4), 173-191. 11 Ağustos 2011'de <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi13.htm> adresinden indirildi.

Gökmen, F. (2007). Türkiye'de Özürlü Haklarının Gelişimi. *Öz-Veri Dergisi*, 4(2), 135-152. 24 Nisan 2011'de <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov8/ov8makaleler> adresinden indirildi.

Güler, E. K. (2005). *Tıbbi Ortamların ve İlişkilerin Engelli Kişilere Uygunluğunun Etik Yönden Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana. 12 Haziran 2011'de <http://www.mitosweb.com/browse/3704/5739.pdf?show> adresinden indirildi.

Gümüş, İ. (2009). *Büro Hizmetlerinde Çalışan Engellilerin İş Tatmin Düzeylerinin ve Beklentilerinin İncelenmesi: Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 9 Eylül 2010'da <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden indirildi.

Hablemitoğlu, Ş. (2009, Ekim 22). *Medyatik Hayırseverlik ve Muhafazakar Popülizm Kıskaçında 'Sosyal Haklar'*. Bildiri 2009 yılında I.Sosyal Haklar Uluslar arası Sempozyumu'nda sunuldu. 25 Ağustos 2011 tarihinde <http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/hablemitoglu.pdf> adresinden indirildi.

Hill, K. T. , & Sarason, S. B. (1966). The Relation of Test Anxiety and Difensiveness to Intelligences and School Performance, Over Elementary School Years. A Further Longitudinal Study. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 3 (2). 104.

Hinkle, S., & Brown, R. (1990). Intergroup Comparisons and Social Identity: some links and lacunae. *Social identity theory: Coristructive and Critical Advances*. London: Harvester Wheatsheaf, 18(5), 48-72.

Holmes, T.H. , & Rahe R. H. (1967). The Social Readjustment Scale. *Journal of Psycho-somatic Research II*, 12(3), 213-218.

Ivancevich, J. M., & Matteson, M. T. (1980). Stress and Work: A managerial perspective. J. C. Quick, R. S. Bhagat, J. E. Dalton, & J. D. Quick (Eds.), *Work Stress: Health Care Systems in the Workplace* içinde (pp. 27-49). New York: Praeger.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Özürlüler Müdürlüğü. 2009. *Özürlünün Yasal Hakları*. İstanbul:Beyoğlu.

Jadwisienczak, H. (2008). The Relationship between Adjustment to Disability and Environmental Factors. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ohio University/ The College of Education, America. 16 Nisan 2011'de <http://etd.ohiolink.edu/send-pdf.cgi/Jadwisienczak%20Hanna.pdf?ohiou1226336804> adresinden indirildi.

James, W.H. ,& Rotter J.B. (1958) Partial and 100 Percent Reinforcement Under Chance and Skill Conditions. *Journal of Experimental Psychology*. 55, 397-403.

Janoff-Bulman R, & Frantz C. M. (1977). The Impact of Trauma on Meaning: From Meaningless World to Meaningful Life. Power M, & Brewin C. R. (Eds.) *The Transformation of Meaning in Psychological Therapies* içinde. (s. 91–106).

Jenkins, R. (1991). Disability and Social Stratification. *The British Journal of Sociology*, 42 (4), 45-60. 15 Ağustos 2011'de <http://www.jstor.org/stable/591447> adresinden indirildi.

Jennings, B. M. (1990 / online yayın:2007). *Stres, Locus of Control, Social Support, and Psychological Symptoms among Head Nurses*. *Research in Nursing & Health*, 13(6). 15 Kasım 2010'da doi:___10.1002/nur.4770130607 sayısal nesne tanımlayıcısından alındı.

Karademir, Ş. (2008). *Özürlülük Sınıflaması İçin Bir Model Oluşturma*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi/Tıp Fakültesi, Aydın. 6 Haziran 2011'de <http://www.belgeler.com/blg/1f5s/ozurluluk-sinilamas-i-icin-bir-model-olusturma-proposing-a-model-for-disability-classification> adresinden indirildi.

Karataş, K. (2002). Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları Bir Sosyal Politika Yaklaşımı. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2(2), 8-13. 4 Temmuz 2011'de <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/engellitoplum.htm> adresinden indirildi.

Kayacı, E. (2007). *Özürlüler için Verimli bir İstihdam Politikası Oluşturulması*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı/Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara. 3 Eylül 2010'da http://statik.iskur.gov.tr/tr/rapor_bulten adresinden indirildi.

Kayahan, M., & Sertbaş. G. (2007). Dahili ve Cerrahi Kliniklerde Yatan Hastalarda Anksiyete-Depresyon Düzeyleri ve Stresle Başa Çıkma Tarzları Arasındaki İlişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8(2), 113- 120.

Keleş, O. (2000). *Eğitim Yöneticilerinde Sorun Çözme ve Denetim Odağı İlişkisi: İstanbul ili Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 6 Eylül 2010'da <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden indirildi.

Kerimoğlu, B. H. (2004). *Sosyal Sigortalar Kanunu Açısından Maluliyet Sigortası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 6 Mart 2011'de <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/296/> adresinden indirildi.

Koca, C. (2010). *Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu* (Dünya Engelliler Vakfı). 15 Ağustos 2011'de <http://www.whf.org.tr/tr/dosyalar/engellilericintasarim.pdf> adresinden indirildi.

Kocabaşoğlu, N. (2005). Stres ve Anksiyete: Medikal Açından Stres ve Çareleri. *Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyumu Dizisi*, 47(5), 181-198.

Kolat, S. (2007). Avrupa Birliği'nde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele. *Öz-Veri Dergisi*, 4(2), 235-250. 14 Nisan 2011'de <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov8/ov8makaleler> adresinden indirildi.

Korkut, F. (1991). *Yetiştirme Yurdundaki Öğrencilerle Gestalt Yaklaşımına Dayalı Olarak Yapılan Bireysel Danışmanın Sürekli Kaygı ve Denetim Odağı Üzerindeki Etkileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 15 Haziran'da <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden indirildi.

Kutlu, Ö. (2007). *Engelli Çalışanlar için Kapsayıcı bir İşyeri Düzenlenmesi Değerlendirmesi*. Yayımlanmamış Master Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 4 Eylül 2010'da <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden indirildi.

Küçükdeveci, A. A. (2001). Spinal Kord Yaralanmalarında Fonsiyonel Değerlendirme. *Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, 1(2). 67-73. 8 Temmuz 2011'de <http://www.turkiyeklinikleri.com/makale.php?id=5113> adresinden indirildi.

Küçükparlak, İ. , & Yıldırım E. (2009) Tükenmişlik Psikobiolojinin Sınırı: İşçi Sağlığının Görülmeyen Yüzü. *Türkiye Psikiyatri Derneği Bülteni*, 12 (2), 15-21. 6 Ağustos 2011'de [http://www.psikiyatri.org.tr/uploadFiles/publicationsFile/file/TPD%20B%C3%BClten%20\(2009%20Cilt%2012%20Say%C4%B1%202\).pdf](http://www.psikiyatri.org.tr/uploadFiles/publicationsFile/file/TPD%20B%C3%BClten%20(2009%20Cilt%2012%20Say%C4%B1%202).pdf) adresinden indirildi.

Lawrence, R. M. (1995). Managing Job Stress: An Employee Assistance/Human Resource Management Partnership, *Personnel Review*,24(1),41.

Luzz, C. , & White, G. (1986) The Anthropology of Emotions. *Annual Review of Anthropology*. 15 (4), 405-436.

Manav, E. (2006). İşverenin Özürlü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru Çalıştırma Zorunluluğu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 2006. 14 Ağustos 2011'de <http://www.hukuk.gazi.edu.tr/editor/dergi/138-170.pdf> adresinden indirildi.

Mason, J. (1980). *Guide to Stres Reduction*. USA: Peace Press.

McGhee, P.E. (1968). Beliefs in Internal-external Control of Reinforcement and Academic Performance. *Child Development*, 39(6), 91-102.

McNeil, J. M. & InfoUse. *Chartbook on Work and Disability*. (1997/1998). 2 Ağustos 211'de <http://www.census.gov/hhes/www/disable.html> adresinden alındı.

Milliyet Gazetesi İnternet Haber Sitesi (www.milliyet.com.tr). (2011, Mayıs 16). *Gözlerin Görmüyor Ama Sana İş Vermişiz*. 16 Mayıs 2011'de <http://siyaset.milliyet.com.tr/gozlerin-gormuyor-ama-sana-is-vermisiz/siyaset/siyasetdetay/16.05.2011/1390733/default.htm> adresinden alındı.

Mishel M., Padilla, G., & Grant, M. (1991). Uncertainty in Illness Theory: A Replication of the Mediating Effects of Mastery and Coping. *Nursing Research*, 40 (3), 236-240.

Mishel, M., & Sorenson, D. S. (1991). Coping with uncertainty in Gynecological Cancer: A Test of the Mediating Functions of Mastery and Coping. *Nursing Research*, 40 (3), 67-171.

Muhonen, T. & Torkelson, E. (2004). Work Locus of Control and its Relationship to Health and Job Satisfaction from a Gender Perspective. *Stress & Health*, 20 (1), 21-28. 19 Eylül 2010'da doi: 10.1002/smi.994 sayısal nesne tanımlayıcısından alındı.

Murphy, L.R., & Schoenborn, T.F. (1987). *Stres Management in Working Settings*. USA: National Institute for Occupational Safety and Health.

Murat, S. (2009). Genel olarak Özürlülere Yönelik Çalışmalar ve İsmek Örneği. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 56(1), 21-88. 17 Şubat 2011'de <http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/83/79> adresinden indirildi.

National Center for Health Statistics. (2011, Haziran). *Classification of Diseases, Functioning, and Disability*. 23 Ağustos 2011'de <http://www.cdc.gov/nchs/icd.htm> adresinden indirildi.

Njus, DM & Brockway, J.H (1999). Perceptions of Competence and Locus of Control for Positive and Negative Outcomes. *Personality and Individual Differences*, 26 (7), 531-548.

Nun, G.D (1987). Concurrent Validity Between Children's Locus of Control and Attitudes Toward Home, School and Peers. *Educational and Psychological Measurement*. 47 (5), (1087-1089).

Ocaktan, M. E., Keklik, A. , & Çöl, M. (2002). Abidinpaşa Sağlık Grup Başkanlığı'na Bağlı Sağlık Ocaklarında Çalışan Sağlık Personelinde Spielberger Durumluluk ve Sürekli Kaygı Düzeyi. *Ankara Tıp Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 21-28.

Oktay, M. (2005). Çalışma Yaşamında İş Yerinde Stres. *Medikal Açından Stres ve Çareleri Sempozyum Dizisi*, 47 (3), 111-116. 9 Eylül 2011'de <http://www.ctf.edu.tr/stek/pdfs/47/4713.pdf> adresinden indirildi.

Okur, N & Erdugan, F. (2010, Kasım 5). *Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme*. Bildiri 2010 yılında II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu'nda sunuldu. 14 Temmuz 2010 tarihinde <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/okur.pdf> adresinden indirildi.

Okutan, M., & Tengilimoğlu, D. (2002). İş Ortamında Stres ve Stresle Başa Çıkma Yöntemleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(3), 15-42. 17 Haziran 2011'de <http://www.koniks.com/data/pdf/4302.pdf> adresinden indirildi.

Oliver, M. J. (1999). Capitalism, Disability and Ideology: A Materialist Critique of the Normalization Principle. R. J. Flynn & R. A. Lemay (Ed.) *A Quarter-Century of Normalization and Social Role Valorization: Evolution and Impact* içinde (s.163-175). 13 Ağustos 2011'de <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/Oliver/cap%20dis%20ideol.pdf> adresinden indirildi.

Ören, N. (1991).Denetim Odağı ve Kendini Kabul Arasındaki İlişkiler. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1 (2), 20-88.

Özer, P. S. & Topaloğlu, T. (2007). Girişimci ve Yöneticilerin Öğrenilmiş Gereksinimleri ile Kontrol Odaklarının Kıyaslanmasına Yönelik Bir Araştırma. *Çukurovar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2),439-456.

Özmutaf, M. N. (2006). Örgütlerde İnsan Kaynakları ve Stres:Amprik Bir Yaklaşım. *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi*, 1(2),75-81.

Öztürk, O. (2002). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara: Feryal Matbaası.

Parker, D.F., & Decotiis, A.T. (1983). Organizational Determinants of Job Stres. *Organizational Behavior and Human Performance*, 32 (4), 160-177.

Phares, E.J & Change, J.E (1972). Applications of Social Learning Theory of Personality. New York: Hold Rinehart and Winston.

Pıcaıkçiefefe, M. (2010). Çalışma Yaşamı ve Anksiyete. *Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 9 (4), 367-374.

Polat, G. (2010). *İstihdamda Engellinin İstismarı-Engelsizkariyer.com*, 13 Ağustos 2011'de www.engelsizkariyer.com adresinden indirildi.

Raine, A., Roger, B. D., & Veneables, P. H. (1982). Locus of Control and Socialization. *Journal of Research in Personality*, 16 (1), 147-156. 21 Kasım 2010'da <http://www-bcf.usc.edu/~raine/Locus.Control.Specialization.pdf> adresinden indirildi.

Rotter, J. B. (1982). *The Development and Applications of Social Learning Theory*. New York: Praeger.

Rotter, J. B. , Seeman, M. , & Leverant, S. (1962) Internal Versus External Control of Reinforcement: a Major Variable in Behavior Theory. N.F. Washburne (Ed.). *Decisions, Values, and Groups* içinde. (s.234-287).

Rowshan, A. (2008). *Stres Yönetimi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Saatçioğlu, Ö. (2001). Yaygın Anksiyete Bozukluğunun Tedavisi ve Yeni Yaklaşımlar. *Klinik Psikofarmoloji Bülteni*, 11(1), 66-77. 2 Temmuz 2011'de http://www.psikofarmakoloji.org/pdf/11_1_10.pdf adresinden indirildi.

Selye, H. (1936). A Syndrome Produced by Diverse Nocuous Agents. *Nature*. 138 (12), 32. 4 Haziran 2011'de <http://neuro.psychiatryonline.org/cgi/content/full/10/2/230a> adresinden indirildi.

Shaw, R. L. , & Uhl, N.P. (1971). Control of Reinforcement and Academic Achievement. *Journal of Educational Research*, 64 (4), 226-228.

Smith, J., & Oliver, M. (2000). Academic Development: a Framework for Embedding Learning Technology. *International Journal for Academic Development*, 5(2), 129-137.

Solmuş, T. (2007). İş Yaşamı, Kontrol Odağı ve Beş Faktör Kişilik Modeli. T. Solmuş (Ed.), *Endüstriyel Klinik Psikoloji ve İnsan Kaynakları Yönetimi* içinde (s.397-403). İstanbul:Beta.

Sosyal, A. (2009). Farklı Sektörlerde Çalışan İşgörenlerde Örgütsel Stres Kaynakları: Kahramanmaraş ve Gaziantep'te Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 333-359. 4 Haziran 2011'de <http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2009-2-18.pdf> adresinden indirildi.

Spector, P. (1982). Behavior in Organizations as a Function of Employee's Locus of Control. *Psychological Bulletin*, 91 (3). 25 Mart 2011'de <http://www.tamu.edu/classes/psyc/payne/ID/> adresinden indirildi.

Spector, P. (1998/ online yayın:2002). A Control Theory of the Job Stress Process. C. Cooper (Ed.), *Theories of Organizational Stress* içinde (s.153-170). 8 Eylül 2010'da <http://www.pdfdrive.com/ebook-4285/organizational-stress.html> adresinden indirildi.

Spencer, P. (2002). *Anxiety: Palliative Practices from A-Z for the Bedside Clinician* *Oncology- Nursing Society*, ABD:Pittsburgh Publishing.

Strickland, B. R. (1989). Internal-External Control Expectancies. *American Psychologist*, 44 (1), 1-12. 6 Eylül 2011'de <http://psycnet.apa.org/index.cfm?fa=buy.optionToBuy&id=1989-15549-001> adresinden indirildi.

Subaşıoğlu, F. (2008). Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nin 'Engellilik Farkındalığı' Üzerine Bir Araştırma. *Bilgi Dünyası*, 9(2), 399-430. 12 Ağustos 2011'de <http://www.unak.org.tr/BilgiDunyasi/gorusler/2008/cilt9/sayi2/399-430.pdf> adresinden indirildi.

Şahin, H. (2004). Engellilik Kimin Sorunu? Bireyin mi? Toplumun mu?. *Özveri Dergisi*, 1(1), 13 Ocak 2011'de <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov1/ov1kiminsorunu> adresinden indirildi.

Şentürk, Y. (2010, Eylül 2). *Sakatlık ve Sosyal Teori: Toplumbilim Kuramlarındaki 'Normal' Özneyi Yeniden Düşünmek*. Bildiri 2010 yılında Karaburun Kongresi'nde sunuldu. 15 Ağustos 2011'de http://www.kongrekaraburun.org/eski/tam_metinler_2010/b_2/01_Yildirim_Senturk.pdf adresinden indirildi.

Tabak, A. , Erkuş, A. (2008). Denetim Odağının Bireylerin Belirsizlikle Başetme Düzeylerine Etkisi: Kamu Sektöründe Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(1), 213-227. 14 Ağustos 2011'de http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&ano=86011_d3374f89ffdd4c88a0147e37fb9e0405 adresinden indirildi.

Taylor, S. E., Peplau, A. L., & Sears, D. O. (2006). *Social Psychology*. New Jersey: Prentice Hall.

Temiz, K. (2010). Görme Engellilerde Ruhsal Belirtilerin, Yaşam Doyumunun ve Stresle Baş Etme Tarzlarının Araştırılması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi /Tıp Fakültesi, Malatya. 12 Ağustos 2011'de <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden indirildi.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü. (2002). *Birleşmiş Milletler Sisteminde Özürlülük-Raporlar*. 17 Nisan 2011'de <http://www.ozida.gov.tr/?menu=raporlar&sayfa=uluslararası/bmsistemindeozurluluk> adresinden indirildi.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü. (2004a). *İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlıkın Uluslararası Sınıflandırılması Sistemi*. 12 Ağustos 2011'de <http://www.ozida.gov.tr/default.aspx?menu=siniflandirma&sayfa=icf> adresinden indirildi.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü. (2004b). Kamu ve Özel Sektör Açısından Özürlü İşçi İstihdamı. 15 Ağustos 2011'de <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov13/ov13mak1> adresinden indirildi.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü (2008a). *İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlıkın Uluslararası Sınıflandırılması Sisteminin Uyarlanması Eğitimcilerin Eğitimi*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlüler İdaresi Başkanlığı Bilgi Bankası Yayınları.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü. (2008b). Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Uluslararası Sözleşmesi. 17 Haziran 2011'de http://www.ozida.gov.tr/ulasilabilirlik/Belgeler/2_MEVZUATSTANDART/ULUSLARARASI_SOZLESME/BM_ENGELLIHAKLARISOZLESMESI.pdf adresinden indirildi.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü. (2009). *Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor?* 14 Ağustos 2011'de http://www.ozida.gov.tr/arastirma/toplum_ozurlulugu_nasil_anliyor.pdf adresinden indirildi.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetlerin Genel Müdürlüğü. (2010). *Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırılması*. İstanbul:ÖZİDA.

Thornton, P. & Lunt, N. (1995/ online yayın:2008). Employment for Disabled People (social obligation or individual responsibility?) *Health & Social Care in the Community*, 4 (3), 186-192. 19 Eylül 2010'da doi: 10.1111/j.1365-2524.1996.tb00063.x sayısal nesne tanımlayıcısından alındı.

Timur, S. , Ege, E. , & Bakış E. (2006). Engelli Kadınların Üreme Sağlığı Sorunları ve Etkileyen Faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 10 (1), s. 51-58. 28 Mart 2011'de <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1276.pdf> adresinden indirildi.

Tokoğlu, E. , Aydınlan, B. , Polat, M. , & Burmaoğlu, S. (2010). Bedensel Engellilerle Engelli Olmayanların İş Tatmini Alt Boyutlarındaki Farklılaşmalarının Diskriminant Analizi ile İncelenmesi: Bir Kamu Kurumu Araştırması. *Öz-Veri Dergisi*, 7(1),150-175. 5 Temmuz 2011'de <http://ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov13/ov13makaleler> adresinden indirildi.

Trades Union Congress. (2011). *Disability and Work*. 18 Temmuz 2011'de <http://www.tuc.org.uk/extras/disabilityandwork.pdf> adresinden indirildi.

Tükel, R. (1997). Panik Bozukluğu. *Psikiyatri Dünyası*, 1(1),12-17.

Tümkaya, S. (2000). *Akademik Tükenmişlik Ölçeğinin Geliştirilmesi*. Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi, 19, 128-133.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2005). *5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*. 21 Şubat 2011'de <http://www.ozida.gov.tr/mevzuat/kanun2.pdf> adresinden indirildi.

Uğuz, Ş. , Toros F. , İnanç B. Y. , & Çolakadıoğlu O. (2004). Zihinsel ve/veya Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 7(9), 42-47. 16 Haziran 2011'de <http://www.klinikpsikiyatri.org/files/journals/1/185.pdf> adresinden indirildi.

Uluslararası Çalışma Örgütü. (2007a, Aralık 3). *3 Aralık 2007 Raporu*. 26 Aralık 2010'da http://www.ilo.org/global/meetings-and-events/WCMS_087695/lang-es/index.htm adresinden indirildi.

Uluslararası Çalışma Örgütü. (2007b). Employment and Disabled Persons-Information Sheet. 16 Ağustos 2011'de <http://www.hpod.org/pdf/employment-disabled.pdf> adresinden indirildi.

Uluslararası Çalışma Örgütü. (2010). *Disability in Workplace: Company Practice*. 4 Eylül 2011'de http://www.ilo.org/public/english/dialogue/actemp/downloads/publications/working_paper_n3.pdf adresinden indirildi.

Uluslararası Çalışma Örgütü. (2011). *Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Sözleşmesi*. 23 Temmuz 2011'de <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C159> adresinden indirildi.

Ünsal, B. S. , Babacan, E. , & Ateşoğlu, L. (2006,25-28 Mayıs). *Gelişmekte Olan Bir Turizm Pazarı: Engelli Turizmi*. Bildiri III. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Kongresi'nde sunuldu. 14 Haziran 2011'de <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:iqgHy-gETKcJ:sites.google.com/site/eylinbabacan/oezgecmis/makaleler/bildiriler/Geli%C5%9FmekteOlanBirTurizmPazar%C4%B1EngelliTurizmi.doc+Geli%C5%9Fmekte+olan+bir+turizm+engelli+turizmi&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> adresinden indirildi.

Ürker, Ş. (2010). Türk Mevzuatında Özürlülük Terminolojisi. *Öz-Veri Dergisi*, 7(1), 377-503. 19 Eylül 2010'da <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov13/ov13mak5> adresinden indirildi.

Wallston, B. S. (1978). Locus of control and health: A Review of the Literature. *Health Education Monographs*, 6, 107-117. 20 Kasım 2010'da <http://www.vanderbilt.edu/nursing/> adresinden indirildi.

Winter, J. A. (2003/2004). Toplumsal Bir Sorun Çözümleyici Olarak Özürlü Hakları Hareketinin Gelişimi (The Deveopment of Disability Rights Movement As a Social Problem Solver). (M. Ergün, Çeviri), *Öz-Veri Dergisi*, 1(2), 350-375. (Orjinal metin 2003). 15 Haziran 2011'de <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov2/ov2makaleler> adresinden indirildi.

Yeşilyaprak, B. (1990). Denetim Odağının Belirleyicileri ve Değişimine İlişkin Araştırmalar: Bir Eleştirel Değerlendirme. *Psikoloji Dergisi*, 25 (9), 26-32.

Yeşilyaprak, B. (2002). A Longitudinal Research of the Self-Esteem, Assertiveness and Locus of Control Characteristics of University Students. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 1(3), 45-57.

Yılmaz, Z. (2004). Çalışan Özürlülerin İş Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlar ve Bunları Etkileyen Etmenler. *Öz-Veri Dergisi*, 1(2), 153-375. 20 Eylül 2010 tarihinde <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov2/> adresinden indirildi.

Young, K. M. ,& Cooper, C., L. (1995). Occupational Stres in the Ambulance Service: A diagnostic Study. *Employee Counselling Today*, 5(75), 25-33.

6.EKLER

KİŞİSEL BİLGİ FORMU:

Lütfen boşlukları doldurunuz, size uygun şıkkı / şıkları işaretleyiniz.

1) Yaşınız:
2) Cinsiyetiniz: () Erkek () Kadın
3) Eğitim Durumunuz:
4) Medeni Haliniz: () Evli () Bekar () Diğer.....
5) Engel Türü:
6) Engeliniz nasıl oluştu?
7) Mesleğiniz: (Nerede çalışıyorsunuz ve ne yapıyorsunuz? Açıklayınız.)
8) Mesleğinizle ilgili herhangi bir eğitim aldınız mı? (İlköğretim-lise-üniversite ve benzerleri haricinde / Aldıysanız nerede ve nasıl bir eğitim olduğunu belirtiniz.)
9) Ne kadar zamandır bir işte çalışıyorsunuz? (Daha önce çalıştığınız iş/ işler varsa, ne yaptığınızı ve ne kadar çalıştığınızı belirtiniz.)
10) Şu anki işinizde ne kadar zamandır çalışıyorsunuz?
11) Çalışma şekliniz: (Gündüz- gece çalışma ve benzeri durumlarınızı belirtiniz.)

12) Bir haftada kaç gün, kaç saat çalışıyorsunuz?
13) Çalışma koşullarınız: (Çalışma ortamı-mekan düzenlemesi ve benzeri durumları belirtiniz.)
14) Gelir durumunuzu nasıl buluyorsunuz? () Gelir giderden az () Gelir giderden fazla () Gelir giderle dengeli
15) Zaman baskısı ve sınırlamalar karşısında zor durumda kalır mısınız? () Evet () Hayır
16) Ailenizde başka engelli birey var mı? (Varsa yakınlığını, engel türü ve derecesini, çalışıp çalışmadığını belirtiniz.)
17) Çocuğunuz var mı? (Varsa kaç tane?)
18) Engeliniz nedeniyle gündelik hayatınızda karşılaştığınız zorluklarla var mı? (Örnek vererek belirtiniz.)
19) Kimle/Kimlerle yaşıyorsunuz? (Birlikte yaşadığınız kişi/kişiler varsa, size hangi durumlarda, karşılaştığınız hangi zorluklarda yardımcı oluyorlar belirtiniz.)
20) İşinize ulaşmakta zorluk yaşıyor musunuz? (İşiniz ile eviniz arasında mesafe var mı? Varsa, ulaşımı ne ile-nasıl sağlıyorsunuz?)
21) Türkiye'deki Engelli Derneklerin/Vakıfların Çalışmalarını Nasıl Buluyorsunuz?

ALGILANAN İŞ STRESİ ANKETİ

Aşağıda iş hayatıyla ilgili bazı durumlar sıralanmıştır. Bu durumlarla ilgili olarak düşünceleriniz için size en uygun gelen kutucuğu işaretleyiniz.

	zaman	olarak	3-Bazen	4-Sık sık	5-Heer zaman
1) Sorumluluklarınızı yerine getirmek için yeterli yetkinizin olmadığını hissediyor musunuz?					
2) İşinizin amacı ve taşıdığınız sorumluluklar konusunda tereddüde düşüyor musunuz?					
3) İşinizde gelişme ve ilerleme konusunda sizin için var olan imkanlardan şüpheye düşüyor musunuz?					
4) Normal bir işgününde bitirilmeyecek kadar ağır bir iş yükünüz olduğunu hissediyor musunuz?					
5) Çevrenizdeki kimselerin birbiriyle çatışan taleplerini karşılayamayacağınızı düşünür müsünüz?					
6) İşinizin gerektirdiği eğitime tam olarak sahip olmadığınızı hissediyor musunuz?					
7) Amirlerimizin iş başarınız konusundaki değerlendirmelerini bilir misiniz?					
8) İşinizi yapmak için gerekli olan bilgileri elde etmek konusunda güçlüklerle karşılaşır mısınız?					
9) Tanıdığınız insanlardan hayatlarını etkileyecek kararlar konusunda endişe duyuyor musunuz?					
10) İşte, çevrenizdekiler tarafından hoşlanılmadığınızı ve kabul edilmediğinizi hissediyor musunuz?					
11) Amirinizin sizi etkileyen kararlar ve davranışlarını yönlendiremediğinizi hissediyor musunuz?					
12) Birlikte çalıştığınız kimselerin sizden tam olarak ne Bekledikleri konusunda tereddüde düşer misiniz?					
13) Yapmak zorunda olduğunuz işin miktarının işinizin kalitesini olumsuz yönde etkilediğini düşünür müsünüz?					
14) Daha iyisinin nasıl yapılacağını bildiğiniz halde İşinizi bunun dışında yapmak zorunda kalır mısınız?					
15) İşinizin aile hayatınıza engel olduğunu hisseder misiniz?					

SPIELBERGER DURUMLULUK ANKSİYETE ÖLÇEĞİ (SDAÖ):

STAI FORM TK-I

İsim	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Tarih				
					<u>Hayır</u>	<u>Biraz</u>	<u>Çok</u>	<u>Tamamiyle</u>
1.					()	()	()	()
2.					()	()	()	()
3.					()	()	()	()
4.					()	()	()	()
5.					()	()	()	()
6.					()	()	()	()
7.					()	()	()	()
8.					()	()	()	()
9.					()	()	()	()
10.					()	()	()	()
11.					()	()	()	()
12.					()	()	()	()
13.					()	()	()	()
14.					()	()	()	()
15.					()	()	()	()
16.					()	()	()	()
17.					()	()	()	()
18.					()	()	()	()
19.					()	()	()	()
20.					()	()	()	()

(X) Adapte edilmiş olan bu form şimdilik yalnızca araştırma amacıyla kullanılabilir.

SPIELBERGER SÜREKLİLİK ÖLÇEĞİ (SDAÖ):

STAI FORM TK-I

İsim	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Tarih
21. Genellikle keyfim yerindedir.	()	()	()	()
22. Genellikle çabuk yorulurum.	()	()	()	()
23. Genellikle kolay ağlarım.	()	()	()	()
24. Başkaları kadar mutlu olmak isterim.	()	()	()	()
25. Çabuk karar veremediğim için fırsatları kaçırırım.	()	()	()	()
26. Kendimi dinlenmiş hissedirim.	()	()	()	()
27. Genellikle sakin, kendime hekim ve soğukkanlıyım.	()	()	()	()
28. Güçlüklerin, yenemeyeceğim kadar biriktiğini hissederim.	()	()	()	()
29. Önemsiz şeyler hakkında endişelenirim.	()	()	()	()
30. Genellikle mutluyum.	()	()	()	()
31. Her şeyi ciddiye alır ve etkilenirim.	()	()	()	()
32. Genellikle kendime güvenim yoktur.	()	()	()	()
33. Genellikle kendimi emniyette hissedirim.	()	()	()	()
34. Sıkıntılı ve güç durumlarla karşılaşmaktan kaçınırım.	()	()	()	()
35. Genellikle kendimi hüznü hissedirim.	()	()	()	()
36. Genellikle hayatımdan memnunum.	()	()	()	()
37. Olur olmaz düşünceler beni rahatsız eder.	()	()	()	()
38. Hayal kırıklıklarını öylesine ciddiye alırım ki hiç unutmam.	()	()	()	()
39. Akli başında kararlı bir insanım.	()	()	()	()
40. Son zamanlarda kafama takılan konular beni tedirgin eder.	()	()	()	()

ROTTER DENETİM ODAĞI ALGISI ÖLÇEĞİ

Lütfen, sizin kendi görüşünüze göre gerçeği daha doğru yansıttığına inandığınız seçeneği X işaretiyle belirtin. İfadelerin ikisine de katılıyor ya da tam olarak katılmıyor olabilirsiniz. Bu durumda size daha yakın gelen seçeneği işaretleyin. (Tüm soruları ve her soru için sadece bir cevabı işaretleyin.)

	MADDELER
1	a-Ana-babaları çok fazla cezalandırdıkları için çocuklar problemlili oluyor. b-Günümüz çocuklarının çoğunun problemi, ana-babaları tarafından aşırı serbest bırakılmasıdır .
2	a-İnsanların yaşamındaki mutsuzlukların çoğu, biraz da şanssızlıklarına bağlıdır. b-İnsanların talihsizlikleri kendi hatalarının sonucudur.
3	a-Savaşların başlıca nedenlerinden biri, halkın siyasetle yeterince ilgilenmemesidir. b-İnsanlar savaşı önlemek için ne kadar çaba harcarsa harcasın, her zaman savaş olacaktır.
4	a-İnsanlar bu dünyada hak ettikleri saygıyı er geç görürler. b-İnsan ne kadar çabalarsa çabalasın ne yazık ki değeri genellikle anlaşılmaz.
5	a-Öğretmenlerin öğrencilere haksızlık yaptığı fikri saçmadır. b-Öğrencilerin çoğu, notlarının tesadüfi olaylardan etkilendiğini fark etmez.
6	a-Koşullar uygun değilse insan başarılı bir lider olamaz. b-Lider olamayan yetenekli insanlar fırsatları değerlendirmemiş kişilerdir.
7	a-Ne kadar uğraşsanız da bazı insanlar sizden hoşlanmazlar. b-Kendilerinin başkalarına sevdirmeyen kişiler, başkalarıyla nasıl geçinileceğini bilmeyenlerdir.
8	a-İnsanın kişiliğinin belirlenmesinde en önemli rolü kalıtım oynar. b-İnsanların nasıl biri olacaklarının kendi hayat tecrübeleri belirler.
9	a-Bir şey olacaksa eninde sonunda olduğuna sık sık tanık olmuşumdur. b-Ne yapılacağına kesin karar vermek kadere güvenmekten daima iyidir.

10	<p>a-İyi hazırlanmış bir öğrenci için, adil olmayan bir sınav hemen hemen söz konusu olamaz.</p> <p>b-Sınav sonuçları dersle çoğu kez o kadar ilişkisiz oluyor ki, çalışmanın anlamı kalmıyor.</p>
11	<p>a-Başarılı olmak çok çalışmaya bağlıdır, şansın bunda payı ya hiç yoktur ya da çok azdır.</p> <p>b-İyi bir iş bulmak, temelde doğru zamanda doğru yerde bulunmaya bağlıdır.</p>
12	<p>a-Hükümetin kararlarında sade vatandaş da etkili olabilir.</p> <p>b-Bu dünya güç sahibi birkaç kişi tarafından yönetilmektedir ve sade vatandaşın bu konuda yapabileceği fazla bir şey yoktur.</p>
13	<p>a-Yaptığım planları yürütebileceğimden hemen hemen eminimdir.</p> <p>b-Çok uzun vadeli planlar yapmak her zaman akıllıca olmayabilir, çünkü birçok şey zaten iyi ya da kötü şansa bağlıdır.</p>
14	<p>a-Hiçbir yönü olmayan insanlar vardır.</p> <p>b-Herkesin iyi bir tarafı vardır.</p>
15	<p>a-Benim açımdan istediğimi elde etmenin talihle bir ilgisi yoktur.</p> <p>b-Çoğu durumda, yazı-tura atarak da isabetli kararlar verebiliriz.</p>
16	<p>a-Kimin patron olacağı, genellikle, doğru yerde ilk önce bulunma şansına kimin sahip olduğuna bağlıdır.</p> <p>b-İnsanlara doğru şeyi yaptırmak bir yetenek işidir; şansın bunda payı ya hiç yoktur ya da çok azdır.</p>
17	<p>a-Dünya meseleleri söz konusu olduğunda, çoğumuz anlayamadığımız ve kontrol edemediğimiz güçlerin kurbanıyızdır.</p> <p>b-İnsanlar siyasal ve sosyal konularda aktif rol alarak dünya olaylarının kontrol edebilirler.</p>
18	<p>a-Birçok insan rastlantıların yaşamlarını ne derece etkilediğinin farkında değildir.</p> <p>b-Aslında şans diye bir şey yoktur.</p>
19	<p>a-İnsan, hatalarını kabul edebilmelidir.</p> <p>b-Genelde en iyisi insanın hatalarının örtbas etmesidir.</p>

20	a-Bir insanın sizden gerçekten hoşlanıp hoşlanmadığını bilmek zordur. b-Kaç arkadaşınızın olduğu, ne kadar iyi olduğunuza bağlıdır.
21	a-Uzun vadede, yaşamınızdaki kötü şeyler iyi şeylerle dengelenir. b-Çoğu talihsizlikler yetenek eksikliğinin, ihmalin, tembelliğin ya da her üçünün birden sonucudur.
22	a-Yeterli çabayla siyasal yolsuzluklar ortadan kaldırabiliriz. b-Siyasetçilerin kapalı kapılar ardında yaptıkları üzerinde halkın fazla bir kontrolü yoktur.
23	a-Öğretmenlerin verdikleri notları nasıl belirlediklerinin bazen anlamıyorum. b-Aldığım notlarla çalışma derecem arasında doğrudan bir bağlantı vardır.
24	a-İyi bir lider, ne yapacaklarının halkın bizzat karar vermesini bekler. b-İyi bir lider herkesin görevinin ne olduğunun bizzat belirler.
25	a-Çoğu kez başıma gelenler üzerinde çok az etkiye sahip olduğumu hissederim. b-Şans ya da talihin yaşamında önemli bir rol oynadığına inanmam.
26	a-İnsanlar arkadaşça olmaya çalışmadıkları için yalnızdırlar. b-İnsanları memnun etmek için çok fazla çabalamanın yararı yoktur, sizden hoşlanırlarsa hoşlanırlar.
27	a-Liselerde atletizme gereğinden fazla önem veriliyor. b-Takım sporları kişiliğin oluşumu için mükemmel bir yoldur.
28	a-Başıma ne gelmişse, kendi yaptıklarımdandır. b-Yaşamımın alacağı yön üzerinde bazen yeterince kontrolümün olmadığını hissediyorum.
29	a-Siyasetçilerin neden öyle davrandıklarının çoğu kez anlamıyorum. b-Yerel ve ulusal düzeydeki kötü idareden uzun vadede halk sorumludur.

6. ÖZGEÇMİŞ

Pınar TALASLIOĞLU

Maltepe Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, Endüstri ve Örgüt Psikolojisi Yüksek Lisans Programı

Eğitim Bilgileri

Lisans (2009) : Maltepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji ve Felsefe Anabilim Dalı

Lise (2002) : Sankt Georg Avusturya Lisesi/ Karaköy-İSTANBUL

İş Bilgileri

2010-... : Penguen Çocuk Evi/ Bahçelievler-İSTANBUL

2009-2010 : Mavi Karınca Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi /Ümraniye-İSTANBUL

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı : İstanbul, 20 Ağustos 1984

Cinsiyet : Kadın

Yabancı Dil : İngilizce, Almanca

Mail : pinartalaslioglu@hotmail.com